

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

**TÜRKİYE’NİN LİBYA KRİZİNE ASKERİ DESTEĞİNİN DOĞU
AKDENİZ’DEKİ DENİZ YETKİ ALANLARI SORUNUNA ETKİSİNİN
İNCELENMESİ**

Eymen ALTUNKAYA

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

TÜRKİYE'NİN LİBYA KRİZİNE ASKERİ DESTEĞİNİN DOĞU AKDENİZ'DEKİ DENİZ
YETKİ ALANLARI SORUNUNA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Eymen ALTUNKAYA

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

ÖZET

ALTUNKAYA, Eymen. *Türkiye'nin Libya Krizine Askeri Desteğinin Doğu Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanları Sorununa Etkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2022.

Zengin hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesiyle Doğu Akdeniz Bölgesi, deniz yetki alanları ve kaynak kullanımı gibi konularda hem bölge ülkeleri hem de küresel otoritelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Doğu Akdeniz'in jeopolitik açıdan birçok avantaja sahip olan ülkesi Türkiye'nin, bölgede kaynakların keşfi ve kullanımına yönelik girişimleri olmuştur. Türkiye'nin 2019 yılında Libya'ya, Dolmabahçe Mutabakatı üzerinden verdiği askeri destek bu girişimler içinde ön sıralarda yer almaktadır. Çalışmamızda Türkiye'nin Libya'yla olan MEB anlaşması dâhilinde, Libya'ya sağlanan askeri desteğinin Doğu Akdeniz'de bir süredir varlığını sürdüren deniz yetki alanları sorununa etkisi ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler:

Doğu Akdeniz, Türkiye, Libya Krizi, Deniz Yetki Alanı, MEB

ABSTRACT

ALTUNKAYA, Eymen. Investigation of the Effect of Turkey's Military Support to the Libyan Crisis on the Maritime Jurisdiction Problem in the Eastern Mediterranean, Master Thesis, Nevsehir, 2022.

With the discovery of rich hydrocarbon resources, the Eastern Mediterranean Region has become the focus of attention of both regional countries and global authorities on issues such as maritime jurisdiction areas and resource use. Turkey, which has many geopolitical advantages in the Eastern Mediterranean, has made attempts to explore and use resources in the region. Turkey's military support to Libya in 2019 through the Dolmabahçe Agreement is at the forefront of these initiatives. In our study, the effect of the military support provided to Libya, within the scope of Turkey's EEZ agreement with Libya, on the problem of maritime jurisdiction areas, which has existed for a long time in the Eastern Mediterranean, will be discussed.

Keywords:

Eastern Mediterranean, Turkey, Libyan Crisis, Maritime Jurisdiction, EEZ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ VE ÖNEMİ	4
A. ÇALIŞMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	4
B. ÇALIŞMANIN AMACI	4
C. ÇALIŞMANIN HİPOTEZİ.....	4
D. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	5
E. ÇALIŞMANIN KAPSAMI.....	5
1.1. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNİN TARİHSEL ÖNEMİ	5
1.1.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Tarihi.....	5
1.1.2. Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Kültür ve Medeniyet	11
1.1.2.1. Doğu Akdeniz'de Medeniyetlerin Hükümrancılık Mücadelesi	11
1.1.2.2. Roma Dönemi.....	13
1.2. Doğu Akdeniz Bölgesinin Coğrafi Açısından Önemi.....	15
1.2.1. Coğrafi Önemi	15
1.2.2. Doğal Kaynaklar Açısından Değerlendirme	16

İKİNCİ BÖLÜM

DENİZ YETKİ ALANLARI KONUSUNUN ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN İNCELENMESİ	20
2.1. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Deniz Yetki Alanları	20
2.1.1. Karasuları (Territorial Waters)	22
2.1.2. Bitişik Bölge (Contiguous Zone)	24
2.1.3. Kıta Sahaneliği (Continental Shelf)	25
2.1.4. Mühürsür Ekonomik Bölge (MEB) (Exclusive Economic Zone)	28
2.1.4.5. Türkiye ve GKRY Arasındaki Deniz Yetki Alanları Krizi	33
2.1.4.1. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanları Krizi	37
2.1.4.2. Yunanistan'ın Deniz Yetki Alanındaki Tezi	41

2.1.4.3. Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları Konusundaki Tezi.....	45
2.1.4.4. Hukuki Açıdan Değerlendirme.....	51
2.2. Diğer Devletlerin Krizdeki Rolü.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN LİBYA'YA SAĞLADIĞI ASKERİ DESTEĞİN KRİZE ETKİSİ	62
3.1. Türkiye'nin Libya'ya Sağladığı Askeri Destek	62
3.2. Yunanistan, AB ve Bölge Devletlerinin Türkiye ve Libya Arasında Yapılan Anlaşmaya Tepkileri	65
3.3. Türkiye ve Libya'nın Yetki Alanlarının Paylaşımı Konusunda Yaptığı Anlaşmanın Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi	67
SONUÇ	71
KAYNAKÇA.....	74
EK1. ORJİNALLİK RAPORU	91

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1 Antik Çağ'da Doğu Akdeniz.....	12
Şekil 2 Fenike Ticaret Sistemi.....	13
Şekil 3 Doğu Akdeniz'de Bulunan Doğalgaz Kaynakları (Yorulmaz, 2019.....	18
Şekil 4 Deniz Egemenlik Alanları (Anadolu Ajansı, 2020)	24
Şekil 5 Yerbilimi Açısından Kıta Sahanlığı (AA, 2020)	26
Şekil 6 Kıta Sahanlığı ile MEB Mukayesesi (Bahçeşehir, 2021).	32
Şekil 7 GKRY MEB İddiası (Petroleum Economist, S & P Global, 2020).	35
Şekil 8 Kıbrıs Adası Bölgesinde İlan Edilen Ruhsat Alanları (BBCNEWS, 2021).	36
Şekil 9 Yunanistan ve Mısır MEB Alanı (Kıbrıs Gazetesi, 2016).	42
Şekil 10 Doğu Akdeniz'de Yunan Politikası (Yaycı, 2020).	43
Şekil 11 Yunan İddiasındaki Meis Adası'nın Konumu.....	44
Şekil 12 Yunanistan'ın İddia Ettiği Deniz Yetki Alanları (TC Dışişleri Bakanlığı, 2020) 45	
Şekil 13 Türkiye Libya Arası Kıta Sahanlığı-MEB Sınırları TC Resmi Gazete, 2019). .	46
Şekil 14 Türkiye-Libya MEB Anlaşmasınının BM Tarafından Sertifikalandırılması (United Nations Treaty Collection, 2020).	47
Şekil 15 Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Kıta Sahanlığı / MEB Sınırları, Libya ile Türkiye'nin MEB Anlaşmasını Gösteren F-E Sınırlandırması. (AA., 2019).	50
Şekil 16 Türkiye'nin BM'ye Deklare Ettiği Kıta Sahanlığı	51
Şekil 17 Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Mutabakat Muhtırası (T.C. Resmi Gazete, 2019).	64

KISALTMALAR

Bk.	: Bakınız.
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi.
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri.
C.	: Cilt.
çev.	: Çeviren.
Enst.	: Enstitü.
Fak.	: Fakülte.
İst.	: İstanbul.
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
LUO	: Libya Ulusal Ordusu.
Md.	: Madde.
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge.
nr.	: Numara.
s.	: Sayfa.
S.	: Sayı.
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
ss.	: Sayfalar arası, sayfa sayısı.
tah.	: Tahkik eden.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı.
tsz.	: Tarihsiz.
UMH	: Ulusal Mutabakat Hükümeti.
Üniv.	: Üniversite.
Yay.	: Yayınları.

GİRİŞ

Üç bin sene evvel Akdeniz'in doğusunun sıcağından batıya doğru ilerleyen gemiler, denizin bilinmeyen taraflarına doğru ilerlemiş ve Akdeniz'in tarihini biçimlendirmişlerdir. Bazı anatomik, paleontolojik ve genetik araştırmalar sonucunda bugünün insanların Afrika kökenli tek bir evrim üzerine geliştiği ve bunun sadece iki yüz bin yıllık bir geçmiş olduğu belirlenmiştir. Doğu ile batı arasının uzunluğu takriben 4.000 km, kuzey ve güney genişliği 750 km, yüz ölçümü 2,9 milyon km², ortalama derinliği 1,4 km olan Akdeniz hakkında; Fernand Braudel, "*Akdeniz; Mekân, Tarih, İnsanlar ve Miras*" Henri Pirenne, "*Orta Çağ Kentleri*" Ernle Bradford "*Akdeniz*" ve John Pryor ise "*Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji, Savaş*" adlarıyla çalışmalar yapmışlardır.

Akdeniz, pek çok araştırmaya konu edilebilecek derin ve köklü bir alandır. Akdeniz'in temellerinde; Güney kıyısına karşı Kuzey kıyısının, ilerlemenin ve durağanlığın, Doğu karşısında Batı'nın, Afrika'ya karşı Avrupa'nın, batıla karşı inanışın, Hristiyanlığa karşı İslam dininin, Ortodoksluk karşısında Katolikliğin, metropollere karşı küçük kolonilerin, mitler karşısında gerçekliğin, adalet ve ilimlere karşı karanlıkların mazisi ile karşılaşmak mümkündür. Bu karşıtlıklar, Akdeniz'in geçmişte bir dünya merkezi olmasında etkindir. Akdeniz, (Mediterranean) muhtelif kültürlerin coğrafyasıdır. Mediterranean bazı kaynaklarda Dünya'nın merkezi olarak tanımlanmaktadır. Jeopolitik durumu sebebiyle, Homo Erectus ve Homo Sapiensler'in göçlerindeki uğrak noktası, Akdeniz'in en önemli bölümü olan Doğu Akdeniz bölgesidir.

Bölge, insanoğlunun göç güzergâhlarındaki konumu münasebetiyle bilim çevrelerince ehemmiyetli olarak addedilmiştir. Akdeniz'in kültürleri, yalnız ulusal kültürlerle kalmayarak, münhasır bir bölgesel kültürü ortaya çıkarmıştır. Akdeniz'e ilk defa açılıp Antik Çağ'a hükmetmiş, Sami dillerine mensup bir dil konuşan Akdeniz kavmi Fenikeliler için Akdeniz, "Büyük Deniz"dir. Miletli Hekataios da aynı tabiri kullanmıştır. Büyük Deniz'in mazisinde, deniz seyahati

hikâyelerinin yeri önemlidir. Nils Adolf Erik Nordalskiöld'un "*Periplus*" isimli eseri bu hikâyelerdendir.

Dinamik geçmişe ve jeostratejik bir kıymete sahip olan kadim Akdeniz toprakları, bazı stratejistlerce üç bölüme ayrılmıştır. Cebelitarık ile Malta arasındaki yer Batı Akdeniz; Malta'dan 270. boylam arasındaki bölüm, Orta Akdeniz; bu boylamın doğusunda kalan bölüm ise çalışmamızın, etrafında şekil aldığı Doğu Akdeniz (Levant veya Maşrık) olarak isimlendirilmiştir. Bu tanıma göre; Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Lübnan, Filistin, Ürdün, Suriye, Mısır, İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) Doğu Akdeniz bölgesinin sınırları içerisine girmektedir. Doğu Akdeniz bölgesi kadim Akdeniz kültür ve mirasının menşeidir. Doğu Akdeniz'in limanları varken, Batı Akdeniz'in limanları arka plandadır. Çünkü burası "*Eski Dünya*"dır. Akdeniz'in mücevheri konumundaki Doğu Akdeniz, kadim kültürünün yanında, jeopolitik manada dünyada emsali olmayan bir yerdir. Doğu Akdeniz, dünya deniz ticaretinin büyük bir bölümünü ihtiva eden, önemli bir deniz ulaşım alanı ve kesişme sahasıdır. Doğu Akdeniz, sıklıkla egemenlik savaşlarına tanık olmuştur. 20. yüzyıl başlarında petrolün bulunmasıyla bölge daha önemli bir hale gelmiştir. Azerbaycan petrolü, dünyanın en gelişmiş denizcilik hattının doğusuna, Doğu Akdeniz'e akmaktadır. 21. yüzyıl başlarındaki doğalgaz keşifleri ile bölge, dünyada ehemmiyeti yüksek bir mevkiye gelmiştir.

21. asır içinde doğalgaz rezervleri ile öne çıkan yer, Doğu Akdeniz'dir. Enerji hareketliliğinin dünyada hız kazandığı yer de burasıdır. Bu değerli trafik, küresel güçler arasında hegemonik mücadeleye sebebiyet vermiştir. Dünyadaki tüm büyük savaşlar, Doğu Akdeniz ile direkt veya dolaylı olarak ilişkilidir. Doğu Akdeniz, tek bir otoritenin daimî hükmü altına giremeyecek kadar değerlidir. Doğu Akdeniz, dünyanın bilinen doğalgaz ve petrol rezervlerinin yarısına yakını bulunduran bir sıcak denizdir. Doğalgaz ve Petrol nakliye istikametlerinin tahakkümü açısından kontrol edilmesi elzem olan bölge, Doğu Akdeniz'dir.

Bugün yer altı zenginliği ile ekonomik kıymeti artan Doğu Akdeniz, hegemonik devletlerin müdahaleleri dâhilinde ve bölge ülkeleri cephelerinde, deniz yetki alanı krizi ile karşımızdadır. Günümüz dünyasının politik

problemlerinden biri olan Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sorunu, bölge ülkelerine göre kıyı uzunluğu en fazla olan Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Türkiye, haklarının ihlal edilmemesi amacıyla, uluslararası hukuka uygun davranarak, karşılıklı deniz sınırı anlaşmaları dâhilinde bölge ülkeleriyle askeri iş birliklerine önem vermektedir.

Bu çerçevede Türkiye, 2019'da Libya'yı askerî açıdan destekleyerek, bölgedeki deniz yetki alanları krizinde Libya ile karşılıklı MEB ilan etmiştir. Diğer yandan Doğu Akdeniz sularındaki tahakkümün önemine vakıf olan ABD, AB, İsrail, Rusya, Çin, gibi devletler, Doğu Akdeniz'de etkin olmak amacındadırlar. Bugün Doğu Akdeniz'de hegemonik güç mücadeleleri, net bir biçimde görülmektedir. Çalışmamız, Doğu Akdeniz'in geleceğinde etkili olan kaynakları, bu kaynakların doğurduğu güç mücadelelerini inceleyerek, Türkiye'nin Libya'ya sağladığı askeri destek sonrası deniz yetki alanları sorununa olan etkiyi ele almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ VE ÖNEMİ

A. ÇALIŞMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Doğu Akdeniz’de gerilime neden olan farklı görüş ayrılıklarının kaynağı, bölgenin ekonomik anlamda dünyanın en değerli iç denizlerinden biri olmasından ve jeopolitik konumundan ileri gelmektedir. Çalışmamızın konusu bu görüş ayrılıklarının krize evrilmesinden sonra, Türkiye’nin Libya’ya askerî açıdan sağladığı desteğin, Doğu Akdeniz bölgesinde gelişen deniz yetki alanları sorununa etkisinin incelenmesi olmuştur. Çalışma, Türkiye’nin Libya’ya sağladığı askeri desteğin Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanları krizine ilişkin etkiyi inceleme açısıyla önem arz etmektedir.

B. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmamızın amacı, Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji ve deniz yetki alanları krizinde; Türkiye’nin Libya’ya sağladığı askeri desteğin ve bu desteğin sonucunda Türkiye ile Libya arasında yapılan MEB anlaşmasının, Doğu Akdeniz havzasındaki deniz yetki alanları krizine etkisini irdelemek ve söz konusu askeri desteğin bölgenin uluslararası politikalarına olan etkilerini tespit etmektir.

C. ÇALIŞMANIN HİPOTEZİ

Türkiye’nin Libya’ya sağlamış olduğu askeri destek, Libya-Türkiye ilişkileri içerisinde MEB ilanına zemin hazırlamış, Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de güçlendirmiş; Türkiye hukuki tezlerini uluslararası boyutta ispat etmiş, Libya’nın istikbalinde söz sahibi olmuştur. Türkiye, Doğu Akdeniz’de kaynak arama faaliyeti yapacağı alanı genişletmiş ve muhtemel kaynak keşifleri için şansını artırmıştır.

D. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

E. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Çalışma, Türkiye'nin Libya'ya askeri desteğinin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sorununa etkisinin incelenmesi hususuyla sınırlandırılmıştır. Çalışmamızın zaman sınırlandırılması; Doğu Akdeniz hakkında tarihi bilgilerin yer aldığı veriler dikkate alınarak, 16 ile 21. yüzyıl arasındadır. Ana hipotez 21.yy. içindedir. Çalışma, mekânsal olarak Doğu Akdeniz bölgesini kapsamaktadır.

1.1. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNİN TARİHSEL ÖNEMİ

1.1.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Tarihi

Doğu Akdeniz, yukarıdaki tanımlarla da paralel olarak Akdeniz'in doğu kısmında bulunan; Türkiye, Kıbrıs, Filistin, İsrail, Lübnan, Mısır ile Suriye'yi ihtiva eden bir bölgedir. Anadolu ile Mısır arasında yer alıp, ilk olarak 1497'de "Levant" ismiyle anılmıştır. Levant ismi; Doğu Akdeniz, Kuzeydoğu Afrika ve Batı Asya'nın kesişme noktası olarak coğrafi karşılık bulmuştur. Levant etimolojik olarak 'yükseliş' manasında (güneşin yükselişi) Fransızca bir kavramdır (Katman, 2013, s. 17).

Doğu Akdeniz bölgesinin eko-politik gelişimi ile sahip olduğu değer, tarihinin şekillenmesinde etkilidir. Doğu Akdeniz bölgesi dünya tarihinde ilklerin merkezidir. Bu, Doğu Akdeniz'in Verimli Hilal olarak isimlendirilen bereketli toprakları sebebiyledir. (Harris, 2005, s. 1-3). Dünya ticareti önce Doğu Akdeniz bölgesinde kendini göstermeye başlamıştır. Böylece Doğu-Batı eksenli alış-verişin temelleri ve eski yolları, Doğu Akdeniz'de türemiş ve bölge bu ticarete etkili hale gelmiştir. Deniz yolları bölge için önemlidir. Doğu Akdeniz'den gıda maddelerinin sevkiyatı deniz yoluyla gerçekleştirilmiş böylece bölge güvenli ve ucuz sevkiyatın merkezi olmuştur. Eko-politik öneme sahip olan bu bölgeye hükmedip, deniz ve kara yoluyla gerçekleşen ticarete yön vermek, kontrol

edebilmek ve böylece politik tahakküm oluşturabilmek, tarih boyunca medeniyetlerin temel amaçları arasındadır (Brown, 2000, s. 5).

Antik Makedonya Krallığı'nın, Aleksandros ya da bilinen ismiyle Büyük İskender'in MÖ 336-323 yılları arasındaki hükümdarlığı döneminde yürüttüğü fetihler, Doğu Akdeniz üzerinden Doğu-Batı ticaretinin temellerini atmıştır. Dünya üzerinde kullanılan ürünlerin üretim yerleri burada yer almıştır. Batı dünyasındaki mobilya, baharat ve parfümlerin hammaddesi Hindistan'dan temin edilmiştir. (Heyd, 2000, s. 3). Ürünler Asya'dan Mezopotamya'ya ve Doğu Akdeniz'e ulaşmış, Filistin yöresinden deniz taşımacılığıyla Avrupa'ya nakledilmiştir. Doğu Akdeniz, ticaret mekanizmasında önemli bir liman haline gelmiştir (Çulcu, 2006, s. 19-24).

Akdeniz, İslâmî kaynaklarda, Latince Mediterraneum Mare, Internum Mare (kara ortasındaki deniz, iç deniz anlamında) Bahrü'l-Mutavassıt, Bahrü'd-Dâhilî şeklinde isimlerle anılmıştır. Arap dilinde Bahrü'l-Ebyâd Mutavassıt denilen Akdeniz Müslümanlarca; Bahrü'r-Rûm (Rum denizi), Bahrü'l-Endelüs, Bahrü'l-Efrenç, Bahrü'l-Mağrib, Bahrü'l-İskenderiyye, Bahrü's-Şam, Bahrü'l-Kostantiniyye, Bahrü'l-İfrîkiyye olarak kaydedilmiştir (Tuncel, 1989, s. 229-231).

Hasan Mesudî, 5 bin mil uzunluğa, 600-800 mil arası genişliğe sahip olan denizi Kızıldeniz ile birleştirme fikrinin Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd'e ait olduğunu ancak bundan vazgeçtiğini belirtmektedir. Nüveyrî ise Endülüs ile Berberi ülkesinin önceleri aynı kara parçası üzerinde bulunduğunu ve aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı İskender'in bölgeyi ayırarak açılan boğazla iki karayı birbirinden ayrı şekle getirdiği nakletmekte, Akdeniz bölgesinde yaklaşık 170 ada olduğunu belirtmektedir (Batur, 2004).

Osmanlı, İstanbul'dan başlayıp Marmara, Ege'den Cebelitarık Boğazı'na kadar ilerleyen suları Akdeniz olarak isimlendirmekte, Bahr-i Rum, Bahr-i Ebyad, Deryâ-yı Sefîd olarak kullanmaktadır. Piri Reis, Akdeniz'i dörde ayırıp Bahr-i Rûm'a bu denizin dörtte birini oluşturduğundan Bahr-i Rub 'demektedir. Piri Reis'e göre Bahr-i Rum Akdeniz'in Avrupa kıyılarını, Akdeniz ise Afrika kıyılarını ifade etmektedir. O, Bahr-i Ebyad diyerek Akdeniz'in tamamına kıyısı olan bölgeleri (Arap, Rum, Efrenç ve Mağrib) sıralamaktadır (Senemoğlu, 1973).

Kâtip Çelebi de Bahr-i Rum sularını, Cebelitarık'tan Şam kıyılarına uzanan Afrika ve Avrupa arasındaki deniz olarak tanımlamaktadır. Buraya Osmanlıların "Akdeniz" dedikleri bildirmekte, Akdeniz'in kıyı uzunluğunu 13.057 mil olarak ifade edilmektedir. Evliya Çelebi'ye göre Bahr-i Rum, Gelibolu-İstanbul mıntıkasındaki Marmara denizidir. Kilitbahir'den aşağıda kalan denizin Akdeniz olduğunu belirtir (Çelebi, 1732, s. 76-77).

Doğu Akdeniz'de MÖ 3 bin yıldan beri kıyı bölgelerde mekân tutan topluluklar Girit, Kıbrıs, Miken, Yunan, İyon, Kartaca, Akha ve Fenike uygarlıklarını kurup müşterek bir kültür meydana getirmişlerdir. 630'dan itibaren Medine Devleti de Şam, Filistin ve Mısır üzerinden Akdeniz havzasına girmiş oldu. Medine donanması, Fenike açıklarında Bizans donanmasını mağlûp etmişti. Ordu, büyük adalardan sonra İspanya'ya geçerek Endülüs'ü kurmuş ve Akdeniz, siyasi, kültürel ve ticari bakımdan aynı ulusların elinde olmaya devam etmiştir. Akdeniz ticareti gelişmiş, adalar birer deniz üssü işlevi görmüştür (Tuncel, 1989, s. 229) Anadolu ahi kuruluşlarının geliştirdiği reform ile ihracata dönük tiftik, kumaş, tahıl gibi ürünler Avrupa limanlarına ulaştırılmıştır. Doğu Akdeniz, böylece önceki hareketliliğinin ilerisinde bir hareketli merkez olmuştur. İzmir üzerinden Avrupa, Afrika ve Hicaz'a elmas parlaklığında kaliteli kumaşlar ihraç edilmiştir (Danışman, 1970, s. 226). Bu dönemde sadece Ankara'da tiftik sanayii 5 bin tezgâha ulaşmış, endüstriden övgüyle söz edilmiştir (Busbecq, 2016, s. 39).

Galatya bölümü uluslararası ticaret yolları üzerinde oluşu ile de önemli bir avantaja sahip olmuştur. Batı Anadolu-İran arasındaki Kral yolunda mühim bir ticaret merkezi ve konaklama yeri haline gelmiş, İpek Yolu'nun Tebriz-Bursa istikameti ile Şam-Bursa hattı Arapkir-Baskil-Harput-Darende'de kesişip, Ankara-Çankırı-Amasya güzergâhından geçerek, Konya istikametinden Antalya liman bölgesine, ardından deniz ile İskenderiye'ye bağlanmıştır. Diğer taraftan Afyon-Sandıklı üzerinden İzmir kıyılarına ulaşmıştır (Özdemir, 1991, s. 206).

Anadolu Selçukluları, İzmir ve Antalya bölgesinde bir donanma kurarak adalara ulaşmış, Alâeddin Keykubad Doğu Akdeniz sahilleri için Alanya'da tersane kurmuştur. Osmanlı, beyliklerden kalan donanmaları kullanmış, boğaz ve

sahil güvenliği için Gelibolu eski tersanesini aktif hale getirmişlerdir. İstanbul'un fethi ile birlikte Doğu Akdeniz'in statüsü değişmiş; 1516'dan itibaren Suriye, Mısır, Cezayir, Tunus, Trablusgarp alınmıştır. Rodos ile Kıbrıs (1571) fetihleri Doğu ve Batı Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyetini tesis etmiştir. Dünyanın en gelişmiş tersane ve donanması, Girit adasının da 1669'da fethiyle birlikte Osmanlı Türklerinin eline geçmiştir.

Pîrî Reis, Kitâb-ı Bahriyye'sinde bütün sahillerin tarihî coğrafyasını izah etmiş, denizciler için önemli bilgi ve tecrübelerini yazmıştır. Limanlar, sığınak yerleri ve ikmal iskelelerini tespit etmiş, Doğu Akdeniz'de takip edilecek seyir çizgisi ve menzilleri belirlemiştir. Bu, ticarî ve askerî gemiler için çok değerli bilgilerdir. Sözelimi 1500'lerde İstanbul-Taranto hattında 77 iskele, İstanbul-Cebelitarık hattında ise 55 iskele vardır (Sarıcaoğlu, 2002, s. 72-75).

Osmanlı'nın Doğu Akdeniz hâkimiyeti süresince, Avrupa'nın deniz ticareti, yalnızca Osmanlı ile anlaşma yapıldığı takdirde devam etmiştir. Zamanla Avrupalılar, gemicilikte ilerleyip teknolojilerini yenileyince, bir bütün olarak Doğu Akdeniz, yeni oluşumlara tanık olmuştur. Ümit Burnu'nun keşfedilmesiyle Atlas Okyanusu'na açılan Avrupa gemileri, doğudaki deniz ticaret yollarının stratejik konumunu azaltmış ve Doğu Akdeniz, vazgeçilmezliğini kaybetmiştir. Bu durum ticareti olumsuz etkilemiş fakat Akdeniz'in eko-politik önemi devam etmiştir.

17. Yüzyıl itibariyle İngiltere, Venedik ve Fransa Akdeniz'de politik bir taraf olarak yerini almıştır. Bu itibarla Doğu Akdeniz'deki Osmanlı varlığında bir gerileme yaşandığını söylemek mümkündür. Bu devletlere karşı Osmanlı, elindeki önemli yerleri muhafaza etmeye çalışarak destek olmuş, Doğu Akdeniz eski aktif konumuna, Süveyş Kanalı'nın hizmete başlaması (1869) ve buharlı gemilerin icat edilmesi ile yeniden kavuşmuştur. Böylece Ümit Burnu'nu kullanan gemiler, daha kısa bir yola kavuşmuşlardır. Yapımına 1859'da başlanan Süveyş Kanalı'nın açılması, Osmanlı için gerileme dönemine rastladığından kanaldan gereği gibi istifade edilememiş, İngiltere; Malta'yı (1800) Mısır'ı (1882) ve Kıbrıs'ı (1878) işgal etmiş, Doğu Akdeniz'de üstünlüğünü tescil ettirmiştir. İtalyanların, Bingazi ve Trablusgarp bölgelerini ilhak etmesi ile Akdeniz'de denge değişmiş, I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Akdeniz'deki varlığı

kısıtlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte Türkler, tekrar Anadolu sahillerine sahip oldularsa da mağlubiyet şartlarından ötürü uluslararası rekabet sahnesinde yer alamamışlardır. Sonuç itibariyle Akdeniz’de, Lübnan ve Suriye civarına hâkim olan Fransa, Irak’ta ve Ürdün’de söz sahibi olup petrol kaynaklarını ele geçiren İngiltere kalmıştır (Armaoğlu, 1987, s. 85).

Akdeniz, 20. yüzyıl savaşlarından etkilenmiştir. Petrol rekabetinin ve bağımsızlık üzerine mücâdil hareketlerin arttığı bu sırada, Fransa ve İngiltere bölgedeki manda idareleriyle uzak doğuda ve Afrika’daki sömürgelerini terk etmek zorunda kalmıştır. 1947’de İsrail’in ilan edilişi ve getirdiği bölgesel sorunlar, Doğu Akdeniz için tehlike arz etmiştir (Armaoğlu, 1987, s. 116).

İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken 4 Ocak 1932’de Türkiye ile İtalya arasında Ankara Mukavelesi imzalanmış ve söz konusu mukavele 1933 yılında yürürlüğe girmiştir. Buna göre Meis Kent Kilisesi’nin kubbesi esas olmak üzere belirlenen ve yarıçapı burası ile San Stephano arasındaki uzaklık olan bir yuvarlak içinde kalan adacıklar İtalyan tahakkümüne girmiştir. Böylece Meis ile Anadolu arasında olan otuz adadan on dokuzu Türkiye’ye, on biri İtalya’ya verilmiştir. (Mengeş, 2017). Lozan ve İtalya’ya devrolunan On iki adanın durumu II. Dünya Harbi bitimine dek devam etmiştir. Harp bitimindeyse 1947 Paris Mütarekesi ile savaşın mağlubu İtalya, adalardan çekilmiş, Meis Adası da dâhil olmak üzere On iki ada, galiplerin arasında yer almış olan Yunanistan’a verilmiştir. Yunanistan 1948’de bu adaları “Dodecanese” adıyla hâkimiyetine dâhil etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki soğuk savaş döneminde 19. yüzyılın sömürge imparatorluklarının düzeni bozulmuş, SSCB ve ABD’nin öncülüğünde iki kutuplu bir uluslararası yapı vuku bulmuştur. Eski düzenin değişimi sırasında İngiltere; öz politik, ekonomik ve ordu yapısına sorun olan sömürü alanlarını tahliye etmiştir. Stratejik ehemmiyeti olan yerleri, bırakmamaya çalışmıştır. Mısır sınırları içinde kalan Süveyş Kanalı bölgesi bu değerli yerlerden biridir. Sömürge mazisi nedeniyle Batı ile ilişkileri bazen kötüleşen Mısır, yine böyle problemler durumlarının birinin akabinde Süveyş’i devletleştirdiğini açıklamıştır. Bu karardan ABD rahatsız olmuş fakat SSCB’nin Ortadoğu’ya dâhil olmasına ve tesirini

attırmasına neden olmaması için gerginlik yaratmak istememiştir. Kanal'ın idaresine hükmeden Fransa ve İngiltere bu olaydan rahatsız olmuş hem Kanalı geri almak hem de kendilerine Ortadoğu bölgesinde karşı olan Mısır başkanı Cemal Abdünnâsır'ı etkisiz kılmak adına harekete geçmişlerdir. Böylece 1956 Süveyş Krizi yaşanmıştır. Fransa ve İngiltere askeri mücadelede galip gelseler de siyasi mücadele için aynı durum vaki olmamıştır. Ortadoğu bölgesinde ve dünya sisteminde dengeler değişmiştir. Süveyş Krizi değişimin başlangıcı olmuştur (Kıllıoğlu, 2021, s. 727).

Suriye ve SSCB arasındaki müttefiklik Anlaşması, uzun yıllar devam ederken soğuk savaşın sürdüğü dönemde, Rusya'nın Tartus limanına sahip olmasını içeren bir antlaşma imzalanmıştır. Tartus'a Sovyet donanmasının gelip yerleşmesi Akdeniz'de kalıcı olmaya çalıştığı anlamına gelmektedir (Akengin & Yaşar, 2018).

Rusya'nın Akdeniz'e açılan tek kapısı ise Ruslara ait Tartus deniz üssüdür. Rusya'nın Irak ile enerji faaliyetlerini bu askeri üsten yürüttüğü bilinmektedir. Doğu Akdeniz bölgesinin petrol ve doğalgaz rezervleri dikkate alındığında ekonomisini enerji üzerine kuran SSCB'nin Akdeniz bölgesindeki varlığı Tartus Deniz Üssü ile mümkün olabilmiştir. (Sağlam, 2013, s. 216).

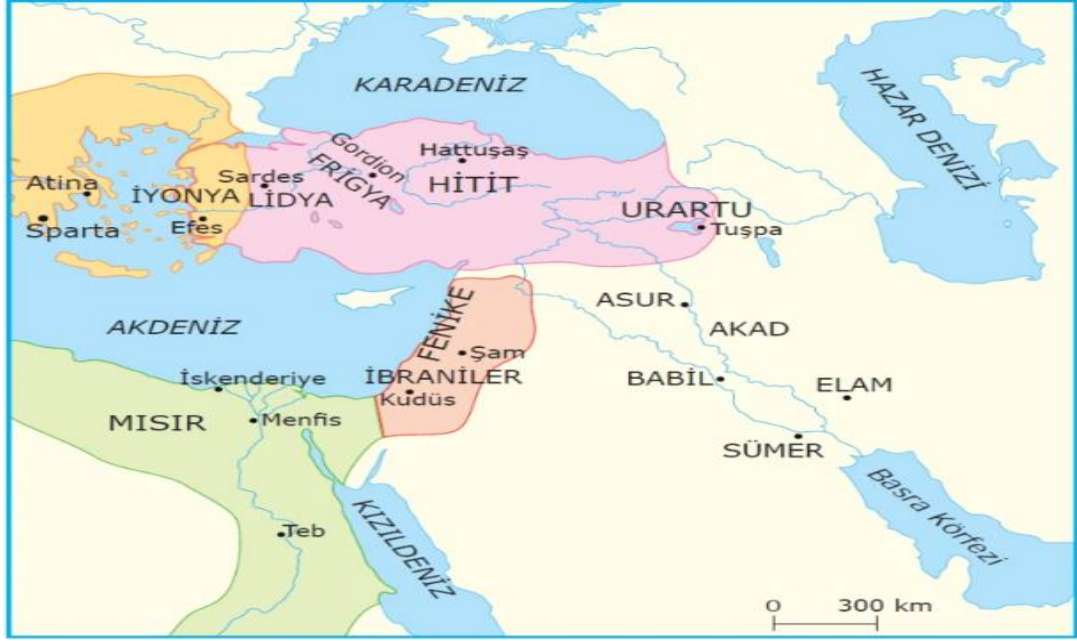
Doğu Akdeniz'de, 1980 ve 1990'lı yıllarda ABD egemenliğinde bir sistem kurulmuştur. Türkiye, Mısır ve İsrail gibi ülkelerle desteklenen bu sistem, istikrar ve güveni hedeflemiştir. 21. yüzyıl itibarıyla Irak'ın işgali; beraberinde gelişen gayri nizami atmosfer, Doğu Akdeniz'in politığını de etkilemiş ve Amerikan hegemonyası devam etmiştir. İstikrarsız ortamda Doğu Akdeniz, başlı başına bir jeopolitik alan olarak değerlendirilmemiş, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgeleriyle ele alınmıştır (Ozan, 2020, s. 160). Bugün Akdeniz, NATO İttifakı'nın faaliyet sahası için önemlidir.

1.1.2. Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Kültür ve Medeniyet

1.1.2.1. Doğu Akdeniz'de Medeniyetlerin Hükümrancılık Mücadelesi

Uluslararası ilişkiler alanında Doğu Akdeniz bölgesi ile ilgili çalışmalar, hükümrancılık savaşlarının tarihini Mısır-Hitit çekişmesine kadar götürmektedir. Buna göre Doğu Akdeniz'deki ilk hükümrancılık savaşı, Mısır ile Hitit arasında yapılmış, bilinen ilk antlaşma olan Kadeş antlaşması da MÖ 13. yy. da bu savaş ile imza edilmiştir. Kadeş Savaşı'nda, Doğu Akdeniz'in jeopolitiğine dair önemli bilgiler vardır. Hitit İmparatorluğu, monarşik bir devlet kurarak Anadolu merkezlerini egemenliği altına almış ve Doğu Akdeniz'e yönelmiştir. Bu yönelimde, bölgenin zenginliğinin yanı sıra Asur ve Mısır'ın Hititlerce tehdit olarak algılanışının tesiri vardır (Dedeoğlu, 2016, s. 15). Suriye'deki krallıklarla anlaşan Hititler, Mısır'a karşı Suriye'deki yönetimlerle ittifak içinde yer almışlardır. Ancak bu yönetimler bilahare saf değiştirip Mısır'a yanaştıklarında Kadeş Savaşı kaçınılmaz hale gelmiştir (Gavaz, 2007). Asurlular'ın güçlenmesiyle savaş sona ermiş ve M.Ö. 1283 yılında Kadeş Antlaşması yapılmıştır. Antlaşma, saldırmazlık dostluk, komşuluk ve sınır güvenliğini sağlamaya yöneliktir (Dedeoğlu, 2016, s. 15). Mısır, Hitit, Asur dönemlerinde, Doğu Akdeniz'deki iktidarlar saray merkezlidir (Joffe, 2002, s. 427). Saray, elitler aracılığıyla ekonomik ve siyasal bağlantılar tesis etmiş ve bu bağlar zamanın üç güçlü ülkesi olan Asur, Mısır ve Hitit imparatorluklarınınca kontrol edilmiştir. Sistemin diğer bir unsuru ise site devletlerdir. Emperyal sistem, site-devletleri üzerindeki hegemonya ile sağlanmıştır (Joffe, 2002, s. 427-8).

Doğu Akdeniz'in tarihi jeopolitiğinde, merkezi devletlerin mücadeleleri, bölgenin stratejik önemi vardır. Doğu Akdeniz'deki site devletleri ise, Mısır-Hitit arasında korunaklı bölgedir. M.Ö. 1200'lü tarihlerde Doğu Akdeniz'de site devlet düzeni, Hitit ve Mısır imparatorluklarının dağılışıyla birlikte etkisini kaybetmiştir (Joffe, 2002, s. 432).

Şekil 1 Antik Çağ'da Doğu Akdeniz

Doğu Akdeniz'deki jeopolitik unsurlardan biri de Fenike eko-politik sistemidir. Fenike, bugünkü Lübnan gibi merkezi bir devlet değil, organizasyon gücü ve kültürel cazibesi yanında deniz ekonomisine dayalı bir kültürel birliktir (Joffe, 2002 s.434). Çoğunlukla Fenike'nin eko-politik sistemi, imparatorluklar karşısında dayanamamış; Fenike, önce Mısır sonra Hitit egemenliğine girmiştir. Fakat kurduğu ticari-kültürel sistem devam etmiş, imparatorluklar yıkılsa da Fenike sistemi devam etmiştir.

Fenike ismini Yunan tarihçi Heredot kullanmıştır. Helenler bu topluluğa Fenikeliler demiş, toprakları ise Levant (Güneşin Doğduğu Yer) olarak adlandırılmıştır. Doğu kavimleri ise Ken'aniler adını vermiştir. Fenikelilere ait antik kalıntılar, 1960'larda Gelidonya Burnu'nda çıkarılmıştır. Burada MÖ 1200'lü yıllara ait olduğu sanılan batık gemi kalıntıları, çıkarılan en eski batık gemi kalıntılarıdır. Uluburun batığı ise M.Ö 14.yy'a aittir. Geminin Lübnan'da, sedir ve meşe kullanılarak inşa edildiği sanılmaktadır. Bu kalıntılar, Fenikelilerin 3 bin yıl önce bir deniz ticaret sistemi kurduklarını göstermektedir (Joshua, 2018).

Şekil 2 Fenike Ticaret Sistemi

1.1.2.2. Roma Dönemi

Roma'dan önce Doğu Akdeniz'deki Fenike sistemi, Roma ile birlikte Akdeniz'in iki yakasının karşı karşıya geldiği süreçte çökmüştür. Pön Savaşlarında Roma (Ariler), Samilere üstünlük sağlamış, sonraları bu husumet, Yahudi-Hıristiyan çatışması olarak devam edegelmiştir. Roma'nın zaferiyle (M.Ö. 264-146) Akdeniz'de farklı iki devlet, birbirinden farklı iki emniyet stratejisi uygulanmış, Kartaca bölgesinde bir "tüccarlar oligarşisi" oluşmuştur (Wells, 2020, s. 110).

Merkeziyetçi ve militarist Roma, ticareti arka plana itmesiyle kolektivist ve bürokratik devlet şeklinin niteliklerini göstermiş topyekûn savaş, stratejisi izlemiştir (Çulcu, 2006, s. 21). Roma bu stratejisiyle üstün gelmiş, Akdeniz'i iç deniz haline getirmiştir. Doğu Akdeniz Roma için çok özel bir öneme sahip değildir. Romalılar bu bölgeyi Anadolu ile Mısır'ı bağlayan bir güzergâh olarak görmüşlerdir. O bakımdan Doğu Akdeniz konuları birer asayiş problemi olarak idrak edilmiştir (Harris, 2005, s. 34). Asayiş konularının başında, Samiriyeliler, Yahudiler ve Palmyralılar ile yaşanan sorunlar gelmiştir (Harris, 2005, s. 33). Roma İmparatorluğu Akdeniz bölgesinin kontrolünü Batı Akdeniz'den, Sicilya ve Rodos adaları vasıtasıyla yapmıştır (Yıldız, 2008, s. 74). Yüzyılın bitimine kadar, Doğu Akdeniz jeopolitiği bölgedeki iktidarın kontrolündeki elitler tarafından

gerçekleştirilmiştir (Harris, 2005, s. 38). Roma'nın denizleri silahsızlandırmak için donanmaya önem vermemesi Akdeniz'de korsanlığın hızla yayılmasına, dolayısıyla Roma'ya tahıl sevkiyatının durmasına ve güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Bu sorunlara kadar Roma, sadece özel hadiseler için deniz kuvveti bulundurmuştur (Yıldız, 2008, s. 75,76). Daha önce Roma, lejyonlarını deniz yoluyla değil karayoluyla sevk etmiştir (Harris, 2005, s. 38). Kartaca tipi deniz birliği MÖ 5. yy. da Antik Yunan'da kurulmuş, bu birlik NATO'nun arke tipi olarak görülmüştür (Dedeoğlu, 2016, s. 16). Roma donanması, Akdeniz'de uzun yıllar boyunca bir tehditle karşılaşmamış, Akdeniz yalnız bir imparatorluğun sahası olarak varlığına devam etmiştir (Yıldız, 2008, s. 76).

Akdeniz'deki Roma egemenliği, daha önce belirttiğimiz gibi korsanlık tehlikesinin bertaraf edilmesi için Pompeis'un Klikeya'ya gelmesiyle (M.Ö. 63) başlamıştır (Harris, 2005, s. 31,37). Ticaretin aksaması, yalnızca ekonomik yönden değil, güvenlik tehlikesi bakımından da önemlidir. Roma'nın Kuzey topraklarındaki topluluklar kışlık gıdalarını, av hayvanları ve yazdan kalan etlerden sağlıyorlardı. Bunlar ise sadece Asya'dan gelen tuz, baharat ve don yağı vasıtasıyla muhafaza edilebilirdi. Bu ticari aksama, imparatorluk içinde huzursuzluğa neden oluyordu. O nedenle ticaret yolları ile yolların geçtiği doğu sınırlarının kontrolü Roma için büyük önem taşıyordu (Çulcu, 2006, s. 16).

Akdeniz'deki Doğu-Batı gerilimi, Roma hâkimiyetinde de mevcuttu. Antik Roma'da Jul Sezar'ın "bizim deniz" (mare nostrum) dediği Akdeniz, iç savaşla birlikte, bir jeostratejik yönelim mücadelesine sahne olmuştur. Sezar'ın haleflerinden olan Antonyus iç sorunlar için Doğu siyasetine yönelmiş, ancak Senato'nun muhalefetiyle karşılaşmıştır. Oktavyus, Antonyus'a üstün gelerek Roma'nın stratejik yöneliminin Doğu ağırlığı kazanmasını önlemiştir (Baysoy, 2015).

Agustos'un Mısır'ı Roma'ya katmasıyla, Kuzey Afrika ve Küçük Asya arasındaki toprak parçasının jeopolitik değeri artmıştır (Harris, 2005, s. 38). Uluslararası sistem, kozmik site olarak algılanmıştır (Dedeoğlu, 2016, s. 18). Böylelikle sisteme küresel bir yaklaşım ilk kez Roma ile ortaya çıkmıştır denebilir. Ancak Roma'da MS 3. yüzyılda Doğu-Batı arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik

fark giderek artmıştır. Doğu Akdeniz’de yaşanan veba salgını da bu açığı giderek artırmıştır (Yıldız, 2008, s. 77). Roma; 526-588 yılları arasında Pers hâkimiyeti, veba salgını ve depremlerle büyük sarsıntı geçirmiş, Doğu Roma’nın liman kentleri bu hadiselerden zarar görmüş, Ortadoğu’daki güç dengeleri değişmiştir (Harris, 2005, s. 34). Roma, Doğu ve Batı olmak suretiyle bölünmüş, Gotların Roma’yı ele geçirmesiyle de Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştır. Batı Roma’nın çöküşü, Doğu Akdeniz jeopolitiğini etkilemişse de büyük çaplı bir menfi tesir olmamıştır (Brown, 2000, s. 8).

Sonuç itibariyle Doğu Akdeniz antik dönem tarihi, uluslararası ilişkiler disiplini açısından önemli veriler ihtiva etmektedir. Bölge; devletleşme, medeniyet ve kültür oluşumlarının arke tipini vermesi bakımından da dikkat çekmektedir. Burada erken dönemlerden beri hegemonik rekabetler, politik savaşlar, antlaşmalar ve eko-politik güç dengeleri yaşanmıştır. Mütemediyen siyaset-ticaret gerilimleri varlığını sürdürmüştür. Roma, Doğu Akdeniz’deki sistemi “kozmetik site” olarak algılamıştır. Bu anlayış, küresel sistem modelinin, günümüzden çok öncelerdeki bir dünya sistemi modeline dayandığının kanıtıdır.

1.2. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNİN COĞRAFİ AÇIDAN ÖNEMİ

1.2.1. Coğrafi Önemi

Akdeniz tarih boyunca muhtelif adlarla anılmıştır. Yahudiler Yam Godol (Büyük Deniz), Romalılar Mare Nostrum (Bizim Deniz), Almanlar Mittelmeer (Orta Deniz), Mısırlılar Great Green (Büyük Yeşil), Türkler ise Akdeniz ismini kullanmıştır (Koray, 2019). Doğu Akdeniz bölgesi, Asya Kıtası ile Afrika ve Avrupa Kıtası’na nispetle merkez konumunda yer alan; Orta Doğu’nun yanı sıra Orta Asya ve Kafkasya gibi bölgelerin de enerji potansiyelini Avrupa Kıtası’na taşıyan, hidrokarbon iletim güzergahlarına hâkim olan, tüm Akdeniz coğrafyası ile beraber küresel ticaretin ortalama onda üçüne haiz, önemli bir deniz ulaşım sahası ve kesişme noktasıdır (Yaycı, 2020, s. 19).

Akdeniz 2,5 milyon km²’yi aşan yüzölçümüyle dünyanın iç denizleri arasında en büyüğüdür. Batıda Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu’na bağlı, Süveyş Kanalı ile de Kızıldeniz’e ve Hint Okyanusu’na bağlıdır. Cebelitarık’tan

Suriye kıyılarına kadar uzunluk 3800 km'dir. Yeryüzünde karalar arasına bu kadar fazla sokulan başka bir deniz yoktur ve bu özelliğinden dolayı Batı dillerinde "karalar arasındaki deniz" diye adlandırılır. 3800 km uzunluğa karşın genişlik 138 km'ye kadar düşer. Bu özelliği ile Akdeniz iç içe geçmiş beldeler gibi birbirine çok yakın, birbirinden çok etkilenen, ortak bir kültür ve iklim etrafında farklı birikimlere sahip insan topluluklarına ev sahipliği yapmaktadır. Akdeniz'in Fas-İspanya arasında kalan kısmına İber, İspanya-Korsika arasındaki kısma Balear, İtalya-Sicilya-Sardinya-Korsika arasına Tiren, İtalya-Balkan arasına Adriya denizi, İtalya-Sicilya-Yunanistan arasına İyon, Yunanistan-Anadolu arasına ise Ege denizi denir (Tuncel, 1989, s. 229).

Doğu Akdeniz'de tuzluluk oranı birçok denize göre %39 gibi oldukça fazla bir seviyededir. Bu da Akdeniz'de sıcaklığın ve buharlaşmanın yüksek olduğunu gösterir. Akdeniz, Manş denizinden daha berrak bir denizdir. Kıyı olarak da Anadolu kıyıları, Akdeniz'in en berrak kıyılarıdır. Bu durum eko-politik olarak Akdeniz'in önemini artırmaktadır. Akdeniz'in tuzlu suları, Cebelitarık'tan gelen az tuzlu okyanus sularının altından Atlas Okyanusu'na gider ve farklı yoğunluktaki bu iki deniz suyu birbirine karışmadan dip akıntısıyla akar. Bugün Akdeniz ülkeleri İspanya, Fransa, İtalya, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir ve Fas'tır. Akdeniz'in en büyük adaları Sicilya, Sardinya, Kıbrıs, Korsika, Girit, Mayorka ve Rodos'tur. Akdeniz'de derinliği az kısımlar dışında balıkçılık seyrek. Gabes körfezi ve Mısır kıyılarında süngercilik, Napoli kıyılarında mercan avcılığı yapılmaktadır (Bostan, 1989, s. 231).

1.2.2. Doğal Kaynaklar Açısından Değerlendirme

Doğu Akdeniz, doğal kaynaklar açısından oldukça zengin bir bölgedir. Bu kaynakların karada olanları, yüz yıldır işletilmektedir. 1889'da Ahmet Necati Efendi, petrol çıkarmak için Şura-i Devlet'ten görüş almış ve II. Abdülhamit'in onayı ile işletmeye başlamıştır (Karateşer, 2018). Türkiye, 100 yılı aşkın bir süre önce başladığı petrol kuyu işletmeciliğine, 100 yıllık bir pasif dönemin ardından tekrar başlamıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de icra ettiği petrol ve gaz arama

programları, bölge aktörleri arasındaki dengelerin tekrar belirlenmesini gündeme getirmiştir. Dünyanın büyük enerji şirketleri bölgedeki projelerden fayda sağlama yarışına girmişlerdir.

Doğu Akdeniz'in Orta Doğu ile Avrupa kıtasını bağlayan bir güzergâh oluşu, bölgenin değerini arttırmaktadır. Çünkü dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin yarısına yakın miktarı bu limanlardan dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır (Sorkhabi, 2016, s. 17). Zaten enerji taşımacılığı hususunda dünyada önemli olan Doğu Akdeniz'in değeri 2008 senesinde keşfedilen doğal gaz ve petrol rezervleriyle tekrar gündeme gelmiştir (Aksoy, 2016, s. 2). Burası aynı zamanda Orta Doğu petrol ve doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında en az maliyeti olan güzergâhtır. Enerji nakil konusunda maliyet az olmakla birlikte yüksek verimli bir bölgedir. Avrasya'nın petrol ve doğal gaz rezervlerinin de Avrupa'ya taşınması için bir alternatif çıkış bölgesidir. Girit adasının Güney Doğu'sunda kalan Heredot bölgesiyle Kıbrıs etrafındaki sahada toplam 3,5 trilyon m³'lük doğal gazın varlığı belirlenmiştir (Yaycı, 2012). Mevcut değerinin yanında bir de yeni rezervlerin bulunması Doğu Akdeniz'i daha önemli bir hale getirmektedir. Nitekim ABD Jeolojik Araştırma Merkezi'nin 2010 yılında yayınladığı raporda, İsrail ile Kıbrıs Adası arasındaki Leviathan sahasında teknik olarak çıkarılması mümkün ama henüz keşfedilmemiş, tahmini 3,5 trilyon metreküp doğal gaz kaynağı ve 1,7 milyar varil petrol rezervinin varlığından söz edilmektedir (Kedikli & Çağlayan, 2017).

Ülkeler	Keşif Tarihi	Doğalgaz Sahaları	Miktar (milyar m ³)	Üretim Senesi
Mısır	2015	Zohr Sahası	850	2017
"	2015	Batı Nil Havzası	140	2017
"	2015	Atoll Sahası	42,5	2018
"	2015	Nooros Sahası	19,8	2016
Filistin	2000	Gazze Marine	28,3	2017
İsrail	2000	Mari-B Sahası	25	2004
"	2009	Dalit Sahası	14,1	2013
"	2009	Tamar Sahası	283	2013
"	2010	Leviathan Sahası	509	2019
"	2012	Tanin Sahası	33,9	2020
"	2013	Kariş Sahası	50,9	2020
GKRY	2011	Afrodit Sahası	198	2019

Şekil 3 Doğu Akdeniz’de Bulunan Doğalgaz Kaynakları (Yorulmaz, Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz, 2019, s. 81)

Tabloya göre en çok doğalgaz rezervlerin olduğu ülkenin, 1 trilyon m³’ten fazla rezerv miktarıyla Mısır olduğu görülmektedir. Mısır’ın Zohr bölgesi, 850 milyar m³ doğalgaz ile Doğu Akdeniz Levant havzasındaki doğalgaz rezerv alanları içindeki en yüksek kaynağı teşkil etmektedir. Onu 509 milyar m³ ile İsrail’in Leviathan ve 283 milyar m³ ile Tamar sahası takip etmekte onu ise 198 milyar m³ ile GKRY’nin Afrodit sahası ve 140 milyar m³ ile Mısır’ın Batı Nil Havzası takip etmektedir. 2010’da yayımlanan bu rakamlar ve rezerv alanları, bir anda Akdeniz’in doğusunu, dünyanın en önemli enerji-politik sorunu haline getirmiştir. Yeni rezervlerin çıkartılıp taşınması da ayrı bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bu yaşananlar Türkiye’yi yakından ilgilendirdiği gibi dünyanın hiçbir bölgesinde karşılaşılmayacak türden bir sorunlar ve çatışmalar yumağına dönüşme riski de taşımaktadır. Arap Baharı ile başlayan bölgesel savaşların daha ileri boyutlarda yine aynı merkezde yaşanabileceğini söylemek mümkündür.

Doğal kaynaklar açısından Doğu Akdeniz çok değişkenli ve bilinmeyenleri de fazla olan bir denklem gibidir. Bölge birçok problem ve krizin yanında iş birliği ve ekonomik bütünleşme fırsatlarını da barındırmaktadır. Bölge dışından ABD, Rusya gibi ekonomiler bölgenin enerji rezervlerinden hisse almaya çalışmaktadırlar. Hal böyleyken Doğu Akdeniz’de aktif siyaset yürüterek enerji

kaynaklarındaki haklarını kullanmak isteyen Türkiye'nin faaliyetleri Mısır, İsrail, GKRY, Yunanistan gibi ülkelerin oluşturduğu blok tarafından engellenmeye çalışılmaktadır.

Levant bölgesindeki petrol ve doğal gaz rezervinin yaklaşık büyüklüğü toplamda 1,7 milyar varil petrole ve 3,5 trilyon m³ doğal gaza ulaşmaktadır. Transfer potansiyeli bakımından ise bağlantılı bölgelerle birlikte 400 milyar varilin üstünde bir petrol ve 85 trilyon m³'ün üstünde bir doğal gazın Doğu Akdeniz'den nakil kapasitesi söz konusudur (Tuğrul, 2018, s. 15-23). Türk firması TPAO, Fransız asıllı Total, Amerikan şirketi Exxon Mobil ve Noble, İtalyan şirket Eni, Güney Koreli firma Kogas, Qatar menşeli Petroleum, İngiliz BG ile İsraili Delek ve Avner şirketleri bölgede kaynak arama çalışmalarını sürdürmektedirler (Tuncer & Deniz, 2020, s. 32).

Doğu Akdeniz'de 2000'li yılların başında mevcut enerji kaynaklarına ilişkin raporlar yayınlanmaya başlamıştır. Amerika Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin (United State Geological Survey) 2010 tarihli raporu, bölgenin enerji potansiyelinden bahsetmiş ve bölgenin önemini bir anda artırmıştır (USGS, 2010). Tabloda görüldüğü gibi doğalgaz enerji rezervi oldukça yüksek bir Doğu Akdeniz görülmektedir. Bölge aynı zamanda Orta Doğu yeraltı kaynaklarının Avrupa Kıtası'na nakli için de mühim bir iletim bölgesi durumundadır.

ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin (USGS) 2010 yılı raporu ile bölge ülkelerinin gündemi olan Levant Havzası'ndaki petrol ve doğalgaz potansiyeline ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Veriler ışığında, Levant'ta 480 milyon varilden daha çok petrolün çıkarılma ihtimali %95'tir. 3,759 milyon varilden daha çok akaryakıt çıkarılma olasılığı ise %5'tir. Bu doğrultuda ortalama rakam, 1,689 milyon varile ulaşmaktadır. Doğalgazda ise %95 seviyesindeki bir olasılık ile 1.418 trilyon m³'ten daha çok doğalgaz miktarı vardır. 6,440,1 m³'ten fazla doğalgaz çıkarılma ihtimali de %5'e tekabül etmektedir. Buradaki ortalama değer ise 3,465,6 trilyon m³'tür (Yaşa & Yılmaz, 2020, s. 246).

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA DENİZ YETKİ ALANLARI SORUNU VE DOĞU AKDENİZ KRİZİ

2.1. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Deniz Yetki Alanları

Deniz yetki alanları, ülkelerin hâkimiyetleri dâhil olmak suretiyle sair haklar ve yetkileri çalıştırdıkları deniz alanlarıdır. Uluslararası hukukta deniz alanları; ulusal izne bağlı olan ile olmayan olmak üzere iki çeşittir. Ulusal izinden muaf olan deniz sahaları; açık denizler, okyanus tabanları ile altıdır (Warner, 2009). Buralar insanlığın müşterek mülkü sayılmaktadır (Stephens, 2010, s. 11). Ulusal izne bağlı olan deniz alanları, başka bir ifadeyle, bir ülkenin deniz yetki sahaları; iç sular, karasular, milletlerarası boğazlar, bitişik bölgeler, takımada suları, kıta sahanlığı ile MEB'den oluşur. Bu alanlarda ülkeler, hâkimiyetlerinden kaynaklanan bazı haklara haizdirler ve hukuken saptanmış olan haklarını kullanırlar. Bunlar içerisinde Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlık açısından en önemlisi Kıta Sahanlığı ve MEB'dir (Baykal, 1998, s. 3). Kıyı devletleri, denizlerden mümkün oldukça yüksek miktarda yararlanmak Deniz taşımacılığının düşük maliyeti, denizlerdeki canlı ve cansız tabii kaynakların işletimiyle, ülkelerin maddi gelirlerinin artması gibi nedenler kıyı ülkelerinin, deniz alanlarının sınırlarını olabildiğince geniş tutmak istemelerine sebep olmaktadır (Demir, 2020, s. 29).

Uluslararası deniz hukuku, örf ve âdet hukukundan kaynağını alır. Büyük ölçüde yazılı olmayan hukuk kuralları ile yakın zamana kadar gelmiştir. Devletlerin ihtiyaçlarına cevap veremediği andan itibaren örfî hukuk, yazılı hukuka intikal etmiştir. 1958-60-73-82 tarihli deniz hukuku toplantılarıyla yazılı hukuk süreci devam etmiştir. 1982 tarihli BMDHS, deniz hukuku konusunu iki kısma ayırmış, sözleşmeden sonra gelişen deniz hukuku, sözleşme öncesinin karakterini de ihtiva etmiştir (BMDHS, 1982).

1958 I. Cenevre Deniz Hukuku Kongresi, hukuki düzenlemeleri başlatmıştır. Kongre neticesinde BMDHS'ler imzalanmış, bu sözleşmelerle teamül hukuk kuralları, ilk defa yazılı olarak tanzim edilmiştir. Sözleşmeler; Karasuları ve Bitişik Bölge Anlaşması, Kıta Sahanlığı Anlaşması, Açık Denizler Anlaşması, Açık denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunmasına İlişkin Anlaşma ile 4 biçimdedir (Meray, 1958). Bu sözleşmeler ülkeler çapında devam eden, açık denizlerde hâkimiyet uyuşmazlığı, karasularının genişliği uyuşmazlığı gibi pek çok meseleye çözüm sağlayamamıştır. Bu sebeple 1960'ta II. Deniz Hukuku Kongresi icra edilmiş lakin bunun sonunda da muvaffak olunamamıştır. 1973 senesinde icra edilen III. Deniz Hukuku Konferansı, uzun bir zaman diliminin başlangıcı ilk hamlesi olmuştur. Netice olarak 1982'de BMDHS doğmuş ve 1994 senesinde resmîyet kazanmıştır. Son BMDHS, pek çok mesele gibi açık denizlerin serbestliği meselesini de detaylı bir halde tanzim ederek deniz hukukunun gelişimine katkı sağlamış, benimsenmesine ve pekişmesine imkân vermiştir. BMDHS'nin 6. maddesi, kıyı devletinin deniz yetki alanlarını farklı hukuki statülerde altı bölgeye ayırmıştır. Bunlar; İç Sular, Karasuları, Bitişik Bölge, MEB, Kıta Sahanlığı ve açık denizlerdir (Dikmen, 2018, s. 7).

Yine sözleşmeye göre hukuki statüleri farklı deniz yetki alanlarının sınırlarının ve genişliğinin belirlenmesine dair kurallar, sözleşmede izah edilmiştir. Buna göre, deniz ülkesinin tarifi, sınır ve genişliğinin belirlenmesindeki anahtar kavram, esas hat; bir diğer ifadeyle kıyı çizgisidir. Sınırları belirleyecek genişliklerin ölçümü, esas hat başlangıç çizgisi kabul edilerek başlamalıdır (Kuran, 2008, s. 45).

Esas hatlar, bir bölgedeki sahil şeridinin biçimine bağlı olarak normal esas hat veya düz esas hat şeklinde çeşitli tiplerde olabilmektedir. Ada kıyıları da dâhil olmak suretiyle sahil boyunca en düşük su hattına karşılık gelen hat normal esas hattır. Düz esas hat ise en düşük su seviyesinde Oluşan hatları veya ayrı noktaları birleştiren düz çizgilerden oluşur. Bunlar, kıyı şeridinin fazlaca girintili-çukuntulu olduğu durumlarda geçerlidir (Aksar, 2017).

Normal Esas Hattı, ilana lüzum yoktur fakat düz esas hattın, sözleşmenin 16. maddesine binaen, BM'ye beyanı gereklidir. Türkiye'de esas hatların

belirlenme hususundaki yetki 1982 tarih ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu ile Bakanlar Kurulu'na devrolunmuştur. 2018 tarihli ve 30468 sayılı Resmî Gazete'de var alan 477 sayılı kanun ile birtakım kanunların tanzim edilmesi hususundaki KHK ile bu yetki Cumhurbaşkanı'na verilmiştir.

Esas hattın kara tarafındaki kısmı, uluslararası hukukta iç sulardır. Bu sular devletin ayrılmaz parçasıdır ve kıyı devletinin iç sular üzerinde tam egemenliği bulunmaktadır. İç sular, karasular olmadan, karasular da iç sular olmadan var olabilmektedir. İç sulara tuzlu su alanları veya nehirler-göller gibi dâhili tatlı su alanları da dâhildir. Seyir yapılabilen nehirler gibi önemli iç su alanları, uluslararası nehir rejimi, Kiel Kanalı, Süveyş Kanalı ve Panama Kanalı gibi özel hukuki alanlardır (İstikbal, 2020, s. 101). İç sular ve limanlar, kıyı devletinin tam hâkimiyetinde olduğundan, bu sulardan gemilerin zararsız geçişleri gibi bir hukuki eylem hakkı söz konusu olamamaktadır. Gemilerin geçişi kıyı devletinin iznine tabidir. Kıyı devletleri ekseriyetle bu izni vermektedirler. Ancak bu izinden bir teamül gereği olduğu sonucu da çıkmamalıdır. Gemiler yalnızca doğal afet, arıza veya başka bir mücbir sebep dâhilinde iç sulara girebilirler. Bunun engellenemeyeceği yönünde bir teamülün varlığından söz etmek mümkündür. Bu durumda gemi ve mürettebatı da kısmen devletlerin iç hukukuna tabi olmaktadır (Sur, 2021, s. 308).

2.1.1. Karasuları (Territorial Waters)

1982 tarihli BMDHS'nin 3. maddesine göre karasuları, bir kıyı ülkesinin esas hatlarından başlamak suretiyle 12 deniz mili mesafesine kadar olan alanına verilen addır. Her devletin karasularının genişliği, belirlenen taban hatlarından ölçülen 12 deniz miline kadar olan kısımdır. Kıyı devleti kendi kara sularında, deniz üzerindeki hava sahası, deniz yatağı ve toprak altı üzerinde tam egemendir. Kıyı devleti, bu kuralları uluslararası standartlara uygun hale getirme zorunluluğu olmaksızın seyir emniyeti, çevre kirliliğini önleme, azaltılma ve kontrol etme gibi hususlarda kanun yapabilir. Ayrıca karasularında, her türlü kaynak kullanımı yetkisi; yasama, yürütme ve yargı hakları kıyı devletine aittir. BMDHS'ye göre devletlerin zararsız hava sahası geçiş hakkı bulunmamaktadır. Ancak devletlerin karasularda zararsız geçiş hakkı vardır. Adından da anlaşılacağı üzere zararsız

geçiş, kıyı devletinin güvenliğine tehdit unsuru oluşturmamalıdır. Bu şartlarda karasularında gemilerin seyrüsefer yapmaları zararsız geçiş hakkı anlamına gelmektedir (BMDHS, 1982).

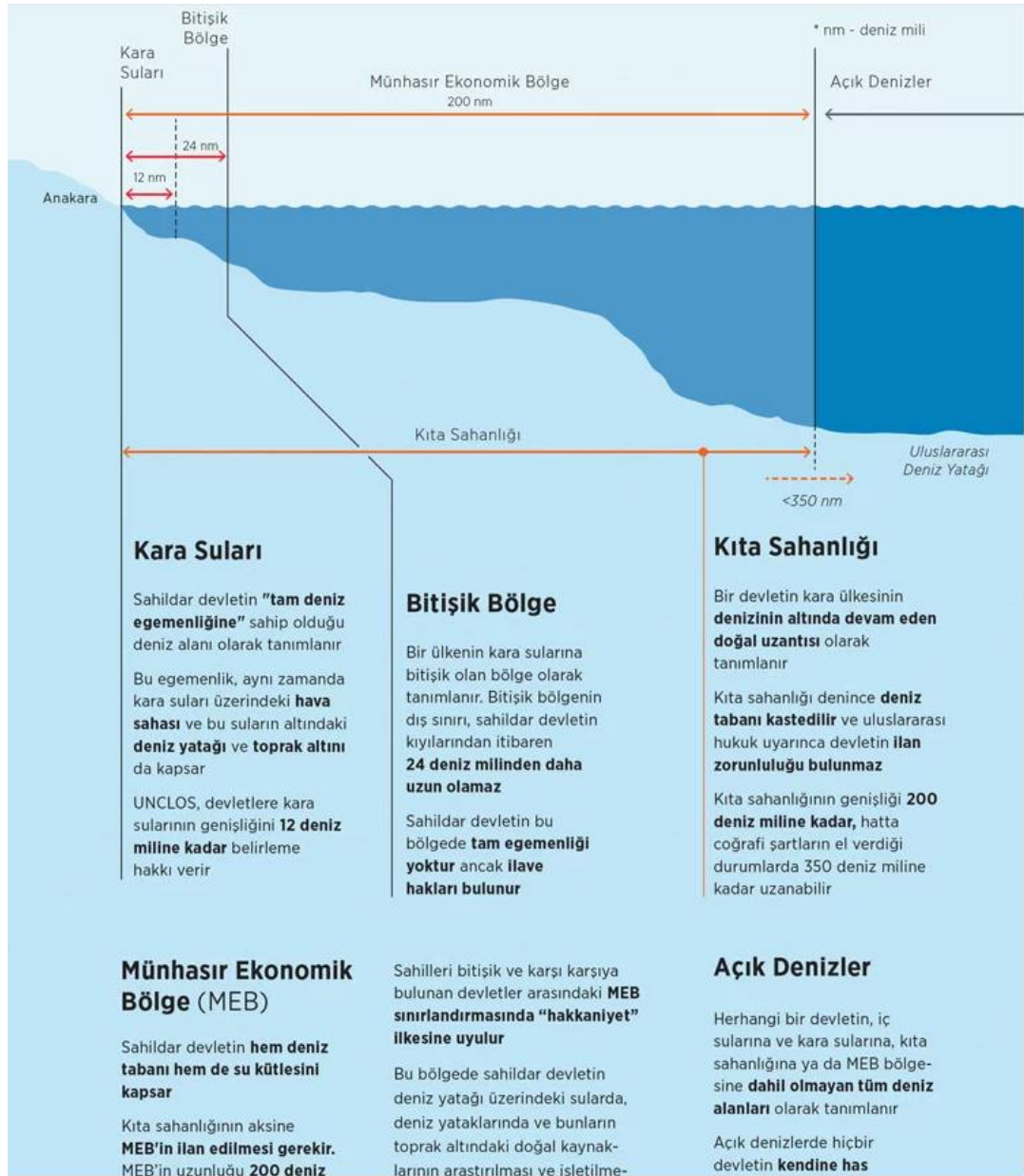
BMDHS/18'de ve devamında, kıyı devletlerine önemli yükümlülüklerden söz edilmektedir. Bunlar; zararsız geçiş hakkını keyfi olarak engellemek, reddetmemek ve bozmamak; kasıtlı olmaması şartı ile gemilerdeki kirlilik hususunda dahi zararsız geçiş hakkına mâni olmamaktır. Binaenaleyh bu hak, gemilerin herhangi bir mücbir sebeple bir kıyı ülkesinin karasularında, seyrüseferlerin normal şartlarda gerektirdiği miktarda durma ve demirleme hakkını da içine almaktadır. Ancak önceden bildirimde bulunulmak şartıyla, örneğin bir askeri tatbikat için karasularda güvenlik amaçlı zararsız geçiş hakkı, askıya alınabilir.

Kıyı devleti makamları, bir suçun mevcudiyeti halinde ve bu suç zararsız geçiş esnasında gemide icra edilmiş ise, zararsız geçiş esnasında bir şahsı tutuklamak veya tahkikat yapmak amacıyla, yabancı bir gemiye müdahale edebilmektedir. Suçun sonuçları geminin dışına uzanıyorsa; devletin düzenini veya karasularının güvenliğini tehdit eden şekilde ise ve gemi kaptanı veya bayrak devletinin konsolosluğu tarafından ilgili makamlardan yardım talep edilmişse, karasularındaki zararsız geçiş hakkının kullanılmasında savaş gemileri bir istisna oluşturmamaktadırlar. Fakat denizaltılar açısından bu hak, su üzerinde geçiş yapmak suretiyle kullanabilmektedir (BMDHS, 1982).

Pratikte devletler, karasularına müdahil olacak olan savaş gemileri için evvelden izin alınmasını, güvenlik gereği koşulu olarak ileri sürmektedir. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Arnavutluk'u Korfu Boğazı'nda bulunan su altı mayınlarının bilgisini Britanya'yı haberdar etmemekten hatalı gördüğü "Korfu Davası"ndan sonra, kıyı ülkelerinin, diğer ülkelere seyir tehlikeleri hususunda uyarı vermesi gerektiği kuralı getirilmiştir (İnanç & Yazıcı, 2018).

Lozan Antlaşması sonrasında 1964'e kadar Türk karasuları 3 deniz mili olarak uygulanmıştır. 1964 tarihli, 476 sayılı Karasuları Kanunu ile 6 deniz mili şeklinde belirlenmiş, 1982 tarihli, 2674 sayılı Karasuları Kanunu aracılığıyla da

miktarda artırılması Bakanlar Kurulu (Cumhurbaşkanı) kararı ile mümkün hale getirilmiştir.

Şekil 4 Deniz Egemenlik Alanları (Anadolu Ajansı, 2020)

2.1.2. Bitişik Bölge (Contiguous Zone)

Madde 33/1'e göre bir ülkenin karasularına bitişik vaziyetteki bölge diye tarif edilen Bitişik Bölge kavramı, sahildar devletin tam egemen olmadığı ancak yasaların ihlalini önlemek maksadıyla kontrol yapabildiği bir bölgenin adıdır.

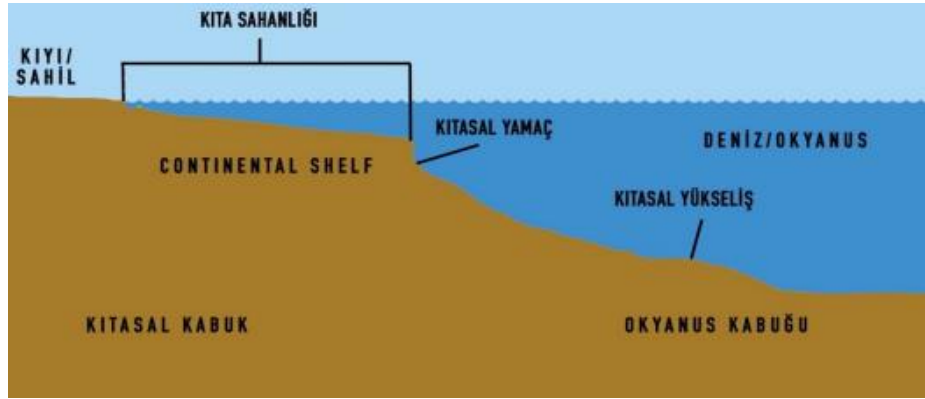
(BMDHS, 1982). Madde 33/2'ye göre bitişik bölgenin dış sınırı sahil dar ülkenin kıyıları itibariyle 24 deniz milinden daha fazla olmamalıdır. Bu bölgede sahil dar devletin egemenlik hakları sınırlı olmakla birlikte doğal kaynakların incelenişi, çıkarılışı ve işletilmesi hususunda salahiyet bulunmaktadır (BMDHS, 1982).

1958'in Nisan ayında Cenevre'de imzalanan Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nde ilk kez bir milletlerarası hukuk rejimi sıfatıyla, Bitişik Bölge kavramı hayat bulmuştur. Sözleşme'nin 24. maddesi, açık denizin karasularına bitişik olan bir bölgesindeki kıyı devletine, maliye, gümrük sıhhat veya muhaceret ile alakalı tertibatların, ülkede veya karasuları içinde ihlallere engel olmak maksadıyla kontrol hakkı verilmiştir. İkinci fıkrada ise Bitişik Bölge'nin, karasuları miktarının tespitine başlandığı esas hattan başlayarak 12 milden fazla olmayacağı hükmü yer almıştır (Meray, 1958). BMDHS/33'te ise Bitişik Bölge'nin kıyı ülkesince denetleme maksadıyla kullanılabilceği ve karasularının başlamış olduğu esas hattan 24 mil mesafeye kadar artabileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla, BMDHS'ye göre bitişik bölgenin maksimum genişliği iki misli artarken denetleme maksatlı kullanım sebepleri varlığı mahfuz edilmiştir. Türkiye, henüz karasularına bitişik bölge ilanı vermiş değildir. 1926 ile 1949 yıllarında 4 Millik deniz için bitişik bölge ilanı verilmiştir (Aksar, 2017, s. 126).

2.1.3. Kıta Sahanlığı (Continental Shelf)

Jeolojik manada kıta sahanlığı, bir ülkeyi meydana getiren kara parçasının kıyıdan itibaren, deniz altındaki devamıdır. Bu uzantı okyanus derinliğine ulaşılan kıta yamacı hududuna dek devamlılık arz eder. Kıta sahanlığında suyun derinliği 100-200 metre arasındadır. Çalışmalar dünyada kıta sahanlığının yaklaşık genişlik seviyesinin 65 metre, kıta sahanlığının sonunda yaklaşık derinliğin ise 150 metre olduğunu, kıta sahanlığı yaklaşık eğiminin ise 0 ila 0,7 dolaylarında olduğunu göstermektedir (Gariağaoğlu, Kadioğlu, & Özey, 2002). Buna göre bazı ülkelerin kıta sahanlığı fazla kısıtlı olabildiği gibi, bazı devletlerin de fazla geniş olabilmektedir. Sözgelimi ABD'nin Pasifik Okyanusu kıyılarında kıta sahanlığının miktarı 5 deniz milinden daha azdır. Kuzey Denizi'nin ise tamamına yakını kıta sahanlığı içindedir (Aksar, 2017). Kıta sahanlığının yerbilimdeki manası ile

milletlerarası hukuktaki manası farklıdır. Yerbilimi açısından kıta sahanlığının sınırları coğrafi bölgeye nazaran mühim farklılıklar arz ederken uluslararası hukuk bakımından coğrafi bölgeye göre farklılık vardır ki bunlar; kıyı devletlerinin birbirinden uzaklığı veya deniz alanının genişliği gibi ölçülere tabidir.

Şekil 5 Yerbilimi Açısından Kıta Sahanlığı (AA, 2020)

Kıyı devletlerinin denizde devam eden tabii uzantısı niteliğindeki Kıta Sahanlığı, konusu ilk kez 1945 tarihinde Truman Bildirisi vasıtasıyla gündeme gelmiştir. Bu bildiri aracılığıyla ABD, kıta sahanlığı hudutlarında bulunan deniz altındaki ve deniz üstündeki bütün kaynakların ABD'ye ait olduğunu duyurmuştur. Ardından kıta sahanlığı terimi milletlerarasında benimsenmiş ve kural hükmünde kabul görmüştür (Yaycı, 2019, s. 6). Kıta sahanlığının ölçüsü hususunda Truman Bildirisi'nde herhangi bir detay mevcut değildir. ABD tarafındaki açıklamada kıta sahanlığı hudutlarının 100 kulaç (200 m.) derinliğe uzayacağı bilgisine yer verilmiştir. (Pazarcı, 1989, s. 320)

Truman Bildirisi başka devletlerden de destek bulmuş, sömürgeleri açısından Birleşik Krallık, Latin Amerika ve Commonwealth (İngiliz Milletler Topluluğu) dâhilindeki ülkeler tarafından kabul görmüştür. 1950'yi takip eden senelerde; Filipinler, İsrail, İzlanda, Portekiz ve Kore Cumhuriyeti gibi ülkeler de kıta sahanlığı mefhumuna müdahil olmuşlardır (Pazarcı, 1989, s. 320). Bildiride belirtilen kıta sahanlığının ülkelerce uygun görülüp uygulanması ve kısa zaman içinde buna opinio juris (ülkelerin iştirak ettikleri eylemlerin yasal olması durumu) ile manevi unsurun da dâhil edilmesi, hızlı teamül üretmiştir. Bu doğrultuda 1958

yılında Cenevre’de I. Deniz Hukuku görüşmelerinde imzalanan 4 sözleşmeden biri olan Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin, birinci ve ikinci maddelerinde, Truman Bildirisi’nde var olan fikirler yer almıştır (Pazarıcı, 1989, s. 321).

1958 Cenevre Sözleşmesi’nin 2. maddesi ve BMDHS’nin 77’nci maddesi, kıta sahanlığı hususunda kıyı ülkesinin birtakım mutlak haklara haiz olduğunu vurgulamaktadır. 1958 Sözleşmesi ile BMDHS arasında birtakım farklılıklar da mevcuttur. Truman Bildirisi’nin, sorunsalı durumundaki “bir kıyı ülkesinin kıta sahanlığı bölgelerinin nereye kadar devam edeceği” hususu, ABD hükümetince yapılan basın tebliğinde yer almıştır. Tebliğe göre kıta sahanlığı, deniz yatağının 100 kulaç derinliği kadar olan bölgeyi kapsayabilir (yaklaşık 200 m.). Truman bildirisinin ardından birçok ülkenin, haiz oldukları kıta sahanlıklarında çeşitli haklar ve egemenlikler ilan ettikleri görülmektedir. (Pazarıcı, 1989).

Kıta sahanlığı hususu ile ilgili Truman Bildirisi sonrasındaki adım, 1958 Cenevre Deniz Hukuku Konferansı ile varılan nihai adımdır. Bu Konferansta yapılan antlaşmalardan biri Kıta Sahanlığı Sözleşmesi olmuştur. Sözleşme ile mevcut kıta sahanlığı konusundaki farklılık adalarla ilgili mevzudur. Buna göre artık adalar da kıta sahanlığına haiz olmaya başlamışlardır (mad. 1).

1958 Cenevre Sözleşmesi’nin kıta sahanlığı kavramına ilişkin katkısı ise, alanın dış hududunu ilgilendiren konudur. Kıyı devletinin haiz olduğu sahanlığın dış hududu, iki temel ölçüt dâhilinde belirlenir: a. 200 metre uzunluğundaki derinlik esası, b. 200 metre uzunluğundaki derinliğin ardından, şayet mevcut alan işletilme özelliği taşıyorsa, verilen işletme imkânıdır (mad. 1). 1958 paktı ek olarak, kıta sahanlığı ile ilgili olarak kıyı ülkesinin haiz olduğu hak ve yetkilerin neler olacağı mevzusunda da bilgi vermiştir. Mevcut hak ve yetkilerin münhasır bir şekilde kıyı ülkesinin olduğu, kıyı ülkesinin bu hak ve yetkilere haiz olması için herhangi bir çalışma veya ilana mecbur olmayacağı kaydedilmiştir (mad. 2) (Meray, 1958).

Bugün hukuksal yönden kıta sahanlığı kavramı yukarıda belirttiğimiz coğrafi ögelerin tümünü kapsamaktadır. Sözleşmenin 76’ncı maddesi, kıta sahanlığının, bir ülkenin doğal uzantısı olduğunu bildirdikten sonra, ilkesel olarak, kıta kenarının uç noktasına kadar süreceğini onaylamaktadır. Yani bugünkü kıta

sahanlığı kavramı hukuksal manada; coğrafi karşılıkları olan kıta sahanlığı, kıta yamacı ve kıta yükseliminin tamamını kapsamaktadır. Ancak, yine aynı sözleşmenin adı geçen maddesine göre, eğer kıta kenarının uç noktası karasularının ölçülmesinde esas alınan huduttan başlayarak hesap edildiğinde, 200 milin yakınında kalıyorsa, bir kıyı devletinin kıta sahanlığının, ilke olarak, 200 mile kadar uzanacağı kabul edilmektedir. Bu, hukuksal manadaki kıta sahanlığı kavramının, kıta kenarının yeterli genişlikte olmadığı durumlarda okyanus tabanının bir bölümünü de içerebileceğinin ifadesidir (Pazarcı, 1989, s. 320-321).

Dünya denizlerinde, deniz yetki alanlarının karşılıklı olarak iç içe olduğu kıyı devletlerinin varlığı bilinmektedir. Bu devletler yetki alanlarının taksimi hususunda anlaşmazlık yaşayabilmektedirler. Karşılıklı deniz alanlarında yaşanan çakışma sorunlarının yanı sıra bitişik kıyılı ülkelerin de deniz yetki alanlarında benzer sınırlandırma problemleri yaşanmaktadır. Doğu Akdeniz örneğindeki kıta sahanlığı sorununda Yunanistan; adaların Türkiye'ye yakınlığı ne derece olursa olsun, kıta sahanlığını bu adalarının sınırlarına göre çizmeye çalışmaktadır. Buna göre Meis Adası'ndan başlatılan Yunan deniz yetki alanları sınırlandırması, Güney'e doğru Akdeniz'in ortasına kadar inmekte ve Türkiye'ye Antalya Körfezi dışında bir alan bırakmamaktadır. Türkiye bu yaklaşımın, uluslararası hukuktan uzak ve mesnetsiz bir hak ihlali olduğunu savunmaktadır (Yaycı, 2012).

2.1.4. Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) (Exclusive Economic Zone)

MEB bahsi ilk olarak, Afrika ve Asya Hukuk Danışma Komitesi'nin 1971'deki konferansında, Kenya temsilcisi vasıtasıyla gündeme getirilmiş ve yasal olarak 1982 tarihli BMDHS'de teferruatlı olarak tertip edilmiştir (Topsoy, 2012, s. 219). MEB, BMDHS'nin 55 ila 75. maddelerini kapsamaktadır. MEB, BMDHS'nin 56. maddesinde, bir kıyı ülkesinin, canlı ve cansız deniz kaynaklarının tetkiki ile kullanımında, su ve rüzgâr enerjisinin de içinde bulunduğu bazı özel haklara haiz olunan deniz bölgeleri şeklinde tanımlanmaktadır (BMDHS, 1982). MEB, birçok kıyı ülkesince genişletilen alanların hudutlarını belirtmek ve tek yanlı iddiaları çözüme kavuşturmak, balıkçılık kaynaklarının

dağılımındaki adaletsizlikleri giderip kaynakları ülkeler lehine, adil olarak taksim etmek, gelişmekte olan devletlerin mali kalkınmalarını sağlamak, hayat kalitelerini artırmak ve bölge kaynaklarının süreklilik arz eden şekilde kullanımını tesis etmek için oluşturulmuş bir sözleşmedir. (Arıdemir & Allı, 2019, s. 189).

MEB, herhangi bir kıyı devletinin karasularının ilk noktasını belirleyen esas hatlardan başlayarak, 200 deniz miline doğru devam eden fakat karasuları haricinde yer alan su bloğu, deniz tabanı ve dip katmanlarında, bu kıyı devletine has mali haklar, serbestlikler vermesinin yanında, bir kısım sorumluluklar da ekleyen bir alandır (Pazarıcı, 1989). MEB, karasularının devamında olan ve bu sulara bitişen bir alan olup, münhasır bir hukuk mevzuatına bağlıdır. MEB'in, 1982'de BMDHS ile bir hukuk kuralı haline geldiği açıktır. 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri'nde ise karasularının ötesindeki su sütunu, açık deniz olarak kabul edilmiştir. Kıta sahanlığı ise kıyı devletinin anakarasının deniz yatağındaki uzantısı olarak tanımlanmıştır (Meray, 1958).

Ekseri Latin Amerika devletleri; MEB hususunda ilk olarak ABD'yi örnek almışlardır. Yetki alanlarını 200 mil yaparak bu bölgelerde seyir hürriyeti elde ederek cansız ve canlı ekonomik kaynaklar üzerinde imtiyaz iddia etmişler, hâkimiyet bölgelerini arttıracak tek taraflı ve çok taraflı tebliğlerde bulunmuşlardır. İlk Şili ile Peru, 1947 senesinde sahillerinin ötesindeki 200 mil ölçüsündeki alanda mutlak hâkimiyet edinecek bölgeleri bildirmişlerdir. 1949 senesinde ise bazı Arap ülkeleri, bu minvalde kararlar almışlardır. Bu doğrultuda kıta sahanlığından mahrum veya denizlerden olması gerektiği kadar yarar elde edemeyen ülkelerden El Salvador (1950), Kosta Rika (1948), Honduras (1951) vb. ülkeler de denizlerdeki hâkimiyet bölgelerini 200 mile çıkarmışlardır. (Arıdemir, 2018, s. 792).

1945 yılı itibarıyla ABD'nin ve Latin Amerika'nın deniz alanlarındaki tabii kaynaklardan faydalanma arzusuna uygun şekilde ilerleyen MEB, BMDHS ile uluslararası hukuktaki mevcut konumuna ulaşmıştır. Karşılıklı sahilleri olan ülkelerin MEB'lerinin kesişmesi halinde ihtiyaca dönüşecek olan sınırlandırmalar ile ilgili tertibat, yine bu sözleşmede yer bulmuştur (Alper, 2020, s. 30). BMDHS, MEB ile ilgili maddeler arasında sahilleri bitişik ya da karşı karşıya olan ülkeler

arasındaki MEB'in belirlenmesi hususunu, adil bir zemine inşa etmek amacıyla Uluslararası Adalet Divanı Statüsü (UADS)'nin 38. maddesini referans almıştır (BMDHS, 1982). UADS'nin 38. maddesinde, iki uygar devlet arasında yaşanan uyuşmazlıkların çözümünde başvurulması gerekli olan mercinin Uluslararası Adalet Divanı olduğu nakledilmiştir (UADS, 1946).

MEB, teknik olarak, kıyıda karasuların ölçülmeye başlandığı esas hatlardan başlayıp deniz istikametine doğru, 200 deniz mili kadar uzanmaktadır. Ancak bu kuralın kritik bir istisnası vardır. Ülkelerin MEB'leri birbiri ile çakıştığı zaman, diğer bir deyişle ülkenin karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan diğer ülkeye ait deniz sınırına varıncaya kadar 400 deniz mili (740 km) mesafe bulunmadığı zaman MEB, devletlerin deniz sınırının tasviri ile belirlenmelidir. (Slomanson, 2006, s. 321). Böylece önceleri açık denizin bir parçası olarak tüm ülkelere serbest olan büyük okyanus sahaları ve deniz bölgeleri, kıyı devletlerinin hâkimiyet alanlarına dönüştürülmüş olacaktır. Bu değişikliğin gerekçesi, 1973 yılından 1982'ye kadar devam eden BM bünyesindeki deniz hukuku toplantılarındaki deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını yönetmek amaçlı çabaların sonuçsuz olduğu yönündeki kanaattir. Denizlerin sürdürülebilir kullanım sorumluluğunu kıyı ülkelere veren bu yeni yaklaşım gerekli görülmüştür (Hakon, Sydnes, & Ebbin, 2005).

Sözleşmede yer alan MEB rejimi, farklı konuları ihtiva etmesiyle kavramın ve sözleşmenin kabulüne katkı sunmuş en kompleks bölümü ihtiva eder. Örneğin ilgili MEB maddeleri arasında yer alan 60'ıncı maddede, MEB dâhilindeki suni adalardan bahsedilmektedir. Buna göre sahil dar ülkenin, MEB dâhilinde suni adalar inşa etmesi, buralarda tesisler kurarak bölge kaynaklarından istifade etmesi, ayrıca suni adalar üzerinde güvenlik amaçlı yapılara 500 metreyi geçmemek koşuluyla, ilgili izinlere tabi olarak, müsaade etmesi bu sofistike durumu açıklar niteliktedir (BMDHS, 1982). Yine bu maddede deniz tabanında ve katmanında bulunan toprak tabakasındaki cansız varlıkların (madenler vb.) kullanımına ilişkin olarak; BMDHS'nin altıncı kısmında bulunan "Kıta Sahanlılığı" hükümlerine tabi olunması gerektiği belirtilmektedir.

BMDHS'nin 121/1'nci maddesi, etrafının sularla çevrili olduğu; suların yükselmesi halinde su üzerinde kalabilen, tabii bir şekilde oluşan toprak parçasını ada olarak tanımlamaktadır (BMDHS, 1982). Deniz alanlarının sınırlandırılması meselesi, uluslararası deniz hukuku konusunun en mühim ve ihtilafli alanıdır. Adalar mevzusu ise bu ihtilafın en önemli detayıdır. Adaların mevcudiyeti ve konumu birçok sınırlandırma sorununda, çözümsüzlüğün temel faktörüdür. Eşit uzaklık çizgisinin kenarında veya çizginin ters tarafında kalan adaların varlığı sınırlandırma konusunda ihtilaflara neden olmaktadır (Apaydın, 2019, s. 566). Milletlerarası yargı makamları, denizlerin hudutlarının ve bu suretle MEB alanlarının belirlenmesinde, adaların yönlerinin, yapılarının ve konumlarının göz önüne alınmasıyla bunlara; tam etki, sınırlı etki, etkisizlik verilmesi gibi kararlar almışlar ve adaların çevrenmesi hususlarına dikkat çekmişlerdir. Burada önemli olan konu, adalara verilecek etkilerin "hakça" ilkelerine bağlı olmasıdır. UADS ve bazı milletlerarası yargı kararları, adalara tahsis edilecek olan etkiyi irdelerken; orantılılık (açık denizlere erişimin kesilmemesi) ve mevcut şartların ehemmiyeti oranında incelenmesi gibi prensipleri kılavuz edinmektedirler (UADS, 1946). BMDHS'nin 121'nci maddesinin 3'üncü fıkrasına göre, İnsan yerleşimine elverişli olmayan yahut şahsına münhasır iktisadi bir hayatı bulunmayan kayalıkların MEB'leri veya kıta sahanlıkları olamaz. Bu tür alanlar sınırlandırma çizgisine de etki edemezler (BMDHS, 1982).

1958 Kıta Sahanelığı Sözleşmesindeki Eşit Uzaklık doktrini, BMDHS'deki Hakkaniyetli Çözüm ilkesiyle örtüşmektedir. Bu cihetle, Yunanistan ve Türkiye arasındaki uyuşmazlığa sebep olan Meis, Fener, Kaşot, Kerpe, Rodos, Karaada gibi ülkesinin anakarasına uzak bir bölgede olup anlaşmazlık yaşanan ülkeye yakın olan yerdeki adalar, eşit uzaklık çizgisinin ters tarafında olan adalardır. Bu tür adaların sınırlandırılmasında ihtiyatlı olunacak en mühim husus, yer aldıkları konumlarıdır. Dolayısıyla bir ada; ait olduğu ülkeye ne kadar yakın bir konumdaysa, deniz yetki alanına sahip olma yetisi de o oranda artmaktadır (Sali, 2022).

62'nci maddede kıyı devletinin, canlı kaynakları maksimum düzeyde işletilmesini sağlama yükümlülüğü de bulunmaktadır. Kıyı devleti, kendi avlama

potansiyelini ve ilgili sahanın canlı kaynaklarla ilgili hasat potansiyelini belirlemesi gereklidir. Kıyı devleti, İzin verilen tüm potansiyel av miktarının hasat kabiliyetine kendisi haiz değilse, artan payı diğer ülkelerin hizmetine bırakmalıdır (BMDHS, 1982). Coğrafi manada avantaj sahibi olmayan; deniz kıyısı bulunmayan ülkeler, MEB hususunda hükmü olan kıyı devletinin hasat potansiyelini belirlemiş olduğu canlı kaynakların artanının uygun bir kısmının işletilmesine adil bir şekilde katılım sağlayabileceklerdir (İstikbal, 2020, s. 103).

200 deniz mili genişliğindeki MEB'lerin ilanı ile sonuçlanan kıyı devleti yetkisinin genişletilmesi hakkındaki uluslararası hukuki düzenleme, yirminci yüzyılın uluslararası toplumunda gerçekleşen en geniş kapsamlı kurumsal değişikliklerdendir. Kıta Sahaneliği'nin kıyı devletleri açısından bir doğal hak olduğu, ilana icap olmadığı açıktır. MEB'in ise uygun şartlar dâhilinde ilan edilmesi gerekli olduğu, BMDHS'ye uygun olmasının yanı sıra BM tarafından deklare edilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Kıta sahanlığı deniz altında ve deniz üzerinde cansız kaynakların kullanım haklarına dair izinler verirken MEB, bütün kıta sahanlığı haklarına ilaveten, kıyı devletine kıta sahanlığı bölgesinde bulunan canlı doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi ile muhafazasının idaresi konularında ekonomik kazanım teşkil edebilecek haklar getirmektedir (Bahçeşehir, 2021).

KIYASLAMA	KITA SAHANLIĞI	MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE
MİKTAR	200 mil	200 mil
EGEMEN HAKLAR	Deniz Tabanı ve Altındaki Doğal Kaynakların Araştırılması ve İşletilmesine Yönelik Egemen Haklar	Deniz Tabanı ve Altındaki Doğal Kaynakların Araştırılması ve İşletilmesine Yönelik Egemen Haklar + Su Kütlesindeki Doğal Kaynakların Korunması ve İşletilmesi + Enerji Üretimi
İLAN İHTİYACI	Hayır	Evet
SUNİ ADALAR, TESİS VE YAPILAR	✓	✓
SEYRÜ SEFER VE ÜST UÇUŞ SERBESTLİĞİ	✓ (Araştırma ve Sondaj Gemileri Hariç)	✓ (Araştırma ve Sondaj Gemileri Hariç)
SAHİLİ BULUNMAYAN DEZAVANTAJLI DEVLETLERİN HAKLARI	X	✓

Şekil 6 Kıta Sahaneliği ile MEB Mukayesesi (Bahçeşehir, 2021).

Bitişik bölgede ve kıta sahanlığı hususlarında kıyı devletleri, dünya toplumunca onaylanmış ve teamüle evrilmiş olan kural ve haklara sahiptirler. MEB konusunda ise, kıyı devletlerinin ilgili hakları ve görevleri BMDHS'nde açıkça belirtilmektedir. Kıyı devletleri kendi MEB'lerinde geniş bir şekilde hak ve yetkilere sahip olmalarının yanında yerine getirmeleri istenen belirli görev ve sorumluluklara da haiz olmaktadır. Kıyı ülkelerinin yetki alanlarındaki iktisadi faaliyet hakları genellikle "egemenlik hakkı" altında mütalaa edilirken, diğer haklar yargı salahiyetini kapsar. Egemenlik hakları, devletlerin kendisine has olan ve vazifelerinin yerine getirilmesinin sağlanacağı haklardır. BMDHS'nin 56/1/a maddesi, kıyı ülkelere; deniz tabanı ve altındaki canlı ve cansız kaynakları araştırma, bu kaynaklardan yararlanma, onları muhafaza ve idare etme hususlarında hüküm yetkisi sunmaktadır. Kıyı ülkelerinin hâkimiyet hakları konusunda kaydedilen maksatlar, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nde tarif edilenlerle benzerlik arz etmektedir. 1982 BMDHS, müdahil olan ülkelerin menfaatlerinin uzlaştırılması amacına hizmet eden bir sistem olmuştur. Herhangi bir konuda bir devletin çıkarları karşılanmamışsa, tüm paket incelenip çıkarlarının daha iyi karşılandığı başka maddeler bulunabilir. Böylece BMDHS'nin karşılıklı ödünleşmeler ile yekûn bir belge olduğu açıktır.

2.1.4.5. Türkiye ve GKRY Arasındaki Deniz Yetki Alanları Krizi

Doğu Akdeniz'de, Türkiye ile GKRY arasındaki deniz yetki alanları krizi, 2003 yılında GKRY'nin girişimleri ile başlamıştır. Bu doğrultuda GKRY ile Mısır, 17 Şubat 2003 tarihinde bir MEB anlaşması hususunda mutabık olmuşlardır. GKRY, Nisan 2004'te çıkardığı bir yasa ile "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla MEB ilan etmiştir. Söz konusu anlaşmadaki sınırlandırma çizgisinin bir bölümü, Türkiye'nin Akdeniz'deki kıta sahanlığını ihlâl sebepleri olmuştur. Bu nedenle Türkiye, BM'ye ilettiği 2004 tarihli bir mektup ve 2005 tarihli bir nota ile GKRY'nin deniz yetki alanlarını sınırlandırma teşebbüslerinin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Türkiye söz konusu dönemde Mısır'a; GKRY ile MEB anlaşması neticesinde önemli bir deniz alanını kaybettiğini ve bu kaybın sadece Türkiye ile varılacak bir kıta sahanlığı anlaşması vasıtasıyla telafi edebileceğini iletmiştir. (Aksu & Güder, 2017).

Ocak 2007’de GKRY Lübnan ile bir MEB anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaya ilişkin Türkiye, Lübnan tarafına kendi deniz hukuku tezlerini ayrıntılı bir şekilde izah etmiş, hakkaniyete dayalı anlaşmayla daha fazla deniz yetki alanı elde edebileceğini bildirmiştir. Bu anlaşma, İsrail ile deniz yan sınırına ilişkin ortaya çıkan ihtilaflar nedeniyle Lübnan tarafınca henüz onaylanmamış ve yürürlüğe koyulmamıştır. GKRY Aralık 2010’da İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşmaları yapmış ve adanın güneyinde on üç alan belirleyerek bu alanlarda enerji şirketlerine işletme ruhsatları vermiştir (Bayıllıoğlu, 2019).

Türkiye-GKRY krizi ile ilgili iki husus önemlidir. Bunlardan ilki, teknik ve hukuki mevzularla, yetki alanları sınırlandırma krizi; ikincisi ise GKRY’nin Kıbrıs’ın tamamını temsil eder şekilde bazı eylemler icra etmesidir. GKRY’nin Kıbrıs Adası’nın tamamının deniz yetki alanlarını tayine matuf girişimlerini, bölgedeki krizin ana sebebi olarak görmek mümkündür. Diğer yandan GKRY ve Türkiye arasındaki ilişkiler farklı bir boyuttadır. Öyle ki Türkiye, GKRY’yi resmi olarak tanımış değildir. Bu nedenle Türkiye-GKRY krizinin uluslararası boyutta çözüme kavuşturulması meşakkatli görülmektedir (Küçükıray, 2019).

Türkiye, GKRY özelinde iki temel konuyu sakıncalı bulmaktadır. Bunlardan biri, GKRY’nin izinsiz bir şekilde gayri hukuki olarak sondaj çalışmaları yapmaya başlamasıdır. GKRY bu faaliyetleri; Mısır, Lübnan ve İsrail ile yaptığı deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmaları dâhilinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat GKRY bu hamleleriyle tarafsız devletlerin haklarını ihlal etmektedir. Örneğin Türkiye’nin, şekil 14’te de görülebileceği üzere Kıta sahanlığı ihlal edilmiştir. Nitekim Türkiye, söz konusu sınırlandırma ve ruhsat verme işlemlerinin hukuksuz olduğunu BM nezdinde kayda geçirmiştir. Türkiye belirlenen alanın önemli bir kısmının, Türk kıta sahanlığı alanları ile çakışmakta olduğunu belirtmiştir. (Başeren, 2010).

Türkiye tarafından ileri sürülen bir diğer sakınca ise Kıbrıs Adası sorunudur. GKRY’nin, Kıbrıs’ta tek otorite olarak attığı adımlar KKTC ile buradaki Türklerin haklarını ihlal etme girişimleridir (Küçükıray, 2019). GKRY’nin, KKTC ve Türkiye’nin haklarını ihlal ederek deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşmalarına müdahil olması, BM Genel Kurulu’nun 1962 tarihli Doğal

Kaynaklar Üzerindeki Daimî Egemenlik Kararı'na aykırıdır. Karara göre doğal kaynaklar o ülkede yaşayan milletlere aittir. GKRY'nin tek yanlı ilan ettiği MEB ile Kıbrıs Türklerinin haklarını yok sayması uluslararası hukuka aykırıdır. Çünkü hali hazırda Kıbrıs adasında Türk ve Rumlara ait farklı iki devlet yer almaktadır. (Akcan, 2022).

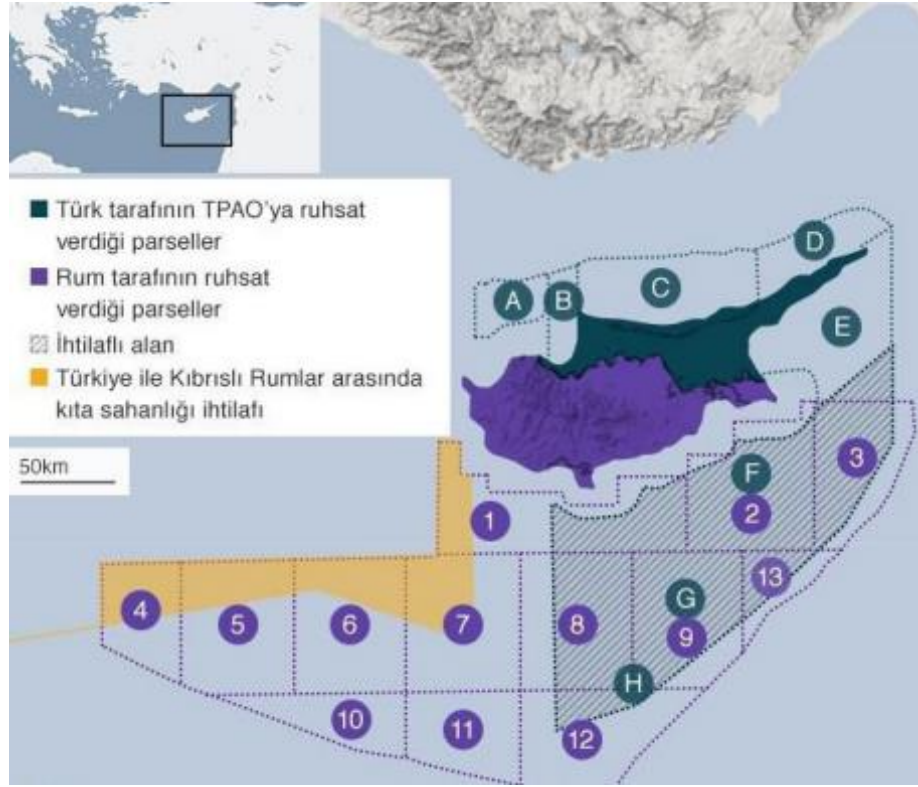
Eylül 2011'de Türkiye ve KKTC, Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Antlaşması imzalamış, KKTC Türk Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) işletme ruhsatı vermiş, sismik teknoloji sondaj gemileri ile bu alanlarda faaliyette bulunulmuştur. Türkiye, Tartışmalı sahalarda GKRY'nin ruhsat verdiği gemilere ise faaliyet izni vermemiştir (Yaycı, 2019, s. 142).

Şekil 7 GKRY MEB İddiası (Petroleum Economist, S & P Global, 2020).

Doğu Akdeniz deniz yetki sahaları uyuşmazlığı bugüne kadar sahildarlar arasında beş ayrı kriz meydana getirmiş, bu krizlerin çok yönlü etkileri olmuştur. Sözgelimi GKRY tarafından "3 numaralı" sahada hidrokarbon araştırma ruhsatı verilmiş olan SAIPEM 12000 Sondaj Gemisi Türk gemileri tarafından engellenmiştir. KKTC'nin TPAO'ya araştırma ruhsatı vermiş olduğu F bölgesi ile çakıştığı için bu engelleme gerçekleşmiştir. Türk askerince bölgede askeri eğitimler icra edildiği gerekçe olarak sunulmuş ve giriş izni verilmemiştir. SAIPEM 12000 gemisi, Şubat 2018'de yeniden bölgeye girmeye teşebbüs ettiğinde,

Türkiye tarafından eğitimlerin sürdüğü ifade edilmiş ve tekrar giriş izni verilmemiştir (Maltezou, 2018).

Şekil 8 Kıbrıs Adası Bölgesinde İlan Edilen Ruhsat Alanları (BBCNEWS, 2021)

Saipem gemisinin sorunlu bölgedeki sondaj girişimi, bölgede haklarının bulunduğunu ifade eden KKTC ve Türkiye tarafından dış politik kriz haline gelmiştir. Bu krizi çıkaran eylem geminin bölgeye intikal girişimidir. Girişimlerin engellenmesi GKRY'yi de bir milletlerarası siyasi sorun ile karşılaştırmıştır. Ruhsat verdiği alanda sondaj yapamaması, GKRY'nin bölgedeki hak iddiaları konusunda elini zayıflatmıştır. Saipem'in ikinci geçiş girişiminin de sonuçsuz olması bölgeden ayrılmasını sağlamıştır. Bu olay GKRY vasıtasıyla AB gündemine gelmiş, AB Konsey Başkanı, Türkiye'den eylemlerini bitirmesi isteğinde bulunmuştur. Bu durumdan Türk-AB ilişkilerindeki üyelik konusu da olumsuz etkilenmiştir (Hadjicostis, 2018).

2.1.4.1. Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanları Krizi

İlişkileri bakımından dönemsel olarak krizlerle anılan Türkiye ve Yunanistan, küresel kıyaslamada, uluslararası politik krizleri en çok yaşayan devletler arasında yer teşkil etmektedir (Aksu & Güder, 2017, s. 74). Bu minvalde Yunanistan; içerisinde pahalı sistemler bulunan kapsamlı bir silahlanma programı başlatmıştır. Bu programın başarılı olması halinde, iki devlet arasında, hali hazırda Türkiye lehindeki kuvvet üstünlüğü değişim gösterebilecektir (Akgül, 2019, s. 215-237) Bu durum, diğer tüm Doğu Akdeniz bölgesi sorunları gibi bölge refahı açısından risk teşkil etmektedir.

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon imkanlarından faydalanmak için bölge ülkeleri; Türkiye, Yunanistan, KKTC, Mısır, GKRY, Suriye, Lübnan ve İsrail birbirleriyle olan rekabeti arttırmış, MEB belirleme konularında ihtilafli görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır (Algür, 2020, s. 57). Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY'nin aralarındaki hak iddiaları, 21. asrın ilk yılları itibariyle gündemde olmaya başlamış ve son senelerde bölgenin temel meselelerinden biri olmuştur. Yunanistan ve GKRY'nin BMDHS'nin ilgili maddeleri dışında bir siyaset sergileyerek Türkiye'nin kıta sahanlığını ve MEB'ini ihlal girişimleri, özellikle Doğu Akdeniz'de milletlerarası politika krizlerine sebep olmuştur (Baran & Yüksel, 2020, s. 522).

Yunanistan deniz sınırlandırması anlaşmalarına, 24 Mayıs 1977'de İtalya ile eşit uzaklık ilkesine dayanan kıta sahanlığı sınırlandırma mukavelesiyle başlamıştır. Doğu Akdeniz'deki haklarını ise Girit, Çoban, Kerpe, Rodos ve Meis adaları vasıtasıyla elde etmek istemektedir. Yunanistan, deniz yetki alanları sınırlarının belirlenmesinde adalar ve ana karalar arasında ayırım gözetilmeyeceğini, bu sebeple en dıştaki adalar veya ana karalar esas alınmak şartıyla çizilen bir ortay hattın, kıta sahanlığı sınırı olarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir (Başeren, 2010, s. 6-7). Yunanistan, 2012 yılında, koordinatlarını belirtmeksizin, adaların esas hatlarından başlayarak 200 deniz mili mesafe kapsamına kadar deniz yetki alanlarına haiz olduğunu ve karşılıklı kıyıdaş devletler ile sınırlandırmanın bir ortay hat nazarında tanzim edileceğini, BM'ye deklare etmiştir.

Doğu Akdeniz'den gelen gazın, su altı boru hattı vasıtasıyla Avrupa'ya naklini sağlamayı hedefleyen Eastmed isimli projede etkin olmaya çalışan Yunanistan, 2019 Eastmed Gaz Forumu adı altında Kahire'de; Mısır, GKRY, İsrail, Ürdün, Filistin ve İtalya ile bir araya gelmiştir. Bu doğrultuda, Ocak 2020'de Atina'da GKRY ve İsrail ile devletler arası bir anlaşma imzalamıştır. Bu projeyi Türkiye, BMDHS çerçevesinde kendisinden izin alınmadığı gerekçesiyle kabul etmemiştir (Demiryol, 2020). 2020 yılında Yunanistan ile Mısır hükümetleri arasında, Yunanistan'ın ilgili adaları ile Mısır kıyılarını esas alan kısmı arasında geçerli olmak üzere bir MEB sınırlandırma antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın Türkiye ve Libya anlaşmasının hemen akabinde gerçekleşmesi, Türk Yunan krizini açıklar niteliktedir.

Türkiye ilk olarak 2004'te BM'ye verdiği nota ile $32^{\circ} 16'' 18'$ Doğu boylamının batısında egemen hakları olduğunu deklare etmiş, 4/10/2005'te BM'ye tekrar nota verip $32^{\circ} 16'' 18'$ ile 28° Doğu boylamı arasında 34° Kuzey enlemi kuzeyinde kalan deniz alanlarının kendi kıta sahanlığı olduğunu, 28° D boylamının batısında Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan kıta sahanlığı sınırının Akdeniz'e uzandığı yere kadar Batı'ya uzanacağını ilan etmiştir. Yine 2006'da Türk Deniz Kuvvetleri bölgede bir askerî harekât başlatmıştır. (Akdeniz Kalkanı Harekâtı)

2011'de ise KKTC ile kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşması imzalamış, sonrasında KKTC Bakanlar Kurulu tarafından Eylül 2011 tarihinde TPAO'ya Ada çevresinde işletme ruhsatları vermiş, 2012'de Türk Kıta Sahanlığı'nda TPAO'ya 2007'de verilen ruhsat alanlarına yeni alanlar ilave edilmiş, bunların Batı sınırları 028° Doğu boylamına dayandırılmıştır.

2013'te AB ve BM'ye nota verip $32^{\circ} 16'' 18'$ Doğu boylamından başlayan ve Mısır-Türkiye kıyıları arasındaki ortay hattı takip eden, $28^{\circ} 00'$ Doğu boylamı arasında kalan alanın Türk kıta sahanlığı olduğu, $28^{\circ} 00'$ Doğu boylamının batısında kalan kıta sahanlığının ise ilgili ülkelerin katılımı ile yapılacak bir antlaşma ile belirleneceğini duyuran Türkiye, BM'ye bir nota ile bu sınırları vurgulamıştır. Türkiye kendi kıta sahanlığına ait batı hududunun ilgili Yunan

adalarının karasularından geçtiğini ve bu adaların Türk kıta sahanlığına mâni olamayacağını deklare etmiştir.

Türkiye Kasım 2019'da Libya UMH ile Deniz Yetki Alanları Sınırlandırmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası imzalamış, kıta sahanlığının sınırlarını BM'ye bildirmiş, TPAO'ya ruhsatlar vermiş, gemilerle araştırma faaliyetlerinde bulunmuş ve çakışma alanlarında diğer devlet faaliyetlerine müsaade etmemiştir (Yaycı, 2019, s. 142).

Yunanistan'ın hamlelerinden bu yana bölgede Türkiye ve Yunanistan arasındaki çeşitli krizler baş göstermiştir. Ekim 2018'de, BHP (Barbaros Hayreddin Paşa) gemisini Antalya'nın güneyindeki Güzelyurt sahasında sismik faaliyetler icra edeceği, 16 Ekim 2018'de ilan edilmiştir (SHOD, 2018). Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nca söz konusu alanın bir bölümünün Yunanistan'a ait olan kıta sahanlığı dahilinde olduğu ve adı geçen Navtex'in illegal ilan edildiği belirtilmiştir. BHP'nin faaliyetlerine başlamasıyla, 18 Ekim 2018'de Yunanistan'a ait bir fırkateyn BHP'yi önleme girişiminde bulunmuş, ancak bu girişim, refakatçi Türk savaş gemilerince engellenmiştir (Yaycı, 2020, s. 62).

TPAO 21 Temmuz 2020 tarihinde Oruç Reis gemisinin, Türkiye ruhsatları çerçevesinde sismik araştırmada bulunacağını duyurulmuştur. Duyurunun yapılmasıyla birlikte Türk Deniz Kuvvetleri unsurları, Doğu Akdeniz bölgesinde ve Ege Denizi'nde mevzilenmiştir. Yunanistan, konuyla alakalı olarak; NATO, AB ve BM gözetiminde girişimlerde bulunulmuştur. Ayrıca Yunanistan, Ege adalarında ve Doğu Akdeniz'i gören adalarda deniz kuvvetleri unsurlarını konuşlandırılmıştır (Yaycı, 2020).

MTAO gemisi 10-23 Ağustos 2020 tarihlerinde, daha önce ilan edilen fakat icra edilmemiş alanda sismik faaliyetlerde yer alacağı hususunda yeni bir ilan yayınlanmıştır (SHOD, 2020). Türk Deniz Kuvvetleri, araştırma gemisinin muhafaza görevini üstlenmek üzere, Doğu Akdeniz'de mevzilenmiştir. Yunan deniz unsurları da Doğu Akdeniz'de ve Doğu Akdeniz'i gören adaların çevresinde yer alarak, MTAO koruma görevindeki Türk savaş gemilerini takip etmeye başlamıştır. MTAO, 10 Ağustos 2020'de belirlediği alana varmış ve çalışmalarına

başlamıştır. Yunan kuvvetleri ise MTAO'ya telsiz üzerinden eylemlerinin sona erdirilmesi yönünde mesajlar iletmiştir.

MTAO'nun, Türkiye ile Yunanistan'ın anlaşmazlık halinde olduğu sahada arama-tarama faaliyetlerini sürdüreceğini 11 Ekim 2020'de ilanıyla, uyuşmazlıktaki bir diğer kriz başlamıştır (SHOD, 2020). Yine benzer şekilde Yunanistan, bu ilanının illegal olduğunu dikte eden karşıt duyurularda bulunmuştur. Ancak Türkiye, çalışma sahasının Türk kıta sahanlığı içinde bulunduğunu yinelemiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki istikşafi görüşmeler devam ederken, 15 Nisan 2021'de Yunan Dışişleri Bakanı Dendias ve Türk Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu Ankara'da görüşmüşlerdir. Görüşme sonrası yapılan basın toplantısında Dendias'ın Türkiye'yi Yunan hâkimiyetini ihlal ettiğini söylemesi üzerine iki bakan diyalogunda gerilim olmuştur. (Cumhuriyet, 2021).

Yunanistan'ın Türkiye ile krizlerinden bir diğeri, TPAO'nun, Libya kıta sahanlığında petrol aramak için başvuruda bulunmasının ardından Yunanistan'ın 2020 yılında İtalya ile MEB anlaşması imzalaması olmuştur. 2020 yılına kadar Doğu Akdeniz'de MEB ilan etmemiş olan Yunanistan, hakkaniyet ve iyi niyet kuralları dışında bahse konu olan Meis Adası'nın güneyindeki alanda MEB alanı ilan etmiştir (Balık, 2018, s. 95). Yunanistan'ın İtalya ile yaptığı MEB anlaşmasında, İyon Denizi'ndeki tezini İtalya'ya sunma hususunda Fransa'dan destek almıştır. (Lıka, 2020, s. 14).

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında 3 yıl gerilimli bir ortamda geçmiştir. 2021 yılı Türkiye-Yunanistan istikşafi görüşmelerin yenilendiği, Kıbrıs hususunda yeni bir öncelik geliştirildiği, Türkiye-Mısır arasında politik temasların inşa edildiği bir ortamda sakin geçmiştir. Ancak Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilafların külfetsiz bir şekilde çözülmesi olası bir durum değildir. Gerçekleşen hukuki ve fiili uygulamalarla Türkiye açısından önemli adımlar atılmıştır fakat bölgede bir çatışma durumu mevcudiyetini korumaktadır.

2.1.4.2. Yunanistan'ın Deniz Yetki Alanındaki Tezi

Yunanistan bugün Doğu Akdeniz bölgesinde, hukuki olmayan bazı dayanaklarıyla hak iddialarını sürdürdüğü gibi geçmiş dönemlerde de deniz alanları sınırlandırmalarıyla alakalı olarak politik çabalar içine girmiştir. Öyle ki; Yunanistan, ilk kez İtalya ile 24 Mayıs 1977'de Adriyatik bölgesinde iki ülkenin kıta sahanlığını ayıran bir anlaşmaya müdahil olmuştur. İcra edilen 1977 Kıta Sahanlığı Anlaşması, 26 Nisan 1982'de geçerlilik kazanmıştır. Anlaşma iki ülke arasında "eşit uzaklık" kuralı dâhilinde kıta sahanlığı sınırını belirlemiştir. Anlaşmanın yapıldığı dönemde, Yunanistan, 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ne tarafken, İtalya değildir. Bu sebeple sınırlandırma, sözleşme kuralı olmayıp kıta sahanlığı sınırlandırmasıyla ilgili teamül kuralı niteliğindedir (Acer, 2020, s. 9).

Denizlerden yararlanma konusunda Yunanistan ile GKRY, İsrail Mısır ve Ürdün ile ortaklık kurmuş, AB ve ABD'nin desteğini almışlardır. Yunanistan, GKRY, İsrail, Mısır, İtalya Filistin açık denizlerdeki hidrokarbon kaynaklarına ulaşma konusunda birliktelik kurmak için 2019'da Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nu meydana getirmişlerdir (Özekin, 2020, s. 30-40).

Uluslararası destek alan Yunanistan, Eastmed adlı, Doğu Akdeniz'den gelen gazın su altından boru hattı vasıtasıyla Avrupa'ya naklini sağlayan projede de etkin olmaya çalışmıştır. Bu minvalde Yunanistan, 2 Ocak 2020'de Atina sınırları içinde; Yunanistan, İsrail ve GKRY ile devletler arası bir anlaşmaya dâhil olmuştur. Bu projeyi Türkiye ihlal edilen haklarından ötürü tanımamıştır (Acer, 2021). Proje, BMDHS'nin 300. maddesine uygun olmadığı gibi adı geçen sözleşmenin 79/1. maddesiyle de örtüşmemektedir. Maddeye göre kablo veya boru hatları döşeme gibi durumlarda, kıyı devletlerinin rızasının alınması gerekmektedir (BMDHS, 1982).

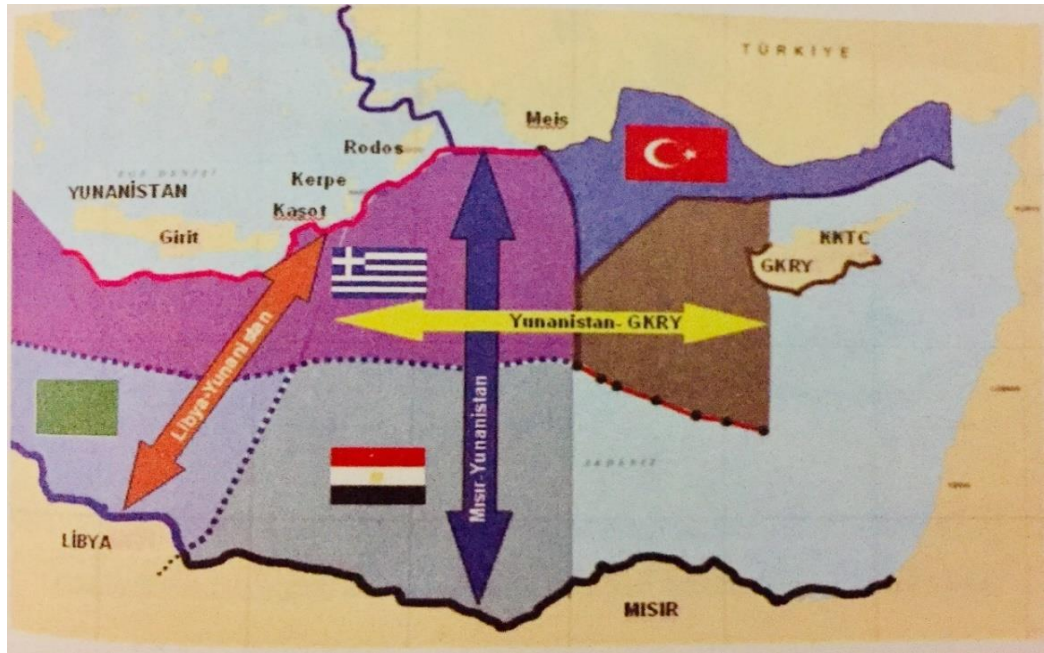
Yunanistan ve Mısır, deniz alanları sınırlandırma mukavelelerine yönelik istişarelere ise, 2005 senesinde başlamışlardır. Fakat, sınırlandırma bölgesinde yer alan Türkiye gibi ülkelerin meydana getirdiği hukuki engeller, bu istişarelerin gecikmesinde etkindir. Yunanistan'ın, Türkiye-Libya MEB anlaşmasından sonra, Mısır ile MEB anlaşmasına vardığı görülmektedir. Yunanistan'ın bu hamlesinin Türkiye-Libya anlaşmasını etkisiz kılmaya yönelik olduğu analizi yapılmaktadır.

6 Ağustos 2020 tarihinde, Doğu Akdeniz bölgesinde, Yunanistan ve Mısır, Meis dışındaki ilgili Yunan adaları ile Mısır sahillerini temel alan bölümü (260-280 D boylamlarının ortasındaki yerle sınırlı) arasında MEB anlaşması icra etmişlerdir. 18 Ağustos 2020 tarihinde ise Mısır Meclisi Anayasa ve Yasama Komisyonu'nca bu anlaşma onaylanmıştır. Anlaşma, 27 Ağustos 2020'de Yunanistan meclisinde kabul edilmiştir. Türkiye tarafından "yok hükmünde" sayılan bu MEB, 24 Aralık 2020 tarihinde BM tarafınca sertifikalandırılmıştır. (Cumhuriyet, 2020). Yunanistan-Mısır Antlaşması, beş madde ile meydana gelen kısa bir tekstir. Antlaşma'nın ilk maddesinde hudutların koordinatlarına değinilmiştir. İkinci maddede hudutlar, bir harita vasıtasıyla izah edilmektedir. Hudutlar, beş muhtelif konumun birleştirilmesinden ihtiva olmaktadır. Bu konumların neye dayanılarak ihtiva olduğu, metinde net olarak belirtilmemiştir. Anlaşmayla Yunan tarafı, adalarla ilgili beklenti içerisine girmişlerdir. Yunanistan, Meis Adası ile Doğu Akdeniz'e bakan Yunan adalarının sınırlandırılmasında, Türkiye ve bölge ülkeleriyle eşit bir biçimde değerlendirilmesi ve hududun bu adalarla Türkiye ve sair devletler arasında eşit uzaklık sınırı olarak tayinini savunmaktadır. Meis Adası'na 40,000 km² denizalanı talep edilmektedir (Acer, 2020).

Şekil 9 Yunanistan ve Mısır MEB Alanı (Kıbrıs Gazetesi, 2016).

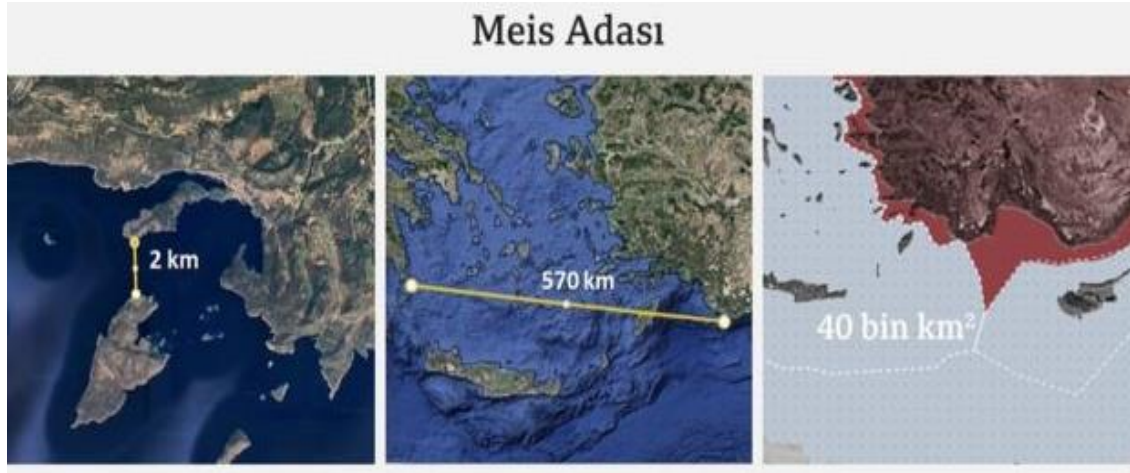
Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki tezleri Türkiye ile örtüşmeyen hususları ihtiva etmektedir. Yunanistan, Doğu Akdeniz'de, şekil 9'da gösterildiği üzere ve kıta sahanlığı ile MEB başlıkları altında bahsettiğimiz, Meis Adası tezine dayanarak, Türkiye'nin Meis-Girit-Rodos-Kıbrıs hattının güneyinde yer alan kıta sahanlığı ve MEB haklarını ihlale kalkışmakta, bu siyasetini diplomasi zemininde de kullanmaktadır. Ayrıca Yunanistan, Doğu Akdeniz'de kıyıdaş ülkelerle uygulamaya koymak istediği MEB planlarında, sair devletleri örnek almaktadır. Bunlar; Rusya, ABD, İsrail ve ekseri AB üyelerinden oluşan ülkelerdir (Yaycı, 2020).

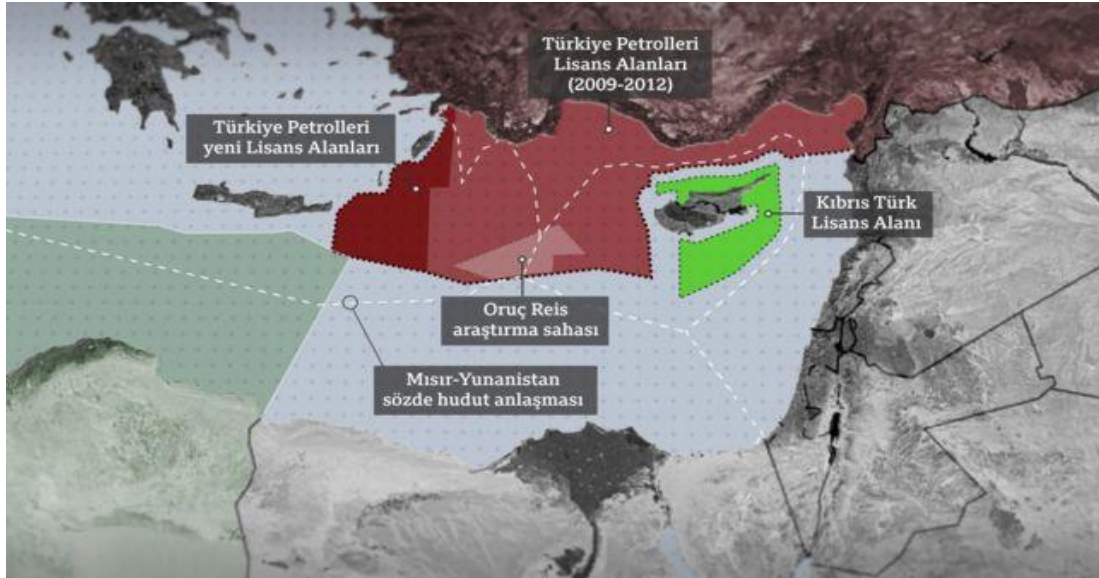
Şekil 10 Doğu Akdeniz'de Yunan Politikası (Yaycı, 2020).

Yunanistan kendisine ait olan bazı adalardan (Meis, Karaada, Fener gibi) Doğu Akdeniz bölgesinde makro bir deniz yetki bölgesi savını desteklemek amacıyla yararlanmak istemektedir. Yunanistan, adı geçen adaları grup adıyla tanımlayarak deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda, "tam etki" gösterdiğini savunmaktadır. Ancak Türkiye, sınırlandırma hukuku kuralları gereği bu savı reddetmektedir. Türkiye'ye göre bu adalar, MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırılması hususunda, etki göstermeyip yalnızca karasuları ile yetinmek durumundadır. (Bayıllıoğlu, 2019) Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de dayanmış

olduğu tezler, GKRY ile muvazi bir gidişat dâhilinde ilerlemektedir. Ayrıca iki ÷lke arasında Doğu Akdeniz’de MEB imzalanmasına yönelik çabalara şahit olunmaktadır. Fakat T÷rkiye’nin mevcut sahası buna mani olmaktadır. T÷rkiye-Yunanistan-GKRY anlaşmazlıklarının temellerinde ise Yunan adalarının haiz olabileceği, kıta sahanlığı ve MEB d÷şüncesi ile Meis Adası’nın m÷stakil mevkiisi yatmaktadır. Yunanistan, Girit’in kuzeydoğu istikametinden başlamak suretiyle; Rodos, Kaşot, Kerpe ve Kaş’ın yanındaki Meis Adası’na değin devam eden bir sınır hattı çekerek söz konusu alanı kendi sahası olarak tanımlamıştır (T÷rkeş, 2021).

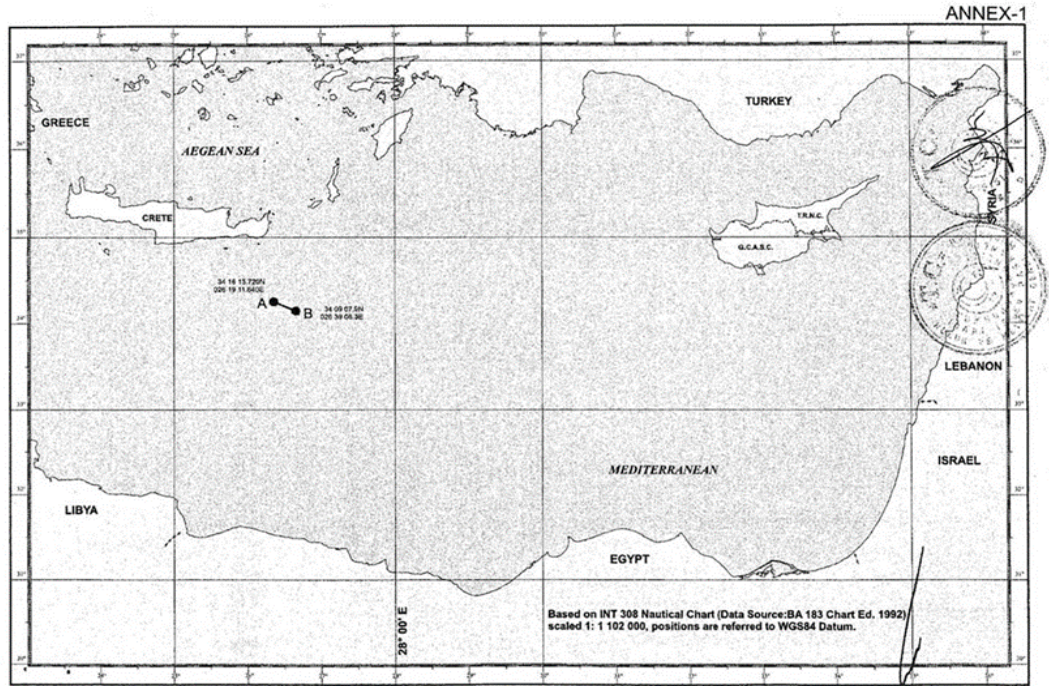
şekil 11 Yunan İddiasındaki Meis Adası'nın Konumu

Şekil 12 Yunanistan'ın İddia Ettiği Deniz Yetki Alanları (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020)

2.1.4.3. Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları Konusundaki Tezi

Libya ile Türkiye, 27 Şubat 2019 tarihinde, İstanbul'da, deniz yetki alanlarının belirlenmesi ile ilgili olarak MEB anlaşması imzalamışlardır. Türkiye, Doğu Akdeniz'de ilk kez bir MEB anlaşması imzalamıştır. Türkiye hukuksal ve legal bir şekilde siyasi üstünlüğe haiz bir şekilde, deniz yetki alanlarının batı sınırı tayin etmiştir (Yaycı, 2020). Anlaşma ile uluslararası kamuoyu nezdinde hukuk ve diplomasi kanalları kullanılmıştır. GKRY ve Yunanistan'ın tezlerine karşı bu mutabakat, Türkiye açısından Doğu Akdeniz'de bir korunma görevi üstlenmiştir. (Yaycı, 2019).

Şekil 13 Türkiye Libya Arasında Akdeniz'deki Kıta Sahanlığı ve MEB Sınırları
(A-B noktaları arası) (T.C. Resmi Gazete, 2019).

Libya ile olan MEB anlaşması hususunda, 7195 sayılı kanunla mutabakat muhtırası uygun görülmüş, bu muhtıra 6 Aralık 2019'da onaylanmış ve 7 Aralık 2019'da T.C. Resmî Gazetede yayınlanıp yürürlüğe girmiş, aynı mutabakat muhtırası Libya'da da onaylanıp resmîleşmiştir. Konunun BM'ye tebliğiyle beraber anlaşma, dünyaya duyurulmuştur. Muhtıra ile beraber; deniz yetki hudutlarının tesisi, iktisadi ortaklık, Libya'da kolluk kuvveti istihkâmı ile talimi gibi askeri takviye maddeleri bulunmaktadır. Son derece stratejik ehemmiyete haiz olan bu anlaşmayla, Türkiye'nin Fethiye-Marmaris-Kaş kıyı hattından Libya'nın, UMH'nin kontrolünde olduğu batı bölgesindeki, Derne-Tobruk ile Bardiyah kıyı hududuna uzanan deniz bölgeleri, iki devletin kıta sahanlığı olarak tayin edilmiştir. Anlaşmayla Türkiye, Doğu Akdeniz bölümünde deniz yetki alanlarının batı hududunu saptamıştır. Ek olarak Türkiye, milletlerarası deniz hukukuna dayandırdığı Doğu Akdeniz'de ortay hattın tersinde yer alan adaların karasuları dışında deniz yetki alanı olamayacağı tezini milletlerarası bir mukavele ile sağlamlaştırmıştır (Yorulmaz, 2019).

Certificate of registration	No. 69975	Certificat d'enregistrement
The Secretary-General of the United Nations		Le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies
hereby certifies that the following international agreement has been registered with the Secretariat, in accordance with Article 102 of the Charter of the United Nations:		certifie par la présente que l'accord international indiqué ci-après a été enregistré au Secrétariat, conformément à l'Article 102 de la Charte des Nations Unies :
No. 56119. Turkey and Libya		No. 56119. Turquie et Libye
Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on delimitation of the maritime jurisdiction areas in the Mediterranean (with annexes). Istanbul, 27 November 2019		Mémorandum d'accord entre le Gouvernement de la République de Turquie et le Gouvernement d'entente nationale de l'État de Libye relatif à la délimitation des zones de juridiction maritime en Méditerranée (avec annexes). Istanbul, 27 novembre 2019
Registration with the Secretariat of the United Nations: Turkey, 11 December 2019		Enregistrement auprès du Secrétariat des Nations Unies : Turquie, 11 décembre 2019
Done at New York on 30 September 2020		Fait à New York le 30 septembre 2020
For the Secretary-General		Pour le Secrétaire général

Şekil 14 Türkiye ve Libya Arasında İmzalanan MEB Anlaşmasının BM Tarafından Sertifikalandırılması (United Nations Treaty Collection, 2020).

Türkiye, Libya ile olan MEB anlaşmasına varmadan önce 12 Mart 2013 tarihinde AB ile BM'ye ilettiği muhtırasında, 32° 16' 18" D boylamı itibariyle ve Mısır ile Türkiye sahilleri arasında bulunan ortay hududu takiben, 28° D boylamı arasında yer alan bölgenin Türkiye'ye ait bir kıta sahanlığı olduğunu belirtmiştir. 28° D boylamı hizasının batı kısmında yer alan kıta sahanlığının da kıyıdaş ülkelerin iştirakleriyle icra edilecek bir anlaşma dâhilinde saptanabileceğini vurgulamıştır. MEB imzaladığı 2019 yılında ise 28° D boylamının batı tarafında, kendi kıta sahanlığının batı hududunun Yunan adalarının karasularından devam ettiği ve bu adaların Türkiye'nin kıta sahanlığını engelleyemeyeceğini bildirmiştir. Libya ile olan MEB anlaşmasını da bu doğrultuda uygulamıştır. (Algür, 2020).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki MEB ilanında vurguladığı detaylar, tezinin kanıtlanabilirliği açısından değerlidir. Türkiye, Doğu Akdeniz ile ilgili savlarını; milletlerarası hukuka, hali hazırdaki yargı kararları ve içtihatlarına, BMDHS'ye ve ülkeler arasında önceden yapılmış olan muadil anlaşmalara dayamaktadır.

Türkiye'ye göre herhangi bir ana karanın kıyı izdüşümü adalar vasıtasıyla kesilemez. İki ana kara ortasındaki ortay hattın zıt bölümünde kalan adalar için karasuları haricinde bir deniz yetki alanı yaratılamaz. Deniz yetki alanları ölçümleri yapılırken, kıyı boyutları ve istikametleri hesaplanmalıdır.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin tezlerinin en fazla çakıştığı Yunanistan ve GKRY örneğinde, ilgili deniz hukuku şerhlerinin varlığına rağmen deniz yetki alanlarının arttırılma girişimleri, Türkiye ve bölge ülkelerinin haklarını ihlale sebep olmaktadır. Örneğin, Türkiye'ye 2 km uzaklıkta yer alan 12 km² boyutundaki Meis Adası, Yunanistan'ın savları ile mevcut halinden 4.000 misli ile deniz yetki alanına ulaşmış olmaktadır. Oysa BMDHS'ye göre ülkeler, sözleşmedeki hükümler gereği, üstlenmiş oldukları sorumlulukları iyi niyet dâhilinde yerine getirmeli ve tanınan hak, yetki ve serbestlikleri kötüye kullanmamalıdır. Bir diğer ifadeyle sınırlandırmalar, *eşit uzaklık* ilkesine göre olmayıp, *hakçalık* ölçütü zeminine göre düzenlenmelidir (BMDHS, 1982). Adalara ana karalar ortasındaki ortay hududun ters tarafında yer almaları, cephe hatlarının kısa olması ve ana karaların kıta sahanlığını engellemeleri halinde, sadece karasuları verilebilir. Bu hususu tasdikleyen birçok yargı kararı ve devlet uygulamaları mevcuttur (Altun, 2020).

Doğu Akdeniz 'de iki uzun kıyı bulunmaktadır. Söz konusu uzun kıyılardan biri Mısır'a, diğeri ise Anadolu'ya aittir. Türk tezine göre bu iki kıyının ortay hatları temel niteliğinde olmalıdır. Zira her iki kıyısının mesafesi 400 milden daha kısadır. UAD'de verilen benzer reyler de Türkiye 'nin iddialarını destekler vaziyettedir. Dünya çapında örnekler verilecek olursa; Kanada ile Fransa arasında yer alan St.Pierre ile Miquel Adaları, Ukrayna ile Romanya arasında bulunan Serpent Adası davaları, Türkiye tezlerini destekler vaziyettedir. Fransa, Kanada'yı malik bulunduğu adalar vasıtasıyla kısıtlayamamıştır. Yunanistan da aynı şekilde Türkiye'yi hukuken Meis yoluyla kısıtlama hakkına haiz değildir. Bu adalar yalnızca anklav haklara haizdirler. (Tuncer & Altınsoy, 2020).

Türkiye'nin Libya ile olan anlaşmasının Uluslararası hukuk bağlamındaki analizinde halefiyet sorunu karşımıza çıkmaktadır. Anlaşma karşıtı olan taraflar bu sorun üzerinden geçersizlik savlarını ileri sürmektedirler. Ancak milletler arası

hukuka zıt bir şekilde imzalandığı ileri sürülen mutabakatı, hukukun belli kuralları bağlamında incelemek gereklilik arz etmektedir.

Türkiye'nin, Libya'nın ve BM'nin onay verdiği ilgili mutabakat, uluslararası camiada kabul görmüş ve bir devlet otoritesi altında icra edilmiştir. Türkiye'nin BMDHS'de tarafsız olması, bazı hukuk dışı yorumlara sebebiyet vermiştir. Ancak unutulmamalıdır ki; uluslararası sözleşmeler, taraf olmayan devletleri de bağlayıcı niteliktedir (İlgaz, 2009). Binaenaleyh BMDHS'ye Türkiye'nin taraf olmayışı, Doğu Akdeniz 'de yetki alanlarının görmezden gelineceği ve sözleşmeye aykırı hükümlerin kabul edilebilirliği anlamı taşımamaktadır. Bu minvalde Türkiye 'nin, milletlerarası alanda, hukuksal manada makbul olan bir kıyıdaş ülke ile imzaladığı MEB, uluslararası hukuk açısından kabul edilemez bir pakt olmaktan çıkmıştır (Tuncer & Altınsoy, 2020).

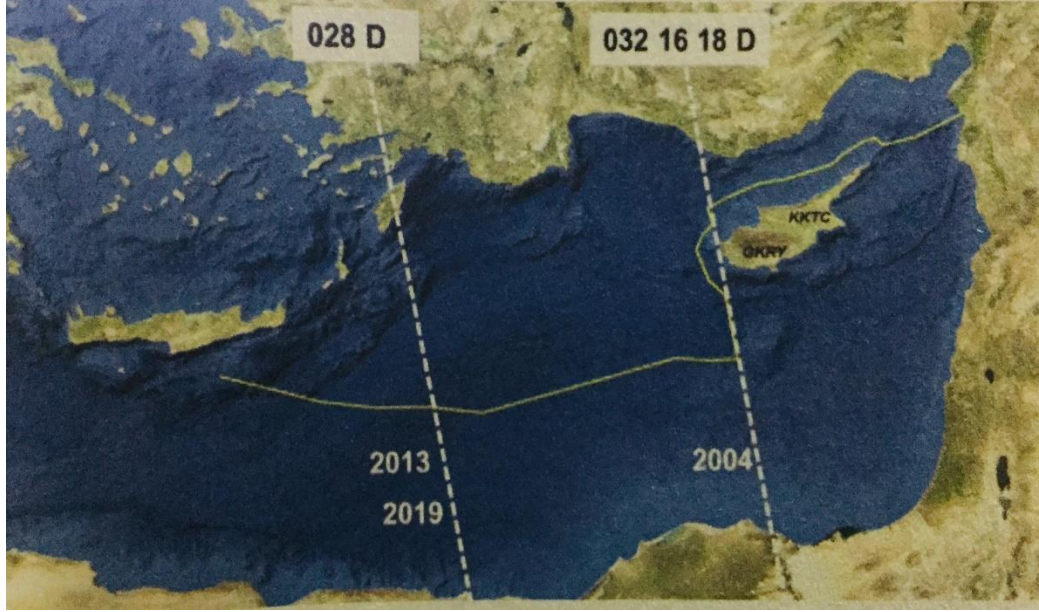
Bir başka uluslararası hukuk ihlali iddiası ise Yunan Dışişleri Bakanı Nikolas Dendias'ın, LUO ile görüşmeler dâhilinde, Libya UMH'nin içerisinde bulunduğu politik sıkıntıları öne sürerek, Libya-Türkiye MEB anlaşmasının uluslararası hukukta geçerliliğinin olmadığı yönündeki söylemleridir (Anadolu Ajansı, 2019). Ancak LUO'nun meşru hükümet UMH'yi lağvetme girişimleri bilinmektedir. Uluslararası hukuk yönünden ise meşru hükümetin devrilmesine yönelik faaliyetlerin taraftarlığı "principle of non intervention" (iç işlerine müdahil olmamak) kuralının çiğnenmesi şeklinde değerlendirilmektedir. Oysaki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK)'nun 1965/2131 tarih ve sayılı kararı doğrultusunda devletlerin iç işlerini ilgilendiren meselelerde uluslararası bir yapının karar yetkisi engellenmiştir (Pazarcı, 1989). Binaenaleyh söz konusu iç karışıklık, milletlerarası camiaya taşınmamış ve Türkiye ile Libya UMH'nin MEB ilanında herhangi bir sorun teşkil etmemiştir.

Şekil 15 Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Kıta Sahaneliği / MEB Sınırları, Libya ile Türkiye'nin MEB anlaşmasını gösteren F-E sınırlandırması. (AA., 2019).

Deniz tabanı ve altındaki cansız kaynaklardan faydalanma imkânı tanıyan alan kıta sahanlığıdır. Kıta sahanlığı kıyı devletinin kıyılarından itibaren açık denizlere doğru 200 millik bir alanı kapsar. Türkiye, Doğu Akdeniz'de ilk defa kıta sahanlığı haklarını, 2 Mart 2004'te BM'ye 032°16'18" D boylamının batı kısmıyla bildirmiştir. Daha sonra Türkiye ve KKTC, 21 Eylül 2011 tarihinde kıta sahanlığı anlaşması imzalamışlardır. Böylece saha sınırlandırmalarının batı sınırları, 028°D boylamına yaslanmıştır. Türkiye 12 Mart 2013'te, BM'ye 032°16'18"D boylamından ilerleyen ve Mısır-Türkiye ortay hattını takip eden 028°D boylamı arasındaki alanın Türk kıta sahanlığı olduğunu vurgulamıştır. Bunun batı hududunun ise 028°D boylamının batı kısmında kalan alanda, ilgili ülkelerle icra edilecek bir anlaşmayla belirleneceğini ifade etmiştir (Yaycı, 2020, s. 32).

Libya-Türkiye anlaşmasına göre "Akdeniz'de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırları", anlaşmaya dâhil edilmiş olan haritada konumlarıyla birlikte sunulmuştur. Yukarıdaki haritada yer alan, F konumundan E konumuna kadar takriben 30 km'lik bir sınır meydana getirilmiştir. Bu sınır, iki ülkenin MEB sınırınıdır. Ayrıca, anlaşmanın "ortay hat" şeklinde tanzim ettiği ifade edilen hududunun saptanmasında, iki ülkenin, esas alınan karşılıklı kıyı hatlarının konumları da anlaşma ekinde sunulmuştur (Acer, 2019, s. 8).

Şekil 16 Türkiye'nin BM'ye deklare ettiği Kıta Sahanlığı

2.1.4.4. Hukuki Açıdan Değerlendirme

Yunanistan ve Türkiye arasında, Deniz Yetki Alanları konusundaki en büyük anlaşmazlık adalardan kaynaklanmaktadır. Yunanistan, adaların deniz alanlarına etkisinin tam olduğunu iddia etmektedir. Oysa antlaşmalarda sadece bazı adalara sınırlandırılmış etki tanınmıştır. Bu çelişki Yunanistan'ın hukuki yaklaşımlarının tümden analiz edilmesini gerektirmektedir. BMDHS'nin 80. maddesine göre norm olarak kıta sahanlığı konusu ve MEB, kara sularının tanzim edilmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili açıklığa kadar devam eder. Buna göre Türk kıta sahanlığı 234.814 km² olmalıdır. Ancak Yunanistan'a göre Türk kıta sahanlığı 64.191 km² ile sınırlıdır (Yaycı, 2020).

Doğu Akdeniz'de deniz alanlarının sınırlandırılması meselesinde Yunanistan ile İtalya arasında 9 Haziran 2020'deki MEB antlaşması, iki ülkenin karşılıklı MEB alanlarını ayıran sınırı oluşturmaktadır. Esasen antlaşma, kıta sahanlığı hududunu belirleyen, 24 Mayıs 1977 tarihli sözleşme ile saptanan sınırı, MEB hududu olarak kabul görmektedir. MEB hususunun henüz hukuken tanınmadığı 1970'li yıllarda, karasularının ilerisine erişebilen ve sahil ülkelerine deniz tabanında bulunan tabii kaynaklar üzerinde ayrıcalıklı hâkimiyet yetkileri veren kıta sahanlığı, sahil ülkeleri açısından fevkalade ehemmiyetli görülmüştür.

Bu husus ülkeler arasında sorunlara sebep olmuştur (Acer, 2003). Kıta sahanlığı ve MEB sınırlarının beraber çizildiği bilinmektedir. Yani bir bölgede iki ülke arasında bir kıta sahanlığı hududu var ise, ilan edilmesi kaydıyla bu hudutların MEB hudutları şeklinde de kabul görmesi vakidir. Ancak 1977 Kıta Sahanlığı Antlaşması yeterince tetkik edilememiştir (Acer, 2020, s. 8). Dolayısıyla 1977 yılından günümüze kadar Yunanistan'ın, Ege ve Doğu Akdeniz'deki istekleri ve hukuki argümanları, yeni anlaşma metni üzerinden ele alınmalıdır. Doğu Akdeniz'de yetki alanlarının hudutlarının belirlenmesine dair anlaşmazlıkların temelindeyse Yunan adalarının hudut belirlemedeki pozisyonlarının ne olacağı hususu vardır.

1977 tarihindeki Yunanistan-İtalya kıta sahanlıkları antlaşması, iki ülke arasında “eşit uzaklık” prensibine dayanmıştır. O dönem, Yunanistan Cenevre Kıta Sahanlığı Anlaşması'na katılmış, İtalya katılmamıştır. Böylece sınırlandırma bir pakt normu değil teamül normu olmuştur. (Langford, 1993). İki sözleşme arasında bir içerik farkının olmadığı daha önce UAD tarafından ilan edilmiştir. Cenevre Kıta Sahanlığı Anlaşması'nın 6. maddesindeki kıta sahanlığı hudutlarının belirlenmesine dair kural, hudut taksiminin bir anlaşma kapsamında yapılmasını öngörmüştür. UAD, hudut belirleme doktrininin eşit uzaklık ile değil “hakkaniyet prensipleri” (equitable principles) dâhilinde olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda 1977 Kıta Sahanlığı Antlaşması, eşit uzaklık sınırını, eşit uzaklık metoduyla oluşturmuştur. Dolayısıyla o dönemde de geçerli olan sınırlandırmanın, 1982 BMDHS/300'de de yer alan hak ve nispet oranı konulu maddedeki prensiplerle uyumlu olarak, hakkaniyet ilkeleri gereği yapılmış olduğu ve ulaşılan sınırın taraflarca, “hakça” bir sınır olarak değerlendirilmiş olduğu görülmektedir. Ancak anlaşmada çizilen sınırdaki bazı bölgelerde eşit uzaklık çizgisinden uzaklaşmaktadır. İlk maddede sözü edilen ortay hat sınırının giriş bölümünde, sınırın “karşılıklı olarak mutabık kalınan küçük ayarlamalar” (mutually agreed minor adjustments) ile çizildiği ifade edilmektedir. Çizilen hudut koordinatları verilmiş on altı farklı noktanın birleştirilmesinden ihtiva olmakta lakin eşit uzaklık noktalarından sapmaların hangi bölgelerde ve ne oranda olduğuna dair antlaşmada bilgilendirici bir ifade bulunmamaktadır.

Bazı adalara azaltılmış etki verilmesi kıyılardaki girinti ve çıkıntıları telafi etmek için olabildiği gibi karşı kıyı ülkesinin olası hak kayıpları da göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Hakkaniyete uygun olmayan sonuçların söz konusu olduğu hallerde ilgili koşullar nazara alınarak bu adalara azaltılmış etki tanınması veya hiç etki tanınmaması metotlarının yaygın olarak kullanıldığını söylemek mümkündür (Erol, 2021). 1977 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nde Yunanistan kıyılarına yakın muhtelif büyüklüklerde Yunan adaları mevcutken İtalya'nın bu bölgede adaları yoktur. Eşit uzaklık çizgisinden sapıldığı yerlerde bazı Yunan adalarının bulunuyor olması ve sapmaların bazı Yunan adalarına "azaltılmış etki" verilerek yapıldığı izlenimi vermektedir. Sınırlandırma çizgisinin en kuzeyindeki Yunan adası Othonio'ya ve güneyindeki Yunan adası Nisi Stamfani'ye *kısmi etki* verilmiştir (Caminos, 2001, s. 18). Sınırlandırma sırasında Corfu, Kefallinia ve Azkynthos adalarına tam etki verilirken Otranto Kanalı'ndaki adalara %75'lik etki, Strofades grubuna %50'lik etki verilmiştir (Acer, 2019, s. 16). Bazı Yunan adalarına azaltılmış etki verilmesinin hangi gerekçelere dayandırıldığı taraflarca ifade edilmemiştir. O nedenle bazı yorumlar, bu uygulamanın, kıyıların alternatif iç ve dışbükeyliklerini telafi etmek için yapıldığı yönündedir (Arangio, 1987, s. 30).

1977 Kıta Sahanlığı Antlaşması'nda eşit mesafe hattından sapmanın bazı Yunan adalarının etkisinin sınırlandırılması gereğine bağlanmaktadır (Alexander, 2015, s. 526). Adalara "sınırlı etki" konusunda, söz konusu adaların büyüklük oranlarının temel alındığı ve verilecek etkinin bu suretle belirlenmiş olduğu gözlenmektedir. Zira Kefallinia, Corfu ve Azkynthos gibi büyük adalar tam etki alırken bazı küçük adalar sınırlandırılmış etkiye haiz olmuş ve Yunan tarafı bunu kabul etmiştir. 2020 yılında icra edilen Yunanistan ve İtalya arasındaki MEB anlaşması, aslında ortaya yeni bir sınır koymamış, 1977 tarihli anlaşmanın çizdiği sınırın, MEB için de uygulanacağını öngörmüştür.

2020 tarihli MEB anlaşmasının üzerinde kısaca durmakta yarar vardır. Sınır olduğu gibi benimsense de MEB bölgesinin kıta sahanlığına nispeten bazı farklılıkları vardır. Hal böyleyken Yunan adalarına sınırlı etki verilmesinin "hakça bir çözüm" bulmak maksadıyla yapıldığını varsaymak mümkün olacaktır.

MEB sınırlandırmaları mevzubahis olduğunda balıkçılığın da önemli bir etmen olduğu görülmektedir. İtalya makamları, Yunanistan ile olan antlaşma metninin imza edilmesinden sonra tabii kaynaklar ile tarihi balıkçılık haklarının korunmasına ilişkin iki dokümanın daha imza edildiğini belirtmişlerdir (United National, 2020). Yunanistan, İtalya ile olan sınır antlaşmalarında, bazı Yunan adalarına kısıtlanmış etki verilmesini onarken Doğu Akdeniz'e dair yürüttüğü politik çizgi ile çelişmektedir. Burada milletlerarası hukuk kurallarına göre deniz alanlarının sınırlandırılmasında uygulanacak esas kuralın hakça çözüm olduğu söylenebilir. BM'ye resmi mektubunda da hakça çözüme vurgu yapmaktadır (United National, 2020). Ancak Atina, Ankara'nın tutumunu eleştirdiği resmi bir bildiriye, Türkiye'yi uluslararası deniz hukukunun ilgili kurallarını, 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 74. ve 83. maddelerini ve deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yargı hükümlerini ihlal ederek "hakkaniyete aykırı sonuç" (inequitable result) meydana getirmeye çalışmakla suçlamaktadır (United National, 2020). Bu resmî açıklamalar çelişkili bir durum doğurmaktadır. Yunanistan BM'ye gönderdiği birçok resmi yazıda, kıta sahanlığı ve MEB alanlarının sınırlandırılmasının "eşit uzaklık/ortay hat ilkesi" ile veya "hakça çözüm bulacak şekilde" icra edilmesi gerektiğini, eşit uzaklık çizgisinin mahkeme içtihatları ile merkezi öneminin teyit edildiğini iddia etmektedir (United National, 2020). Teknik olarak bu ifadeler birbirleriyle çelişmektedir. Hakça çözüm prensibi onaylandıktan sonra eşit uzaklık yöntemi bazı durumlarda hakça, bazı durumlarda haksız bir sınırlandırma olacaktır. Oysa Yunanistan eşit uzaklığı bir "prensip" olarak vurgulayarak her sınırlandırma konusunda bunu bir kural gibi ifade etmektedir. Bu iki tutum hukuki açıdan çelişki halindedir. 1977 ve 2020 anlaşmalarında Yunanistan, eşit uzaklık çizgisinden ayrılmayı kabul ederek aslında bunun mutlak bir prensip değil daha ziyade bazı yerlerde hakça olan bazı yerlerde hakça olmayan bir hudutlandırma metodu olduğunu örtülü olarak kabul etmekte ve bu kabul birçok açıklama ile tezat teşkil etmektedir. Yunanistan'ın resmi beyanı ve uygulaması çelişmektedir.

Yunanistan'ın savlarının aksine eşit uzaklık konusu, uluslararası yargı kararlarında hakkaniyeti sağlayan tek metot değildir. Zira yargı kararlarında eşit uzaklık çizgisi tek başına uygulanmamış, hakkaniyet gereği eşit uzaklıktan

sapmalar olmuştur. Yunanistan'ın konuyla ilgili ulusal kanun düzenlemesi de çelişik ifadeler ihtiva etmektedir. Kanunda, “kıyıları Yunanistan kıyılarına karşı ya da yan yana olan komşu ülkelerle sınırlandırma sözleşmesi olmadığında, kıta sahanlığının ve MEB'in dış sınırı, karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas hatlardaki en yakın noktalarla eşit uzaklıkta bulunan ortay hattır” ifadesine yer verilmiştir. Ancak bir anlaşmanın olmadığı hususlarda, hududun eşit uzaklık çizgisi olacağına dair hiçbir hukuki ilkeye ya da mahkeme kararına rastlanmamaktadır (Acer, 2021).

Sınırlandırma tek taraflı bir eylem de değildir. Yunanistan'ın taraf olduğu 1982 Sözleşmesi'nin 74 ve 83. Maddeleri konunun “uluslararası antlaşma ile” yapılması gereken bir hukuki işlem olduğunu vurgulamaktadır. Yunanistan'ın, Yunan-İtalyan kıta sahanlığı ve MEB antlaşmalarındaki uygulamalarıyla resmî deklarasyonlarında ve kanunlarında tutarsızlıkların bulunduğu görülebilmektedir (Acer, 2021).

Yunanistan Şubat 2020 tarihli resmi yazısında Türkiye'nin Girit ve Rodos adalarının herhangi bir kara parçası gibi deniz bölgesi oluşturma haklarını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Bir başka resmi yazısında da “Deniz hukukunun köklü bir ilkesine ve BMDHS'nin 121. Maddesi, adalar büyüklüklerine bakılmaksızın diğer kara toprakları gibi deniz bölgelerinde (Kıta Sahanelığı/MEB) “tam hakka sahiptir” demiştir (Unites National, 2020). 1982 BMDHS'nin 121'nci maddesinin üçüncü paragrafı ise içtimai yaşama elverişsiz veya münhasır bir iktisadi hayatı bulunmayan adaların yahut kayalık tarzı bölgelerin, MEB'lerinin veya kıta sahanlıklarının olamayacağı hükmünü içermektedir (BMDHS, 1982). Yunanistan'ın bu hükmü zikredip yargı kararlarına atıfta bulunmaması, muğlaklık arz etmiştir.

Yunanistan'ın İtalya anlaşmalarında, bazı adaların etkisinin kısıtlanmasına izin vermesi, 1982 tarihli BMDHS'nin 121/2. maddesinin yorumunun Yunanistan nazarında onaylandığı edildiği anlamına gelmektedir. Milletlerarası hukukta, ülkeler arası uygulamaların, kural ve yorumlamaları ortaya çıkarıyor olması önemli bir konudur. Yunanistan'ın Ege Denizi'nde 1960'lardan beri Türkiye ile yaşadığı kıta sahanlığı sınırlandırma sorununda ve Doğu Akdeniz'deki benzer

sorunlarda sunduğu resmî beyanlar, politik karşıtlıklar ihtiva etmiştir. Yunanistan'ın kendi iç düzenlemesi olan 2289 sayılı kanunda, sınırlandırma sorunlarının henüz çözülemediği yerde, sınırın hem kara ülkeleri hem de adalarla ilgili ortay hat olarak uygulanacağı tek taraflı olarak öngörülmüş durumdadır. Ancak bu açıklamalar hem kendi içinde hem de resmi söylemlerinde hukuki tezatlar ihtiva etmektedir. Bazılarında sınırlandırma kuralı hakça çözüm, bazılarında “eşit uzaklık” hatta bazılarında “eşit uzaklık çizgisi” ifadesi tercih edilmektedir. Ancak bu ifadeler hukuken farklı anlamlara haizdir.

Türkiye ve Yunanistan'ın Meis adası hususunda yaşadıkları uyuşmazlık, Ege adalarının yetki alanları ve BMDHS'ye göre olan statüleri hususundaki fikir ayrılıklarından ileri gelmektedir. Yunanistan; adaların da karasuları, MEB ve kıta sahanlığı hakkına sahip olduğunu ileri sürmekte; Türkiye ise adaların kıta sahanlığına sahip olma durumunun hukuken mümkün olmadığını bildirmektedir. Antalya iline 2 km, Yunanistan'a 580 km mesafede yer alan Meis Adası'nın kıta sahanlığı hakkına haiz olmadığı ve kıta sahanlığıyla bağıntılı olarak MEB hakkının da olamayacağı Türk tarafınca vurgulanmıştır. Dolayısıyla, 1870 km'lik Türk sahil hattının karşısındaki Yunan adalarının Doğu Akdeniz'e bakan kısmı sadece 167 km'dir. Bu gerekçeyle Yunanistan'ın “deniz yetki alanı” ilan etmesi milletlerarası hukuk kapsamında hakkaniyetsiz bir durumdur. Adalar Anadolu'nun doğal bir uzantısıdır. Yunanistan'ın adaları kıta sahanlığı kapsamına alması keyfi bir yaklaşımdır. BMDHS ve UAD kararları uyarınca, iki ülke arasında kıta sahanlığı mevzusunda hakkaniyet vurgusu esastır. Uluslararası deniz hukukunda, bir devletin anakara parçasının ötesinde adalarının olması halinde, sınırlandırma diğer ülkenin anakarası ile arasında belirlenir. O nedenle Türk-Yunan deniz sınırlandırması, ancak Türk anakarası ile Yunan anakarası arasında çizilebilir.

2.2. DİĞER DEVLETLERİN KRİZDEKİ ROLÜ

ABD Jeoloji Araştırmaları Merkezi, Doğu Akdeniz'de yaklaşık 1,7 milyar varil akaryakıt ve 122 trilyon fit küp gaz potansiyeli olduğunu açıklamıştır (USGS, 2010). Açıklama, bölge ülkeleri ile birlikte dünyanın güçlü ekonomilerinin dikkatini

çekmiştir. Bölgede söz sahibi olmak isteyen ülkeler çeşitli ittifaklar kurmuş ve bölge krizine etki etmişlerdir.

MEB anlaşmaları, bölgenin pay sahiplerinden olan Türkiye'nin ve KKTC'nin güvenliği hususunda mühim bir noktada yer almaktadır. Bu sebeple KKTC, Doğu Akdeniz'de önemli bir mücadele vermektedir. Nitekim KKTC Başvekili Ersin Tatar, bir demecinde KKTC hükümetinin Doğu Akdeniz programının tarifine değinmiştir. Tatar, Doğu Akdeniz'deki KKTC haklarının kaybedilmesine müsaade edilmesinin mümkün olamayacağını belirtmiş, Türkiye ile politikalarının %100'lük bir uyum içinde olduğunu ifade etmiştir (Tatar, 2020). Bu durum, KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki krizle ilgili yönteminin özetidir. KKTC, GKRY'nin bölge siyasetine sessiz kalmamıştır. KKTC, GKRY'nin 2007'de Lübnan ile; 2010 yılında İsrail ile deniz hududu anlaşmaları yapmasının karşılığında, 2011 yılında TPAO'ya Doğu Akdeniz'deki 1, 2, 3, 8, 9, 12 ile 13 numaralı bölgeler adına arama izni vermiştir (Yılmaz, 2020, s. 32).

Yunanistan'ın; Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını esas alarak, bu adaların Yunanistan'ın ana karasının parçası olduğu ve deniz yetki alanları sınırlandırmalarında bu minvalde değerlendirilmesi gerektiği hususundaki fikri çalışmamızda belirtilmiştir. Bu düşünceye göre, adaların da kendine ait kıta sahanlığı ve MEB'i vardır. Dolayısıyla Yunanistan, adalardan oluşan hat ile Anadolu kıyıları arasındaki ortay hatta müstenit, Türkiye'nin kabul etmeyeceği bir deniz yetki sınırlandırması yapmaktadır. Yunanistan'ın GKRY ile yürüttüğü Eastmed boru hattı projesinde ise Türk kıta sahanlığını, BMDHS'ne aykırı bir şekilde izinsiz olarak kullanmaya hazırlanması ve projeye Türkiye'yi dâhil etmemesi bir başka sorunu meydana getirmiştir.

Türkiye ile kriz dönemine, 2009 Mavi Marmara Gemisi sebebiyle giren Doğu Akdeniz ülkesi İsrail, ortay hat kuralı dâhilinde, 17 Aralık 2010'da GKRY ile MEB anlaşması imzalamış, diğer ilgili kıyıdaşlar ülkelerle herhangi bir anlaşma yapmadan 12 Temmuz 2011 tarihinde MEB'ini tanıtan koordinatları, BM'ye bildirerek ilanda bulunmuştur (Duman, 2019, s. 216). Bu doğrultuda İsrail bölge krizindeki rolünü belirlemeye başlamıştır. İsrail, 1960-70 yılları itibariyle doğal gaz ve petrol arama faaliyetlerini başlatmıştır. Hali hazırda üretim yapan, 283 milyar

m³lük rezerve sahip, Tamar Gaz Sahası ve 509 milyar m³lük rezerv oranıyla Leviathan sahası, İsrail açısından önem arz etmektedir. Bunlara ek olarak iki yeni keşfedilmiş kaynak da bulunmaktadır. Söz konusu veriler, İsrail'in iki yüz yıllık gaz ihtiyacını karşılayıp, yüklü miktarda dış satım imkânını sağlayabilecek kaynakların varlığını gösterir niteliktedir. İsrail bu kaynaklardan gaz çıkarım faaliyetlerine başlamıştır. (Acar & Yılmaz, 2018, s. 603). İsrail, GKRY ve Yunanistan iş birliği ile mevcut imkânlarını Avrupa'ya taşıma hususunda Eastmed boru hattı projesi kapsamında uluslararası ilişkilerini sürdürmektedir. Bu, Türkiye'nin BMDHS dâhilinde reddettiği bir projedir.

Lübnan, bölge krizinde etkinlik sahibi ülkelerden birisidir. GKRY ve Lübnan, 2007 yılında MEB anlaşması icra ederek Lübnan'ın kriz konusundaki konumunu belirlemişlerdir. Deniz yetki alanlarının belirlenmesinde Lübnan ve İsrail arasında sorun bulunmaktadır. İsrail'in ilan ettiği ve BM'ye sunduğu MEB ile Lübnan'ın MEB alanlarının 9km'lik bir oran ile çakışması, bu sorunun kaynağı olmuştur (Yaycı, 2012, s. 29).

Mısır Doğu Akdeniz'deki krizde rol sahibi olan bir diğer bölge ülkesidir. Türkiye'nin hukuksuz olduğuna dair yaptığı bildirilere rağmen Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile 6 Ağustos 2020'de, MEB anlaşması imzalamıştır. Türkiye bu anlaşmayı yok hükmünde saymaktadır. Mısır bu hamlesiyle Yunanistan ile Türkiye arasındaki ihtilafa taraf olmuştur. Anlaşmanın gelişimindeki temel etmenler; Yunanistan açısından, Türkiye-Libya MEB anlaşmasının etkisiz kılınma çabalarıdır. Mısır açısından ise Libya UMH'nin Türkiye tarafından destek görmesidir (Acer, 2020, s. 16).

Doğu bloğundan ayrılan Avrupa ülkelerinin, AB'ye dâhil olma arzusu sonucunda AB, uluslararası ilişkilerini yeniden yapılandırma ihtiyacı hissetmiştir (Kaleci, 2004, s. 4). Meydana gelen yeni oluşumda AB'nin; bünyesine katılan yeni devletlerle doğu hedefinde yayılması, stratejik bir Akdeniz siyasetinin ortaya çıkmasını zaruri kılmıştır (Balkır, 2007, s. 13). AB, muvaffak olduğu ekonomik topluluk teorisi neticesinde, başarısını muhtelif alanlara da uygulamaya çalışmıştır. Siyasi bütünleşme dışındaki diğer tüm alanlarda başarı gösteren AB'nin, doğuya açılması yolunda, Akdeniz bölgesine yönelik tanzim ettiği siyaset

ve bunun enerji boyutu, bahsi geçen teori dışında değerlendirilmemelidir (Keskin, 2007, s. 153). AB'nin, globalleşmenin getirdiği ülke entegrasyonlarını önemseydiği ve böylece teorisiyle bağlantılı hareket ettiği görülmektedir. Doğu Akdeniz'de yaşanan deniz yetki alanları sorununda AB'nin yaklaşımlarının yanlı olduğunu görebilmek (özellikle de GKRY ve Yunanistan'a, Doğu Akdeniz hususunda gösterdiği destek) mümkündür.

Deniz alanları konusunda AB, yetkisi ve hakkı olmamasına rağmen taraflı bir tutum takip etmekte, temyiz mercii olarak hareket etmektedir. AB'nin deniz hudutlarının tanzim edilmesi hususunda herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır ve çatışan deniz yetki alanları hususunda tarafsızlık ilkesi ile hareket etmesi elzemdir. AB, Türkiye'nin Levant'ta hem kendisi hem de KKTC için belirli hakları muhafaza etmek amacıyla icra ettiği arama-sondaj eylemlerinin illegal olduğunu savunmaktadır. AB konseyinin hem MEB hem de kıta sahanlığı konusunun dostça anlaşma ve müzakere kanalıyla, uluslararası hukuka tabi ve iyi komşuluk prensipleri gereğince, sınırlandırılması zaruriyetini vurgulaması, öte taraftan GKRY'nin tek yanlı deniz yetki alanı savlarını kabullenmesi ve bu savları Türkiye'ye kabullendirme faaliyetlerinde bulunması, Doğu Akdeniz krizinde tarafsız kalamayacağını bir tezahürüdür. AB, bu hususlar ile ilgili kararlarında Kıbrıs Türklerinden bahsetmemiştir (Altun, 2020). AB, 2019 tarihinde almış olduğu karar neticesinde, Türkiye ve Libya arasında gelişen MEB'le ilgili olarak üçüncü ülkelerin hâkimiyet haklarını çiğnediğini, deniz hukukuyla bağdaşmadığını iddia etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). AB, milletlerarası bir mahkeme olmadığı gibi kurallar dâhilinde imzalanan muhtıranın hukuk açısından elverişli olduğuna dair de bir karar mercii değildir (Altun, 2020).

ABD'nin yeni Doğu Akdeniz stratejisi, Türkiye'yi Akdeniz'den ve enerji kaynaklarından uzaklaştırmaktadır (Noi, 2019). GKRY'nin belirlediği deniz yetki alanının bir bölümü, Türkiye'nin MEB'i içerisinde yer almıştır. Türkiye söz konusu durumu kendi hâkimiyet haklarına yönelik ihlal olarak yorumlamış ve bu alanda yürütülen çalışmaları reddedeceğini belirtmiştir. GKRY'nin sondaj faaliyetleri için izin verdiği ABD'li enerji şirketi Exxon Mobil'in 2018'de Kıbrıs açıklarında üçüncü büyük doğal gaz kaynağını keşfettiklerini ilanının akabinde bölgede gerilim artmaya başlamıştır. Bu durumun sonucunda ABD enerji şirketleri, bölgenin

hidrokarbon rezervi konusuna önem vermişlerdir. ABD ve müttefiklerinin bölgeye artan ilgisi, Türkiye'yi Doğu Akdeniz suları konusunda yalnız bırakmıştır. Bu nedenle Türkiye Doğu Akdeniz'deki sorunların çözümü için BM'ye güvenmektedir (Yılmaz, 2020). ABD, Doğu Akdeniz üzerinde iktisadi eylemlerde bulunmaktadır. AB ile LNG (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) ithalatına yönelik faaliyet içinde olan ABD, LNG'nin Avrupa'daki tedarikçisi olmak istemektedir. Ayrıca ABD, Rusya gazına AB ülkelerinin mecburiyetinin azaltılması hususunda İsrail gazının Avrupa'ya naklini elzem addetmektedir (Duman, 2019).

ABD bu alanda Exxon Mobil'in tesislerini genişletme yolunda yatırımlar yapmaktadır. Doğu Akdeniz'den eko-politik yarar sağlama amacının olduğu açıktır. Ayrıca AB ile Doğu Akdeniz krizi konusunda koordineli fikir yürüten ABD, GKRY'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz konusundaki sularını destekler eylemlerde bulunmuştur. ABD tarafından Türkiye'nin sondaj faaliyetlerinin kaygıyla izlendiği yönündeki demeçlerinin varlığı, NATO'da bir statüsü olmayan GKRY'nin SACEUR yani Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı komuta devir teslim törenine davet edilmesi ve ABD'li Senatör Marco Rubio ve Bob Menendez'in 2019'da Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Yasa Tasarısı'nda GKRY'ne silah satışı yasağının kaldırılması ile askeri ve mali destek teklifi, bu görüşü destekler nitelikteki eylemlerdir (Noi, 2019). ABD Doğu Akdeniz'de çıkar odaklı bir politik düzeni takip etmektedir. Bu çıkarlarından biri İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır. ABD'nin belirtilen yöndeki hamleleri, GKRY ve Yunanistan konusundaki tutumları müttefiki Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki güvenine zarar vermiştir (Ozan, 2020, s. 160).

ABD, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz politikalarına önem vermektedir. Yüzbaşı Wayne Hughes ve Amiral Robert P. Girrier'in yazdığı 2018 tarihli kitapta, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Yunanistan'a olası müdahalesinde, ABD altıncı filosunun Türkiye'ye karşı savunma amaçlı hazır bekletildiği iddiası yer almaktadır (Duman, 2019, s. 221). 2021'de ABD ile Yunanistan arasında yer alan savunma iş birliği anlaşması uyarınca Yunanistan, Amerikan üslerinde daha fazla ABD askerinin konuşlandırılmasına izin vermiştir. Yenilenen anlaşma ile ABD, Yunan askerî üslerine de erişim hakkına kavuşmuştur. (Anadolu Ajansı, 2022).

Doğu Akdeniz krizi, sadece Türk-Yunan taraflarını değil, kıyıdağ ülkeler bağta olmak üzere Doğu Akdeniz ile bir Şekilde bağı ve alışveriŐi olan bütün devletleri ilgilendirmektedir. O nedenle muhtemel ilk adım, tarafsız bir devletin arabuluculuğuunda sorunun diplomasi ile çözülmesidir. Avrupa cenahından Almanya, diğer bölgelerden Malezya ve Brezilya arabuluculuğuunda bir diplomasi programı baŐlatılmalı; MEB, kıta sahanlığı, enerji rezervleri, çakışma alanları gibi konular hukuki zeminde çözüme kavuŐturulmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN LİBYA'YA SAĞLADIĞI ASKERİ DESTEĞİN KRİZE ETKİSİ

3.1. TÜRKİYE'NİN LİBYA'YA SAĞLADIĞI ASKERİ DESTEK

Libya Başkanı Muammer Kaddafi'nin 2011 senesinde öldürülmesinden sonra Libya, iç savaşa girmiş, ülkede vekâlet savaşları baş göstermiştir. Yaşanan iç savaşta silahlı milisler, Libya'da siyasi krize sebep olmuşlardır. Mesnetsiz mahkûmiyetlerle insanlık suçları işlenmiştir. Silahlı milislerin faaliyetleri uluslararası örgütlerin raporlarında yayımlanmıştır. Raporlar insan haklarının Kaddafi sonrası önemli ölçüde çığnendiği yönündedir (UAÖ, 2021).

Libya'da, Tobruk şehrinden idare edilen Halife Belkasım Hafter'in başkanlığındaki Libya Ulusal Ordusu (LUO) ile Trablus'tan yönetilen Fayez es-Sarraj'ın başbakanlığındaki Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH), silahlı rekabet içinde olan iki hükümettir. Halife Hafter, 2019 yılının Nisan ayı sonrası Trablus'u ele geçirmek amacıyla sürdürdüğü askeri ilerleyişine devam etmiştir.

Suriye krizinde ve Libya ile MEB hususunda farklı görüşlerde yer alan Rusya ile Türkiye, Libya'nın iç siyasetinde de farklı görüşleri desteklemektedir. Rusya Hafter yanlısı bir siyaset izlemiş, Türkiye ise sevk ettiği harp danışmanları ve silahlı insansız uçakları (SİHA) ile savaşa müdahil olup, UMH tarafında yer almıştır (Tekir, 2020). Bu desteğin sağlanmasından önceki süreç kısa sürede hedefine ulaşmıştır. Kaddafi sonrası Türkiye ile Libya ilişkileri, Türkiye ve UMH arasındaki Doğu Akdeniz'de, MEB alanlarını belirleyen deniz sınırı anlaşmasının 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanmasıyla ciddiyet kazanmıştır (Mutabakat Muhtırası, 2019).

Mutabakatın ardından 30 Aralık 2019'da iki ülke arasında, UMH'nin talep etmesi halinde Libya'ya asker göndermeye imkân veren emniyet ve askeri destek konularını kapsayan bir seferberlik anlaşması tatbik edilmiştir. Anlaşmanın imzalanmasıyla Libya'ya asker gönderme yetkisi meclisten istenmiş ve 2 Ocak

2020'de TBMM tarafından, tezkere çıkartılarak, Türk ordusu Libya'ya sevk edilmiştir. Libya'ya askeri desteğin muhtevasında Libya topraklarında kolluk kuvvetleri barındıran tesislerin kurulması, askeri eğitim hizmetlerinin sunulması ve askeri yardım desteği verilmesi gibi hususlar yer almaktadır (Yorulmaz, 2020, s. 14). Türkiye Libya'da, modern ve uluslararası kriterlere uygun bir ordu kurulmasını hedeflemiş, bu doğrultuda Libyalı askeri öğrencilere 8 haftalık eğitimler vermiştir. Türk ordusu Libya şehirlerinde LUO unsurlarıyla mücadele etmiş, mayın temizleme gibi kent güvenliğini sağlama konusunda çalışmıştır. Türkiye Libya'ya askeri uzmanlar göndererek danışmanlık ve tatbikat hizmeti vermiş, savunma sanayinin iyileştirilmesi, yasa dışı göç, kaçakçılık, narkotik suçlar ile mücadele, doğal afetten korunma gibi muhtelif hususlarda Libya'ya destek olmuştur (Anadolu Ajansı, 2020).

Türkiye'nin askeri varlığı, etkisini ivedilikle göstermeye başlamıştır. Libya'da BM tarafından yegâne meşru hükümet olarak tanınan UMH, Trablus'u ve etrafını ayrılıkçı Hafter militanlarından ve muhtelif isyancı güçlerden temizlemek amacıyla 25 Mart 2020 tarihinde Türkiye'nin de desteğiyle "Barış Fırtınası" adlı operasyonu başlatmıştır. UMH bu mücadelede önemli kazanımlar elde etmiştir. 19 Mayıs'ta stratejik bir denetleme noktası olan Vatiya Hava Üssü ve çevresindeki önemli bölgeler, 3 Haziran 2020 tarihinde Uluslararası Trablus Havalimanı ve 4 Haziran 2020 tarihinde Qasr-Ben, Khashir, Ayn-Zara, Vadi el-Râbi bölgeleri geri alınmıştır. Söz konusu başarılar sonucunda UMH, Trablus'un idare edilmesinde önem arz eden hatlara hâkim olmaya başlamıştır. 5 Haziran 2020 tarihinde ise al-Urban, Tarhuna, Ben-Velid ele geçirilmiş, Libya'nın batısı kontrol altına alınmıştır (Güneş, 2022).

Türkiye ile Libya arasındaki deniz yetki bölgelerinin hudutlarını belirleyen anlaşma, iki ülkenin MEB avantajları hususunda faydalanmasının önünü açmıştır. Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'deki iktisadi menfaatleri başta olmak üzere evrensel menfaatlerini de güvence altına alma konusunda önemlidir. Yapılan anlaşmalar neticesinde Türkiye, Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın adalar savı karşısında haklarını korumuş, Libya'nın bekasında da hüküm sahibi olmuştur. İki devlet arasında gerçekleştirilen konsensüs, Libya'daki Ulusal Mutabakat Konseyi'nde 6 Aralık 2019 tarihinde kabul edilerek Libya ulusal hukukuna dâhil

olmuştur (Paralı, 2020, s. 58). Anlaşma aynı zamanda BM tarafından sertifikalandırılarak onaylanmıştır (United Nations Treaty Collection, 2020).

Şekil 17 Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Mutabakat Muhtırası (T.C. Resmi Gazete, 2019).

Libya'ya asker gönderme ve Libya ile olan MEB anlaşması, birlikte icra edilmiş ve aynı amaca hizmet eden iki anlaşma olmuştur. Her iki ülke bu anlaşmalar ile ulusal çıkarlarını korumuştur. Nitekim Libya'da BM tarafından desteklenen UMH, LUO karşısında meşru varlığının devamını istemektedir. Bu nedenle Türk askeri desteğine ihtiyaç duymuştur. Türkiye ise Libya ile olan MEB anlaşmasının gerçekleşmesi ve bu anlaşmanın devamlılığının sağlanması açısından Libya'ya asker göndermenin katkısının farkındadır. Bu yolla UMH'nin varlığını sağlamanın önemine vakıftır. İstikrarlı bir Libya, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığı açısından ve kıyıdaş müttefik ihtiyacının temini için önemlidir. (Kurt, 2020).

3.2. YUNANİSTAN, AB VE BÖLGE DEVLETLERİNİN TÜRKİYE VE LİBYA ARASINDA YAPILAN ANLAŞMAYA TEPKİLERİ

Türkiye ile Libya arasında, iki ülkenin deniz yetki alanları konusunda yer alan hudutları belirlemek amacıyla yapılmış olan anlaşma, Türkiye'nin Doğu Akdeniz hususundaki egemenlik haklarının etkin bir şekilde korunması özelinde ciddi bir hamledir (Yüksel & Baran, 2020). Ancak yapılan sözleşme sonucunda çeşitli devletlerin ve uluslararası oluşumların olumsuz tepkileriyle karşılaşmıştır.

Yunanistan bu anlaşmanın akabinde Libya'nın Yunanistan büyükelçisi Muhammed Yunus Menfi'yi istenmeyen adam ilan etmiş ve sınır dışı etme kararı almıştır (Cumhuriyet, 2019). Anlaşma sonrası Yunanistan, Türkiye'ye karşı Pontus Soykırımı iddialarını kullanacağını da duyurmuştur (Yorulmaz, 2019). Türkiye ile Libya anlaşmasına olan tepkilerini, uluslararası anlaşmayla gösteren Yunanistan 2020 yılının haziran ayında İtalya ile MEB anlaşması imzalamış, Eastmed boru hattı planı ve Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nda İtalya ile birlikte Türkiye'ye karşı siyasi ve hukuki eylemlerin içerisinde olacaklarına dair ipuçları vermiştir. Yunanistan ayrıca Mısır ile Türkiye ve Libya arasındaki anlaşmayı işlevsiz kılmak amacıyla, 2020 yılının ağustos ayında bir MEB anlaşması yapmış ve Türkiye ile Libya Mutabakatını tekrar reddettiğini ilan etmiştir. Yunanistan'ın, deniz güvenlik verilerini yayan sistem NAVTEX (Navigational Telex,) ve havacılara duyuru yapılan NOTAM uyarılarıyla ve yabancı devletlerle gerçekleştirdiği tatbikatları, Yunanistan'ın bu mutabakata verdiği reaksiyonun devamını teşkil etmektedir (Uygun, 2021).

Afrika Kıtası ile yakından ilgilenen AB, Libya konusunda etkili bir politika izleyememiştir. AB, Libya'daki mücadelede LUO'nun yanında yer almasa da UMH'ye yönelik saldırılara olan tepkisi; eleştiri ve kınamanın ötesine geçmemiştir. Aynı vizyon eksikliğini Türkiye ve Libya arasında yapılan anlaşmaya yönelik de göstermiş ve sözü edilen anlaşmayı kınayarak GKRY'nin haklarına karşı bir ihlalin varlığından söz etmiştir (Altun, 2020). AB, Türkiye'nin iyi komşuluğun şartlarını yerine getirmesi gerektiğini savunmuş, BMDHS ile uyumlu olan ve BM tarafından onaylanan anlaşmaya, AB Komisyon Başkanı Ursula Von Der Leyen, "kabul edilemez" notu düşmüş ve Yunanistan'ı desteklediklerini ifade etmiştir (Alkanat, 2020).

GKRY ile 17 Aralık 2010 tarihinde Türkiye'nin kabul etmediği bir MEB anlaşması imzalayan İsrail (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2010), Libya ile Türkiye'nin MEB anlaşmasına da olumsuz bir yaklaşım sergilemiştir. İsrail Dışişleri Bakanlığı, 4 Aralık 2019 tarihinde, resmî Twitter hesabında; Türkiye'nin anlaşmayla milletlerarası deniz hukukuna aykırı olarak bölgede barış ve istikrara zarar verdiğini, İsrail'in, Yunanistan deniz yetki alanını desteklediğini, aksi eylemlerin karşısında olduklarını bildirmiştir (Hürriyet, 2019).

Türkiye ile İsrail arasında devam eden sorunlu ilişkiler bugün yeniden normalleşme sürecine girmeye başlamıştır. Maslahatgüzar seviyesindeki temsilciliklerin büyükelçiliğe dönüştürüleceği öngörülmektedir (BBC, 2022). Genellikle siyasi hamlelerinin Türkiye karşıtı bir konumda yer aldığı İsrail, bir taraftan Avrupa pazarına ulaşmak için Türkiye'yi ihtiyaç olarak görmekte, diğer taraftan GKRY, Yunanistan ve AB engeline takılıp bölgede yalnız kalmak istememektedir (Bulut & Bulut, 2021, s. 46-48).

Libya ile Türkiye Anlaşmasına başka bir tepki de İtalya'dan gelmiştir İtalyan Hükümeti, Türkiye ve Libya arasında mutabık olunan deniz yetki alanlarının belirlenmesiyle alakalı anlaşmayı kınamıştır (Euronews, 2020). Nitekim İtalyan'ının Libya'daki UMH ile görüştüğü, Türkiye ile varılan mutabakatın sonlandırılması ve Türkiye'den askeri bir müdahalenin kabul edilmemesi yönünde telkinlerini ilettiği bilinmektedir (Güngörmez, 2020, s. 6).

Ana politikaları arasında Akdeniz bölgesinden yarar sağlama amacı olduğu bilinen Rusya, bu amaçla Suriye'yi uzun yıllardan beri desteklemektedir. Destek karşılığında Tartus Limanını askeri üs olarak kullanma şansı elde etmiş, Gazprom şirketi vasıtasıyla da İsrail ile anlaşmış ve gaz arama faaliyetlerine katılmıştır (Duman, 2019, s. 221). Türkiye'nin Rusya ile bölgede ortaklık kurma hususunun gündemde olduğu bir dönemde, Libya ile imzalanan deniz yetki alanları mutabakatı; ilişkileri farklı bir zemine taşımıştır. Libya ile Türkiye'nin vardığı deniz sınırı anlaşmasına Rusya'dan kınama açıklaması yapılmış, Libya'daki istikrarsızlığın devamına sebep olacağı vurgulanmıştır (BBC, 2019). Rusya ile Libya konsensüsü konusunda ters düşen Türkiye, Rusya ile ilk görüşme

trafiğini başlatan taraf olması sebebiyle önemli bir girişimde bulunmuştur (Yorulmaz, 2019, s. 9).

3.3. TÜRKİYE VE LİBYA’NIN YETKİ ALANLARININ PAYLAŞIMI KONUSUNDA YAPTIĞI ANLAŞMANIN ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN İNCELENMESİ

1982 tarihli BMDHS’de MEB, kıyı ülkesine, karasularının ölçüm noktası itibariyle esas hattın başlamak suretiyle, iki yüz deniz milinden fazla uzanmayacak olan bir alanda, deniz tabakasının üstündeki yerlerde, deniz tabanlarında ve bunların alt katmanlarında; canlı veya cansız tabii kaynakların incelenmesi, kullanılması, korunması ve idaresinin yanında sudan, rüzgârdan ve akıntılardan enerji istihsal edilmesi yönündeki iktisadi maksatlar çerçevesinde, alanın incelenmesi ve işletilmesine ait faaliyetlerle ilgili kapsamlı egemenlik hakkı sunmaktadır (BMDHS, 1982).

MEB’in, karasuları hududundan sonra iki yüz deniz milinden çok olmaması elzemdir. Bu sebeple birbirine bakan sahilleri olan ülkeler arasındaki uzaklığın 400 deniz milinin üzerinde bulunduğu hallerde ülkeler bir problemle karşılaşmadan MEB ilanında bulunabilmektedirler. Lakin iki ülkenin deniz mesafesinin dört yüz deniz milinden daha kısa olduğu vaziyetlerde, MEB’in hudutlarının belirlenmesi zorunluluğu söz konusudur (Alper, 2020, s. 32).

BMDHS’ye göre, bir devlet farklı bir devletle icra edeceği kıta sahanlığı anlaşmasını, kıyıları aynı hizada veya karşı karşıya olan devletlerarası kıta sahanlıklarının sınırlandırılmasında, hakkaniyet zemininde bir çözüm için, UADS 38. ilkesinde açıklandığı üzere, milletlerarası hukuka uygun bir uzlaşma ile yapmalıdır (BMDHS, 1982). UADS 38. maddesine göre uluslararası anlaşmazlıkları, yine uluslararası hukuk dâhilinde çözüme kavuşturmakla görevli olan merci, UADS’dir (UADS, 1946).

Türkiye, Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan kıta sahanlığı hudutlarını ilk olarak 2004 senesinde BM’ye bildirilmiştir. 13 Kasım 2019 yılındaysa Türkiye’nin deniz hudutlarının bölgeyi izleyen adaların karasularına kadar devam ettiği, BM

tarafından onaylanmıştır. Bu durumun Türkiye'nin kıyı hattının kıta sahanlığına ve izdüşümüne mâni olacak bir durum olmayacağı belirtilmiştir (Paralı, 2020).

Türkiye ve Libya arasındaki kıyı uzunluklarının 400 milden az olması deniz yetki alanları sınırlandırmasını hukuken zorunlu kılmıştır. Türkiye'nin Levant için BM'ye takdim ettiği, kıta sahanlığı alanının güneybatısı bölümünü kapsayan 18,6 deniz mili ölçülerindeki hudut için Türkiye ve Libya; 2019 tarihinde MEB anlaşması imzalamışlardır. Anlaşma dâhilinde iki devlet arasında Akdeniz cihetinde kıta sahanlığı-MEB hudutları tayin edilmiştir. Dünya Jeodezik Sistemi WGS-84'e göre A konumundan $34^{\circ}16'13.720''$ K- $026^{\circ}19'11.640''$ D koordinatından başlamak üzere B konumundan $34^{\circ}09'07.9$ K" $026^{\circ}39'06.3''$ D koordinatına mutabık kalınmıştır (Mutabakat Muhtırası, 2019).

Anlaşmanın onayının akabinde itirazını sunan Yunanistan, 19 Şubat 2020 tarihinde BM'ye ilettiği bildiriye itirazının hukuki temellerini sunmuştur (BMGK, 2020). İtiraza göre Türkiye, Yunanistan'ın tabii yetki alanlarında hak ihlal etmiştir. Yunanistan savunmasını, BMDHS'nin 121/2. Maddesine dayandırmaktadır. Yunanistan, boyutlarına bakılmaksızın müstakil olarak bütün adaların deniz yetki alanlarına haiz olabileceğini belirtmiştir. Adı geçen maddenin ayrıca bir milletlerarası teamül hukuku kuralı hâlinde olduğu da ifade edilmiştir.

Yunanistan'ın iddiasına göre, mutabakatta belirtilen hudutlar, Girit ve diğer Yunan Adaları'nın yetki alanlarına tecavüz etmektedir (BMGK, 2020). Dolayısıyla muhtıranın koordinatlarının geçersiz olacağından bahsedilmiştir. Yunanistan, Türkiye'nin bütün icraatlarının, adil çözüm prensibini ve hususi şartları soyut ve tek yönlü şekilde uyguladığını dile getirmiştir. Ayrıca belirtilen hukuki dayanakların, söz konusu mutabakatı meşrulaştıramayacağına dikkat çekmiştir (Yüksel & Baran, 2020).

Türkiye, Yunanistan bildirisine karşısında BM'ye ilettiği karşıt bildiriye mutabakata yapılan itirazlara cevap yazmıştır. Önceki yıllarda BM'ye yaptığı birçok bildiriye Doğu Akdeniz'de yer alan kıta sahanlığı hususunda mevcut olan haklarını ilettiğini belirten Türkiye, eski tavrına münasip bir biçimde Libya'daki UMH'yle yetki alanları sınırlandırması anlaşmasının icra edildiğini belirtmiştir. Mutabakatın muhteviyatında bulunan hududun, BMDHS'deki şu prensiplere

uygun olduğunu vurgulamıştır; *Adaların, Doğu Akdeniz’de bulunan en uzun sahil hattına haiz ülke durumundaki Türkiye’nin, kıyı izdüşümünü kesici bir niteliğe (cut off effect) haiz olması mümkün değildir. Ortay hattın karşısındaki adalar, karasuları dışında daha fazla bir deniz yetki alanına sahip olmamalıdır. Deniz yetki alanlarının tanzim edilmesinde söz konusu kıyıların uzunluk miktarlarının ve uzanış yönlerinin dikkate alınması gereklidir* (BMGK, 2020).

Yunanistan’ın iddiasının aksine, Yunanistan ile müzakere edilmeden böylesi bir antlaşmanın icrası, bu tarzdaki ikili milletlerarası anlaşmaların hükümleri, esasen yalnızca taraflar açısından muteber olacağından, tarafların üçüncü ülkelere ilişkin sorumluluklarını bitirmeyeceğinden dolayı mutabakat; milletlerarası hukuk açısından aleyhte ve hükümsüz değildir (Yüksel & Baran, 2020).

Türkiye’nin BMDHS’deki 121/2. maddesi hususunda ya da 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Anlaşması/1’e tabi olmadığı, Türkiye ve Libya arasında deniz yetki alanlarının müşterek sınırlandırılmasına dair anlaşma yapılmasının milletlerarası hukukta bir engel teşkil etmediği görülmektedir. Türkiye’yi bağlayan temel prensip, BMDHS’de bulunan ve milletlerarası yapılageliş hukuku kuralı şeklinde kabul gören, Türkiye’nin itirazda bulunmayıp uyguladığı hakça çözüm prensibidir. Bu prensip tüm kıyıdaşlar için bağlayıcıdır.

Mutabakata dair gündeme gelen diğer bir hukuki husus, Libya’daki LUO’nun muhtırayı geçersiz ilan edişindeki iddiadır. İddia, UMH’nin herhangi bir devletle anlaşma akdetmek için gerekli olan resmi otoritesinin bulunmadığına yöneliktir. (Reuters, 2019). Bu iddianın kritiğinde uluslararası hukukta temel olan prensiplerden olan devletin devamlılığı konusuna değinmek lazımdır. Buna göre, devlet otoritesinin uluslararası hukuk şahsiyeti, hak ve sorumlulukları, hükümet değişiklerinden etkilenmeksizin mütemediyen saklı kalmaktadır. Hükümetler legal veya illegal yollarla değışse bile devlet yerleşiktir. Libya UMH, BM tarafından tanınmış ülkenin anayasal hükümetidir ve Türkiye ile olan anlaşması hukukidir (Yüksel & Baran, 2020).

Libya UMH ve Türkiye arasında imzalanan konsensüs ile beraber iki devlet arasındaki iş birliğini sağlamlaştırma ve Doğu Akdeniz hususunda milletlerarası

hukuktan ileri gelen hakların müdafaası hedeflenmiş ve anlaşma, uluslararası hukuk bazında, hakkaniyet kuralı çerçevesinde icra edilmiştir (Mutabakat Muhtırası, 2019). Türkiye'nin, deniz yetki hudutlarını saptamak hedefiyle imzaladığı mutabakat, bölge siyasetini farklılaştırmak adına mühim bir ilerleyiştir. Anlaşmayla Türkiye'nin, Yunanistan hariç olmak üzere diğer tüm batı hududu tayin edilmiştir. Libya'da Bardiyah, Derne ve Tobruk sahil hattından Türkiye'nin Marmaris, Fethiye ve Kaş sahil hattına denk gelen deniz alanları bu devletlerin kıta sahanlığı olmuştur. (Özekin, 2020).

Türkiye'ye göre deniz hudutlarının belirlenmesi, deniz hukuku kurallarının öngördüğü gibi adil bir temelde olmalı ve bu gereklilik uygulamaya geçirilmelidir. Türkiye sınırlandırmaların, coğrafi faktörler ile kıyı uzunluklarındaki oranın hesaba katılarak yapılması gerekliliğine inanmıştır (Acer, 2019). Libya'nın Mısır hududundan Derne'ye kadar olan kıyılarıyla Türkiye'nin Deveboynu Burnu itibariyle doğuya uzanan kıyıları karşı karşıyadır. Bu sebeple iki devlet arasında deniz yetki alanlarının belirlenmesinin Anadolu ve Afrika Kıtası sahilleri arasındaki ortay hattı temel alacak şekilde yapılması her iki devletin de tabii hakkı olmuştur (BOZDEMİR, 2015, s. 153).

Doğu Akdeniz bölgesinde yetki alanlarının belirlenmesi, Türkiye'nin hukuksal bağlamda güçlenmesinde önemlidir. Mutabakat muhtırasında yer alan Bütün faktörlerin dikkate alınması suretiyle, eşitlikçi ve hakkaniyetli bir sınırlandırmanın yapılmasının kararlaştırılmasından söz edilmesi, Türkiye'nin milletler arası hukukun ilgili prensipleriyle uyum içinde olduğunu göstermiş ve bu niyet icra edilen mutabakat dâhilinde resmiyet kazanmıştır (Mutabakat Muhtırası, 2019).

SONUÇ

Doğu Akdeniz bölgesi, coğrafi konumuyla, eski çağlardan bugüne; denizcilik faaliyetlerinde, ulaşımda, ticaretle, tarımda, kitlesel göçlerde, fetih ve seferlerde uğrak yeri olmuştur. Böylelikle muhtelif kültür ve medeniyetlerin yaşam alanı haline gelmiştir. Doğu Akdeniz, bölge olarak deniz yollarının kesişim noktası olmasıyla üç kıtayı birbirine bağlamaktadır. İlerleyen teknoloji ile daha derinlerde bulunan enerji kaynaklarına ulaşabilme imkânı ve dünyada artan enerji gereksinimi, Doğu Akdeniz'in mevcut değerini arttırmıştır.

Doğu Akdeniz, 20. yüzyılda keşfedilen yer altı enerji kaynakları ile dünya devletlerinin ilgisini çekmiştir. Bölge ülkeleri ile küresel güçler, Doğu Akdeniz kaynaklarına erişim için mücadele etmişlerdir. Doğu Akdeniz bir anlamda bölgesel ve küresel güçlerin enerji alanındaki mücadelesinin merkezidir. Deniz yetki alanları sınırlandırma çalışmaları, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde, krizlerin kaynağını teşkil etmektedir. Deniz yetki alanları sınırlandırmalarının, Doğu Akdeniz'de uluslararası hukukla, önceki yargı kararlarına uygun bir halde ve "hakçalık" ilkesiyle bağdaşan şekilde okunması, uluslararası hukuk kurallarının bir gereğidir.

Doğu Akdeniz'de son yıllarda derinleşen yetki alanları krizinde iki temel faktör ile karşılaşmaktadır. İki temel kriz sebebi ülkeler; Yunanistan ve GKRY olarak değerlendirilmiştir. Yunanistan ve GKRY'nin hakkaniyet kuralları çerçevesinde bölgesel bir uzlaşma yerine uluslararası desteklerle bölgeden hak arayışlarına kalkışması, Doğu Akdeniz ülkeleri arasında politik sorunların meydana gelmesine sebep olmuştur. Özellikle de Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı hattına haiz ülke konumundaki Türkiye'nin itirazları; itirazlara yanıt vermeyen Yunanistan ve GKRY'nin politikaları, problemlerin çözümünü zorlaştırmaktadır. GKRY ve Yunanistan'ın mahkeme kararlarına ve uluslararası hukuk kurallarına riayet etmeden bölgeden hak iddialarında bulunmaları, Yunanistan'ın, adaları ana karalar hükmünde görmesi, GKRY'nin adanın tek hâkimi şeklinde hareket

etmesi, Türkiye kıta sahanlığı ile çakışan yerlerde MEB ilanları, Başta Türkiye olmak üzere kıyıdaş ülkeleri tedirgin etmektedir.

GKRY ve Yunanistan'ın siyasi hamlelerine karşı kıyıdaş ülkeler Türkiye ve Libya, 2019'da kendi MEB'lerini tayin etme yoluna giderek Doğu Akdeniz'deki haklarının korunmasını amaçlamışlardır. Anlaşma, bir tür ittifak olma üzerine icra edilmiştir. Bu durumun Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları sorununa, Türkiye ile Libya açısından olumlu etkileri bulunmaktadır. Her iki devlet anlaşmalarla çeşitli kazanımlar elde etmiştir. Türkiye'nin Libya'ya verdiği askeri destek, Yunanistan ve Fransa destekli LUO'nun gücünü kırmış, bu durum BM'nin, Türkiye'nin ve Libya'nın çıkarlarıyla örtüşmüştür.

Libya'nın anlaşmayla birlikte Türkiye'den asker talebi Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Türkiye'nin sağladığı askeri eğitimlerle modernize olmaya başlayan Libya ordusu ülke içi istikrarının tesisi için Türkiye öncülüğünde çalışmalara başlamıştır. Ayrıca Libya, MEB anlaşmasıyla gelecekteki muhtemel hidrokarbon keşifleri için şansını arttırmıştır. Siyaseten hareketli ve sorunlu bir bölgede yer alan Libya, Türkiye ile müttefik konumuna yükselerek politik ve askeri destek konularında elini güçlendirmiştir. Libya'nın Türkiye ile deniz sınırlandırma anlaşması yapması ve ardından Türkiye'den askeri destek alması hem ulusal hem de uluslararası politikada yarar sağladığı anlamı taşımaktadır.

Türkiye ile Libya'nın deniz yetki alanlarının sınırlandırılması amacıyla mutabakat muhtırası imzalaması iki ülkeye; belirlenen deniz sınırındaki kaynaklardan, MEB dâhilinde yararlanma hakkı getirmiştir. Türkiye'den ciddi destek alan Libya, Türkiye'nin uluslararası hukuk çerçevesinden doğan haklarından yararlanma yolunda, iş birliğine girmiş aynı yararı kendisi için de sağlamıştır. Libya'nın desteği, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de daha rahat hareket edip, jeolojik araştırmalarda bulunan bir konuma yükseltmiştir. Türkiye, Libya ile yaptığı anlaşma neticesinde MEB ilan edebilmiş ve bu durum BM tarafından tasdik edilmiştir. Türkiye, GKRY ve Yunanistan'ın hukuksuz niteliği tutumlarını, dayanak ve tezlerini, BM onayı aldığı MEB anlaşması neticesinde itibarsızlaştırmıştır. MEB anlaşması Türkiye'ye, yeni yer altı kaynak araştırmaları fırsatı da tanımıştır. Türkiye'nin Siyasi bir kriz içinde bölünmüş olan Libya'da,

meşru görülen bir hükümet olan UMH ile yaptığı MEB, askeri desteği gerekli kılmış ve anlaşmanın akabinde Türkiye Libya'ya asker göndermiştir. Türkiye'nin Libya'ya asker göndermesi, yaptığı anlaşmanın tarafı olan UMH'nin ülkedeki siyasi devamlılığı için gerekli olmuştur. Libya'ya sağlanan askeri destek, Türkiye'nin kıyıdaş MEB müttefiki edinemediği Doğu Akdeniz bölgesinde; kıyıları arası 400 milden az olan Libya ile MEB anlaşması yapabilmesine ve en önemlisi bu anlaşmanın güvenliği ve devamlılığını sağlayabilmesine olanak tanımıştır. Türkiye'nin Libya'ya sağladığı askeri destek, Doğu Akdeniz'de GKRY-Türkiye krizi ve Yunanistan-Türkiye krizi olmak üzere iki ana sebepten doğan, Doğu Akdeniz'deki yetki alanları krizine; Türkiye, Libya ve bölge refahı lehine olumlu bir etki sağlamıştır.

Doğu Akdeniz bölgesini konu edindiğimiz çalışmamızda, Türkiye'nin Libya ile olan stratejik iş birliği anlaşması ve bunun bölgedeki deniz yetki alanları sorununa olan etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın konusunun, Türkiye'nin son on yıllık politik gündemi içerisinde yer alan güncel bir niteliğe sahip olduğu görülmüştür. Türkiye'nin dış politikada Doğu Akdeniz'e göstermiş olduğu önem daha fazla bilimsel çalışmayı meydana getirebilecektir. Yunanistan ve diğer Doğu Akdeniz ülkeleriyle uzlaşma ve dayanışma, bölgeden sağlanacak ekonomik faydaları, Türkiye ve kıyıdaş ülkeler lehine arttırabilecektir.

KAYNAKÇA

- A.Rolandis, N. (2014, 03 28). Naturel Gas: The Journey Political Bureau.
- AA. (2020).
- (2019).AA. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/disisleri-bakanligi-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-kita-sahanligi-ve-meb-sinirlarini-paylasti/1661261> adresinden alındı
- Acar, I., & Yılmaz, M. (2018). Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, (s. 597-607). Ankara.
- Acer, Y. (2003). The Aegean Maritime Disputes and International Law. *Ashgate*.
- Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları Türkiye Libya Mutabakatı. *Seta Analiz*(301). www.setav.org adresinden alındı
- Acer, Y. (2020, 10 8). *Doğu Akdeniz'de Yunanistan Mısır Deniz Sınır Antlaşması ve Türkiye* (Cilt 2).
- Acer, Y. (2020). Yunanistan'ın Adalara Dair Hukuksal Çelişkileri. *Seta Analiz*, 1-18.
- Acer, Y. (2021). *Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları*, İstanbul: Turkuvaz Haberleşme Yay.
- Akcan, H. (2022). *Doğu Akdeniz'de Deniz Sınırı Sorunu ve AB'nin Yaklaşımı*. İstanbul.
- Akengin, H., & Yaşar, A. (2018). Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye Rusya İlişkileri. *Süleyman Demirel Üniv. SBE Dergisi*, 25-57.
- Akgül, Ö. (2019). Dünya Savaşı Nasıl Çıkar? İkili Kriz İlişkilerinin Yayılması Üzerinden Dünya Savaşı Olgusunun Uluslararası İlişkilerin Amprik Bulgularıyla Açıklanması. *Gazi Akademik Bakış*, 215-237.
- Akıncı, N., & Önder, M. (2019). Akdeniz'de Petrol ve Doğalgaz Aramalarının Bölge Enerji ve Güvenlik Politikalarına Etkisi.

- Aksar, Y. (2017). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk 2* (5 b.). Seçkin Yay.
- Aksar, Y. (2017). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II*. Ankara: Seçkin Yay.
- Aksoy. (2016, Eylül). Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti. *İnsamer Yay.* s. 2.
- Aksu, F., & Güder, S. (2017). Türkiye'nin Uzamış Dış Politika Çatışmaları: Kıbrıs ve Ege Krizleri. *Teorik ve Pratik Tartışmalar*, 74.
- Alexander, C. (2015). "Baseline Delimitations and Maritime Boundaries". s. 526.
- Algür, B. (2020). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları. *Anadolu Strateji Dergisi*, 55-70.
- Alkanat, A. (2020, 01). Avrupa Birliği'nin Libya Politikası. *Seta-Perspektif*(261). www.setav.org adresinden alındı
- Alper, G. (2020). *Anadolu Strateji Dergisi*, 29-42. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1221903> adresinden alındı
- Altun, F. (2020). *Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye-Libya Mutabakatı* (1 b.). İstanbul: T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları. www.iletisim.gov.tr adresinden alındı
- Anadolu Ajansı. (2019, 12 22). 02 14, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-disisleri-bakani-dendias-libyadaki-sozde-yonetimle-gorustu/1681111> adresinden alındı
- (2020).*Anadolu Ajansı*. Eylül 2022 tarihinde <https://www.ekonomist.com.tr/encyclopedia/bitisik-bolge> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı*. (2020, 12 30). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-destegi-2020-yilinda-libyanin-kaderini-degistirdi/2093486> adresinden alındı
- Anadolu Ajansı*. (2022). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ordusu-yunanistanda-yeni-uslere-yerlesiyor/2587233> adresinden alındı

- Apaydın, D. T. (2019, 02 01). *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal, 25 (2), 565-589.*
- Arangio, (. (1987). Ruiz "The Italian Shelf Delimitation Agreements and the General Law on Shelf Delimitation". *The International Legal Regime of the Mediterranean Sea,, s. 35-39.*
- Arıdemir, H. (2018, 02 23). Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(2), s. 789-804.*
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/462030> adresinden alındı
- Arıdemir, H., & Allı, Ç. (2019). Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmalarının Analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 4(10), 188-202.* <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/829290> adresinden alındı
- Armaoğlu, F. (1987). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (4 b.)*. Ankara, Türkiye: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Aslan, C. (2019). Kıta Sahaneliği ve MEB Farkları Neler? *Stratejik Ortak.*
<https://www.stratejikortak.com/2019/12/meb-kita-sahanligi-farklar.html> adresinden alındı
- Avcı, H. (2021). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri. *JDR, , 1-22.*
- Aydemir, E. (2005). Uluslararası Krizlerde Kriz İletişimi ve Uygulaması. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 205-231.*
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289570> adresinden alındı
- Bahçeşehir. (2021). *Kıta Shanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Nedir.* bau.edu.tr:
<https://bau.edu.tr/haber/15945-kita-sahanligi-ve-munhasir-ekonomik-bolge-nedir> adresinden alındı
- Balık, İ. (2018, 03 15). Türkiyenin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Anlaşmazlıkları.
- Balkır, C. (2007). Morenostrum'dan Bir Arada Yaşamaya. *DEÜ SBE Dergisi, 13.*

- Baran, D., & Yüksel, C. (2020). Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi. *Public and Private International Law Bulletin*, 519-556.
- Başeren, S. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Batur, A. (2004). *Altın Bozkırlar (Murûc Ez-Zehab)*. (Y. Duru, Dü.) İstanbul: Selenge Yay.
- Bayıllıoğlu, U. (2019). *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 121. Maddesinin Doğu Akdeniz'de Etkisi Meis Karaada ve Fener Adası'nın Statüsüne İlişkin Bir Değerlendirme* (Cilt 23). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/725220> adresinden alındı
- Baykal, F.H. (1998). *Deniz Hukuku Çalışmaları* İstanbul: Alfa Yayınları
- Baysoy, E. (2015). Antik Dönem Doğu Akdeniz Jeopolitiği. *BJSS Balkan Journal of Social Sciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8).
- BBC. (2019, 12 6). Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya Anlaşması Bölgede Dengeleri Nasıl Etkiler?: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682215> adresinden alındı
- BBC. (2022, 08 17). Türkiye ve İsrail'den ilişkileri normalleştirme kararı: Büyükelçiler 4 yıl sonra yeniden atanacak: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c6pq11499520> adresinden alındı
- (2021).BBCNEWS. *The Journal of Diplomatic Research-Diplomasi Araştırmaları Dergisi Vol.3 No.1 July* . İstanbul.
- BMDHS. (1982, 12 10). (300). Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm_yeni.html adresinden alındı
- BMGK. (2020, 02 19). *United Nations General Assembly*. documents-dds-ny.un.org:[https://documents-dds-](https://documents-dds-ny.un.org)

ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/044/44/PDF/N2004444.pdf?OpenElement adresinden alındı

BMGK. (2020, 02 19). *United Nations*. United Nations General Assembly Security Council: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/044/44/PDF/N2004444.pdf?OpenElement> adresinden alındı

Bostan, İ. (1989). İslam Ansiklopedisi. İ. Bostan içinde, *Akdeniz*. İstanbul: TDV. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akdeniz#2-tarih> adresinden alındı

BOZDEMİR, E. (2015). *Libya Odaklı Orta Akdeniz Deniz Yetki Alanları İhtilaflarının Çözümünün İncelenmesi*. file:///C:/Users/altun/Downloads/422120.pdf adresinden alındı

Brown, P. (2000). *Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*. (A. Anadol, Dü., & T. Kaçar, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bulut, M., & Bulut, S. (2021, 10 20). Türkiye ve Libya Arasında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası: Anlaşmanın Türkiye-İsrail İlişkilerinin Geleceğine Muhtemel Etkileri. *Bilge Strateji*, 12(22), 25-52. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2079057> adresinden alındı

Busbecq, O. G. (2016). *Türk Mektupları* (3 b.). (D. Türkömer, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Caminos, H. (2001). Law of the Sea, (Ashgate-Dartmouth, Farnham. *Virginia Journal of International Law*, 18.

Cumhuriyet. (2019, 12 06). 12 08, 2021 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yunanistan-libya-buyukelcisini-sinirdisi-ediyor-1706610> adresinden alındı

Cumhuriyet. (2020, 12 24). <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yunanistan-misir-meb-anlasmasi-bmde-yayinlandi-1801172> adresinden alındı

Cumhuriyet. (2021, 04 16). *Cumhuriyet.com.tr*. (Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.) <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/gerilimin->

dusurulmesi-beklenen-ziyarete-yunan-bakan-ile-cavusoglu-karsilikli-
atisti-1828517 adresinden alındı

Çelebi, K. (1732). *Cihânumâ*. (İ. Müteferrika, Dü.) İstanbul: Matbaa-ı Amire, Boyut Yayın Grubu. <http://www.kitabicihannuma.com/dosyalar.asp> adresinden alındı

Çeşmecioğlu, S. (2003). *Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Türkiye*. İstanbul: Acar Matbaacılık.

Çulcu, M. (2006). *Spekülatif Marjinal Tarih Tezleri*.

Çulcu, M. (2006). *Spekülatif Marjinal Tarih Tezleri* (Cilt 6).

Danışman, Z. (1970). *Evliya Çelebi Seyehatnamesi*. İstanbul: Kardeş Matbaası.

Dedeoğlu, B. (2016). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (4 b.). İstanbul: Yeni Yüzyıl.

Demir, İ. (2020). Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler. *Adalet Dergisi*(65), 27. doi:0000-0002-5065-8850

Demir, İ. (2020). Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler. *Adalet Dergisi*, 2(65), 27-50. <https://adaletdergisi.adalet.gov.tr/arsiv/adaletdergisi/2020/65.sayi/makaleler/AD-2020-65-s27-50-ismail-demir.pdf> adresinden alındı

Demiryol, T. (2020). Natural Gas and Geopolitics in the Eastern Mediterranean.

Duman, S. (2019). Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye. *Karadeniz Araştırmaları*, 16(62), 213-230. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=781785> adresinden alındı

Dünya Bankası. (2020). <https://datatopics.worldbank.org:https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/> adresinden alındı

Erol, A. (2021, Ocak 16). *icil.org.tr*. Istanbul Center for International Law: <https://icil.org.tr/karsi-kiyiya-yakin-adalarin-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesindeki-rolu-kizilhisarmeis-adasi-ornegi/> adresinden alındı

- Ertuğrul, Ü. E. (2017, 03 16). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemen Hakları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 42. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/788965> adresinden alındı
- Euronews*. (2020, 01 29). İtalya ve Güney Kıbrıs'tan Türkiye-Libya Deniz Anlaşmasına Tepki: <https://tr.euronews.com/2020/01/29/italya-ve-guney-kibristan-turkiye-libya-deniz-anlasmasina-tepki> adresinden alındı
- Gariağaoğlu, N., Kadioğlu, M., & Özey, R. (2002). Kıta Sahanelığı Sorunu. *Türk Dünyası Araştırmaları*(141), s. 109-114.
- Gavaz, Ö. S. (2007). I.Suppiluliuma Dönemi'nde Suriye ve Mezopotamya İle İlişkiler. <https://www.academia.edu> adresinden alındı
- Güneş, A. (2022). Arap Baharı Sonrası Dönemde Libya'da Yaşananlar ve Türkiye-Libya İlişkilerinin Analizi. (İ. K. Prof.Dr.Öğ.Alb.Hüsnü Özlü, Dü.) *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, s. 186-219.
- Güngörmez, O. (2020). İtalya'nın Libya Politikası. *Seta-Perspektif*(257). <https://setav.org/assets/uploads/2020/01/A257.pdf> adresinden alındı
- Haber Türk*. (2019, 5 23). haberturk.com: <https://www.haberturk.com/dogu-akdeniz-isiniyor-ingiltere-den-kibris-a-121-ucakla-cikarma-2473096> adresinden alındı
- Hadjicostis, M. (2018). EU Warns Turkey After Its Worships force gas rig to Halt.
- Hakon, Sydnese, & Ebbin. (2005). Bir Deniz Değişimi: Yaşayan Deniz Kaynakları için Mühürsür Ekonomik Bölgeler ve Yönetim Kurumları
- Harris, W. (2005). *Levant*. (E. Ertürk, Çev.) İstanbul: Literatür.
- Heyd, W. (2000). *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hürriyet*. (2019, 12 05). <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-ile-libya-arasinda-imzalanan-mutabakat-israili-rahatsiz-etti-41390396> adresinden alındı

- Ilgaz, H. (2009). Denizde Bilimsel Araştırmaların Uluslararası Hukukta Düzenlenmesi İhtiyacının Ortaya Çıkışı. *Journal of Naval Science and Engineering*, 5(1), 39-48. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/105286> adresinden alındı
- İnanç, H., & Yazıcı, B. (2018, Kasım). Uluslararası Hukuk Açısından Korfu Davası ve Sonuçları. *Akademik Bakış Açısı Dergisi*(70). www.akademikbakis.org adresinden alındı
- İstikbal, C. (2020). Enerji Kaynakları ve Deniz Yetki Alanları Bakımından Doğu Akdeniz Sorunu. İstanbul. <https://polen.itu.edu.tr/items/516b399f-e85f-423f-bf45-44e9bf37ba58> adresinden alındı
- Joffe, A. (2002, 12). The Rise of Secondary States in the Iron Age Levant. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 425-467.
- Joshua, M. (2018). Fenikeliler - Antik Dünyanın Tüccarları. *Gorgon Dergisi*. <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-183/fenikeliler---antik-dunyann-tuccarlar/> adresinden alındı
- Kaleci, M. (2004). Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Sürecinde Türkiye'nin Akdeniz Havzası'ndaki Yeri. *Muğla Üniv. İİBF Dergisi*, 4.
- Karateşer, B. (2018, 12 13). Babiâli'nin Amerikan Petrol şirketi Standard Oil'e Bakışı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 343-363. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/607689> adresinden alındı
- Katman, F. (2013, Haziran). Levant-Doğu Akdeniz ve Enerji Satrancı. *ABMYO*(29), 17.
- Kedikli, U., & Çağlayan, Ö. (2017, 01). Enerji Alanında Bir Rekabet Şhası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi. *Sosyal Bilimler Metinleri*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/770057> adresinden alındı
- Keskin, H. (2007). Avrupa Akdeniz Ortaklığının Enerji Boyutu. *Dokuz Eylül Üniv.SBE Dergisi*, 153.

- Kıbrıs Gazetesi*. (2016). <https://www.kibrisgazetesi.com/dunya/misir-ile-yunanistan-deniz-alanlarini-belirleyen-anlasmaya-imza-atiyor-iddiasi-h637.html> adresinden alındı
- Kıllıoğlu, M. E. (2021). 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi. *Vak'anüvis*, s. 726-757. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1782073> adresinden alındı
- Koray, M. (2019). *Doğu Akdeniz'in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, Teknolojik Dönüşümler*. Girne: Tasam.
- Kuran, S. (2008). *Uluslararası Deniz Hukuku*. İstanbul, Türkiye: Arıkan Basım Yayın.
- Kurt, V. (2020, 01 02). *SETA*. <https://www.setav.org/5-soru-turkiyenin-libyaya-asker-gonderme-tezkeresi/> adresinden alındı
- Küçükıray, S. (2019). *Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı ve Türkiye*. Lefkoşa. <http://docs.neu.edu.tr/library/6819542242.pdf> adresinden alındı
- Langford, S. R. (1993). "Issues and Problems in Mediterranean Maritime Boundary Delimitation: A Geographical Analysis". *Doctoral Thesis*, 524.
- Lıka, I. (2020, 08). Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki Tehlikeli Oyunu. *Seta Analiz*(330).
- Lıka, I. (2020). Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki Tehlikeli Oyunu. (330), 1-18. [setav.org/assets/uploads/2020/08/A330.pdf](https://www.setav.org/assets/uploads/2020/08/A330.pdf) adresinden alındı
- Maltezou, R. (2018). Cyprus Accuses Turkey of Blocking Ship Again in Gaz Exploration Stand Off. www.reuters.com adresinden alındı
- Margat, J. (2000). *Mediterranean Vision on water population and the environment for the 21st Century*. Blue Plan.
- Mengeş. (2017). İkinci Dünya Savaşı'nda Menteşe Adaları. *Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi*, 17(34), s. 289.
- Meray, S. (1958). 1. *Cenevre Deniz Hukuku Konferansı*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37648> adresinden alındı

- Mutabakat Muhtırası*. (2019, 12 7). 02 08, 2022 tarihinde www.resmigazete.gov.tr:
<https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207.pdf> adresinden alındı
- Noi, Ü. (2019). Doğu Akdeniz'de ABD, AB ve Türkiye İlişkileri Nereye? *Euro Politika Dergisi*, 3(2), 13-16. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1621646> adresinden alındı
- Oliva, J. (1590). Akdeniz sularının portolan atlası. *Akdeniz sularının portolan atlası*. Kongre Kütüphanesi Coğrafya ve Harita Bölümü Washington, D.C. 20540-4650 ABD dcu, Washington.
<http://hdl.loc.gov/loc.gmd/g3201pm.gct00065> adresinden alındı
- Ozan, E. (2020, Mayıs 29). Doğu Akdeniz'de ABD ve Rusya. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 160. doi:0000-0002-0808-8444
- Özdemir, R. (1991). İslam Ansiklopedisi İstanbul: TDV.
- Özekin, M. K. (2020). Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 40. doi:0000-0001-8775-0936
- Paralı, Z. (2020, 06 25). Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında İmzalanan Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Uluslararası Politikaya Etkileri. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), s. 58. doi:0000-0002-8573-8770
- Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Reuters*. (2019, 12 12). Libya Parlamentosu Başkanı Türkiye-Libya anlaşmasının geçersiz olduğunu söyledi: <https://www.reuters.com/article/us-greece-libya-turkey/head-of-libya-parliament-says-turkey-libyan-deal-invalid-idUSKBN1YG26Z> adresinden alındı

- Rosenau, J. R. (2006). *Pre-theories and theories of foreign policy, in The Study of World Politics Volume 1: theoretical and methodological challenges*. New York: Routledge.
- Sağlam, M. (2013). İnadın Ötesinde: Rusya'nın Suriye Politikası. *Ankara Üniversitesi SB Fakültesi Dergisi*, s. 211-217.
- Sali, Ö. M. (2022, 03 30). Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Doğu Akdeniz Adaları. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 38-61. <https://doi.org/10.51763/uid.1093257> adresinden alındı
- Sarıcaoğlu, F. (2002). *Kitâb-ı Bahriyye*. Ankara: TDV . 01 09, 2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitab-i-bahriyye> adresinden alındı
- Secretary-General, L. f. (2020). *United National*. digitallibrary.un.org: <https://digitallibrary.un.org/record/3853067?ln=ru> adresinden alındı
- Senemoğlu, Y. (1973). *Piri Reis Kitab-ı Bahriye* (Cilt 1). İstanbul: Tercüman Yay.
- SHOD. (2018). *Haftalık Denizcilere İlan Bülteni*. Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı: https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/orj/51_internet_554e6.pdf adresinden alındı
- SHOD. (2020, 10 23). *Haftalık Denizcilere İlanlar Bülteni*. Türk Deniz Kuvvetleri Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı: https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/orj/43_hafta_denizcilere_ilanlar_internet_96c40.pdf adresinden alındı
- SHOD. (2020). *Türk Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı. Haftalık Denizcilere İlanlar-2020*: https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/urunler/denizcilere-ilanlar/2020-yili adresinden alındı
- Slomanson, W. (2006). *Fundamental Perspectives on International Law* 5. Baskı Belmont.
- Sorkhabi, R. (2016). "Orta Doğu'da Petrol Neden Bu Kadar Çok?,". *Mavi Gezegen*(21), s. 17.

- Sur, M. (2021). *Uluslararası Hukukun Esasları* (14 b.). İstanbul: Beta Yay.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2010, 12). www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalan-an-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020, 12 12). www.ab.gov.tr: https://www.ab.gov.tr/10-11-aralik-ab-devlet-ve-hukümet-baskanlari-zirvesi-sonuclari-hk.-t.c.-disisleri-bakanligi_52318.html adresinden alındı
- (2020).T.C. Dışişleri Bakanlığı. İkili Siyasi İşler ve Denizcilik Havacılık Hudut Genel Müdürlüğü.
- T.C. Resmi Gazete. (2019). (30971), 23.
- Tanchum, M. (2020). How did the Eastern Mediterranean become the eye of a geopolitical storm? *Foreign Policy*. 18.
- Tatar, E. (2020, 08 13). KKTC Başbakanı Tatar: "Doğu Akdeniz'de hakkımızı yedirtmeyiz". (A. Ajansı, Röportaj Yapan, & M. İ. Arslan, Editör) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti: AA. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-basbakani-tatar-dogu-akdenizde-hakkimizi-yedirtmeyiz/1940169> adresinden alındı
- Topsoy, F. (2012). Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askeri Faaliyetlerin Hukuki Niteliği. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(3), 217-265. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/789367> adresinden alındı
- Tuğrul, A. B. (2018). Doğu Akdeniz'in Enerji Politik Açısından Önemi. *Opportunities in the Mediterranean Region Economy, Energy and Security*, s. 15-23. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/51269/dogu_akdenizin_enerji_politik_acidan_onemi adresinden alındı
- Tuncel, M. (1989). İslam Ansiklopedisi. M. Tuncel içinde, *Akdeniz* (s. 229-231). İstanbul: TDV. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akdeniz#2-tarih> adresinden alındı

- Tuncer, F. F., & Altınsoy, Z. D. (2020). Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Türkiye'nin Vizyonu. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), 21-45.
- Tuncer, F., & Deniz, Z. (2020, 5 31). Doğu Akdeniz'de MEB Tartışmaları. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), s. 21-45.
- Turhan, A. (2016, Aralık 22). Doğu Akdeniz ve Karadenizde Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 19-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijar/issue/31193/339154> adresinden alındı
- Turkey, R. O. (2020, 03 18). Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary. <https://digitallibrary.un.org/record/3856643#record-files-collapse-header> adresinden alındı
- Türkeş, İ. (2021, 11). Doğu Akdeniz'de Uyuşmazlık Teşkil Eden Deniz Alanlarında Gerçekleştirilen Hidrokarbon ve Doğalgaz Çalışmalarının Kıbrıs Sorununa Yansıması ile Soruna Getirdiği Yeni Dinamikler. *Euro Politika*. <https://dergipark.org.tr/en/pub/europ/issue/68222/1063348> adresinden alındı
- Türksam. (2018). Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanı Meselesi. *Türksam*. www.turksam.org/detay/71361-dogu-akdenizdeki-yetki-alani-meselesi adresinden alındı
- UADS. (1946). *Uluslararası Adalet Divanı Statüsü*. Ocak 11, 2022 tarihinde inhak.adalet.gov.tr: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093041bm_02.pdf adresinden alındı
- UAÖ. (2021, 04 27). *Uluslararası Af Örgütü*. Raporlar: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/libya-askeri-mahkemeler-iskenceyle-elde-edilen-itiraflara-dayali-asilsiz-yargilamalarda-yuzlerce-sivili-mahkum-etti> adresinden alındı

United National. (2020, 06 09). [www.un.org: https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GreeceltalyTreaty.pdf](https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GreeceltalyTreaty.pdf) adresinden alındı

United National. (2020, 04 20). https://www.un.org/en/ga/75/agenda/agenda_items.shtml adresinden alındı

United National. (2020, 02 19). <https://digitallibrary.un.org/record/3853067> adresinden alındı

United Nations Treaty Collection. (2020). [www.treaties.un.org: https://treaties.un.org/doc/Treaties/2019/12/20191211%2002-58%20PM/Other%20Documents/COR-Reg-56119-Sr-69975.pdf](https://treaties.un.org/doc/Treaties/2019/12/20191211%2002-58%20PM/Other%20Documents/COR-Reg-56119-Sr-69975.pdf) adresinden alındı

(2020).*United Nations Treaty Collection.* <https://treaties.un.org/> adresinden alındı

Unites National. (2020, 02 14). UN Digital Library: <https://digitallibrary.un.org/record/3853066> adresinden alındı

USGS. (2010). *Doğu Akdeniz, Levant Havzası Bölgesinin Keşfedilmemiş Petrol ve Gaz Kaynaklarının Değerlendirilmesi.* United States Geology Survey (ABD Jeolojik Araştırma Merkezi). <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/> adresinden alındı

Uygun, A. G. (2021, Ocak). Doğu Akdeniz'de Paylaşım Rekabeti: Türkiye Yunanistan Gerginliği ve AB'nin Tutumu. *TYB Akademi- Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*(31). <https://www.researchgate.net/publication/352782125> adresinden alındı

Ülger, İ. K. (2020, 07 01). *Anadolu Ajansı.* <https://www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-nin-ege-denizinde-tek-tarafli-meb-ilaninin-kapisi-aralandi/1895936#> adresinden alındı

Visscher, N. (1642). *Aziz Pavlus'un Doğu Akdeniz Seyahat Güzergâhı.* Library Of Congress. <https://www.loc.gov/item/2021668692/> adresinden alındı

- Wells, H. G. (2020). *Kısa Dünya Tarihi*. (Ç. N. Döşoğlu, Çev.) İstanbul: Gece Kitaplığı.
- Yaşa, G., & Yılmaz, M. (2020). Doğu Akdeniz'de Bulunan Enerji Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 1-17.
- Yaycı, C. (2011). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(14). <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/262/makaleler/14/arastirmax-dogu-akdenizde-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmasinda-libyanin-rolu-etkisi.pdf> adresinden alındı
- Yaycı, C. (2012, Bahar). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 4(6).
- Yaycı, C. (2019). *Sorular ve Cevaplar İle MEB Kavramı*. Deniz Basımevi.
- Yaycı, C. (2020). *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yıldız, D. (2008). *Tarihi Geçmiş, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*. İstanbul: Bizim Kitaplar.
- Yılmaz. (2020). Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikasının Dünü ve Bugünü. *Karadeniz*, 48.
- Yılmaz, E. A. (2020, 9 07). Yılmaz. 48, 27- 48. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.791715> adresinden alındı
- Yorulmaz, R. (2019). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. *Ortadoğu Analiz*, 10(88), s. 80-83. https://scholar.google.com.tr/citations?view_op=view_citation&hl=tr&user=9_t9--IAAAAJ&citation_for_view=9_t9--IAAAAJ:5nxA0vEk-isC adresinden alındı
- Yorulmaz, R. (2020). Libya İle Mutabakatın Doğu Akdeniz Denklemine Etkisi. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)*(105), s. 1-16.

Yüksel, C., & Baran, D. (2020, 06 22). Uluslararası Hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi.